

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

**NORM DIŞI DAVRANIŞ GÖSTEREN BİREYLERDE
SALDIRGANLIK, AKRAN ZORBALIĞI VE NARSİZİZM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İbrahim Halil BULDAĞ

**Lefkoşa
Ocak, 2023**

**İBRAHİM HALİL
BULDAĞ**

**NORM DIŞI DAVRANIŞ GÖSTEREN
BİREYLERDE SALDIRGANLIK,
AKRAN ZORBALIĞI VE NARSİZİZM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

2023

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

NORM DIŞI DAVRANIŞ GÖSTEREN BİREYLERDE
SALDIRGANLIK, AKRAN ZORBALIĞI VE NARSİSİZM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İbrahim Halil BULDAĞ

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Hande ÇELİKAY SÖYLER

Lefkoşa
Ocak, 2023

Onay

İbrahim Halil BULDAĞ tarafından hazırlanan “**Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Saldırganlık, Akran Zorbalığı ve Narsisizm**” başlıklı tez, kapsam ve nitelik açısından kalite standartlarına uygunluğu ile ilgili Klinik Psikoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak 12 / 01 / 2023 tarihinde kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

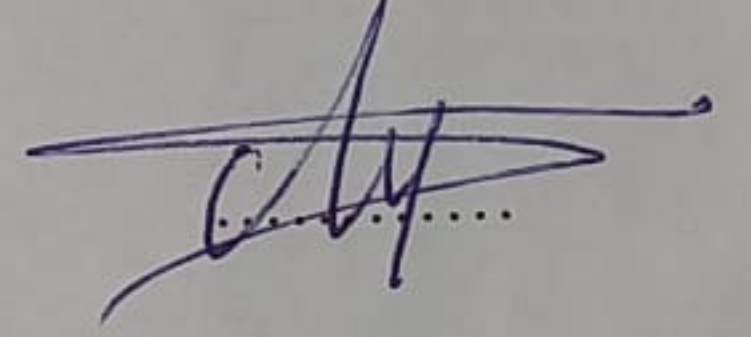
Adı – Soyadı

İmza

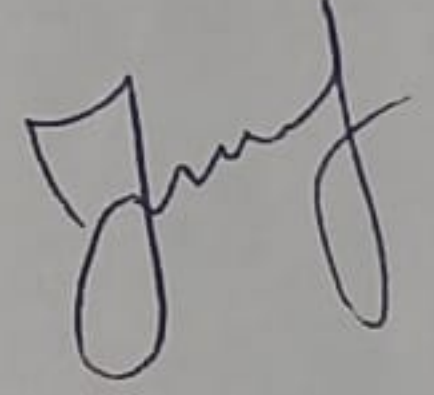
Jüri Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Şengül BAŞARI

Jüri Üyesi: Dr. Psk. Ayşe BURAN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hande ÇELİKAY SÖYLER

Anabilim Dalı Başkanı Onayı

17 / 01 / 2023

Doç. Dr. Meryem KARAAZİZ

Anabilim Dalı Başkanı

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

..... / ..... / 2023

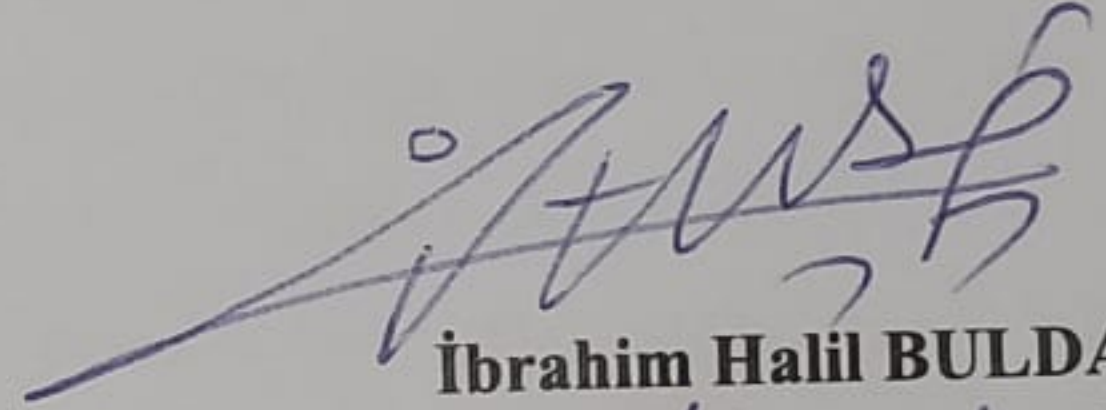
Prof. Dr. Kemal Hüsnü Can BAŞER

Enstitü Müdürü

Etik İlkelerle Uygunluk Beyanı

Bu tezin içinde sunduğum verileri, bilgileri ve belgeleri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kurallar gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

İbrahim Halil BULDAĞ
12 / 01 / 2023

Teşekkür

Yapmış olduğum bu çalışmada her türlü bilgi ve tecrübeleriyle bana yol gösteren tez danışmanım ve değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Hande ÇELİKAY SÖYLER'e kıymetli katkıları için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yaşamımın her aşamasında olduğu gibi, tez çalışmam sırasında da bana verdikleri sonsuz moral, sevgi ve destekleri için sevgili eşim Mine BULDAĞ'a ve çocuklarım Süreyya Elif, Muhammed Ali Yaşar ve Fatma Berra'ya en içten sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Saygılarımla.

Psikolog İbrahim Halil BULDAĞ

Özet

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Saldırganlık, Akran Zorbalığı ve Narsisizm

Buldağ, İbrahim Halil

Yüksek Lisans, Klinik Psikoloji Bilim Dalı

01.2023, 118 sayfa

Bu araştırmanın amacı, norm dışı davranış gösteren bireylerde saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizm ilişkisini incelemektir. Amaçsal örnekleme yöntemi ile ortaöğretim kurumları olan liselerde norm dışı davranışlarından dolayı disiplin cezası almış 239 katılımcıya uygulama yapılmış olup araştırma verilerinde ise 230 birey değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Araştırmanın veri toplama araçları olarak Katılımcı Bilgilendirme Formu, Aydınlatılmış Onam Formu, Sosyo – Demografik Bilgi Formu, Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği (Ergen Formu) (AZBÖ – EF), Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Form (BPSÖKF) ve Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeğinin Gözden Geçirilmiş Formu (ÇİNÖGGF) kullanıldı.

Araştırma neticesinde saldırganlık düzeylerinin akran zorbalığı – kurban düzeylerini %11,8 düzeyinde yordadığı, saldırganlık düzeyleri akran zorbalığı – zorba düzeylerini %17,8 düzeyinde yordadığı, saldırganlık düzeyleri narsisizm düzeylerini %1,7 düzeyinde yordadığı, narsisizm düzeyleri akran zorbalığı – kurban düzeylerini %2,3 düzeyinde yordadığı ve narsisizm düzeyleri akran zorbalığı – zorba düzeylerini %7 düzeyinde yordadığı tespit edilmiştir. Bu çalışmanın sonuçları norm dışı davranış gösteren bireylerin davranışlarının nedenlerini açıklayan faktörleri inceleme, geçerli müdahale usullerinin ele alınarak değerlendirilmesine, geliştirilmesine, planlanması ve uygulanmasına katkı ve bilgi sağlayabileceği düşünülmüştür. Ayrıca, benzer popülasyonda, saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizme neden olan faktörlerin yeniden gözden geçirilmesine ve geliştirilmesine olanak sağlayabilir.

Anahtar kelimeler: Norm Dışı, Saldırganlık, Akran Zorbalığı, Narsisizm.

Abstract

Aggression, Peer Bullying and Narcissism in Individuals Showing Abnormal Behavior

Buldağ, İbrahim Halil

MA, Department of Clinical Psychology

01.2023, 118 pages

The aim of this research is to examine the relationship between aggression, peer bullying and narcissism in individuals who display abnormal behavior. Purposeful sampling method was applied to 239 participants who received disciplinary punishment due to their non-normative behaviors in high schools, which are secondary education institutions, and 230 individuals were evaluated in the research data. As the data collection tools of the research, Participant Information Form, Informed Consent Form, Socio-Demographical Information Form, Peer Bullying Scale (Adolescent Form) (AZBÖ – EF), Buss – Perry Aggression Scale Short Form (BPSÖKF) and Revised Narcissism Scale for Children Form (ÇİNÖGGF) was used.

As a result of the research, aggression levels predicted peer bullying – victim levels by 11.8%, aggression levels predicted peer bullying – bullying levels by 17.8%, aggression levels predicted narcissism levels by 1.7%, narcissism levels predicted peer bullying – victim levels by 2%. It was determined that it predicted at the level of .3, and narcissism levels predicted peer bullying – bullying levels at the level of 7%. It is thought that the results of this study can provide information and contribute to the examination of the factors explaining the causes of the behavior of individuals who exhibit abnormal behavior, to the evaluation, development, planning and implementation of valid intervention methods. It may also allow for the reconsideration and improvement of the factors that cause aggression, peer bullying and narcissism in a similar population.

Keywords: Abnormal, Aggression, Peer Bullying, Narcissism.

İçindekiler

Onay Sayfası	I
Etik İlkeler Uygunluk Beyanı	II
Teşekkür.....	III
Özet	IV
Abstract	V
İçindekiler	VI
Tablolar Listesi.....	X
Kısaltmalar	XIII

BÖLÜM I

Giriş.....	1
Problem Durumu	1
Araştırmanın Amacı	4
Alt Amaçlar	4
Araştırmanın Önemi	5
Sınırlılıklar	5
Tanımlar	6

BÖLÜM II

Kavramsal/Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar	7
Kavramsal/Kuramsal Çerçeve.....	7
Saldırganlık	7
Saldırganlık Türleri	7
Fiziksel Saldırganlık	8
Sözel Saldırganlık	8
Düşmanlık	8
Öfke.....	8
Saldırganlığı Açıklamaya Yönelik Kuramlar.....	9
İç Güdüsel ve Biyolojik Temelli Kuramlar.....	9
Sosyal Öğrenme Kuramları.....	10
Engelleme Kuramı	11
Kişilik Temelli Kuramlar	12
Saldırganlığı Etkileyen Faktörler	13

Aile.....	13
Çevre	13
Gürültü	14
Alkol ve Uyuşturucu	14
Cinsel Uyarılma	14
Kitle İletişim Araçları	14
Akran Zorbalığı.....	15
Akran Zorbalığını Açıklamaya Yönelik Kuramlar	16
Sosyal Bilgi İşleme Kuramı	16
Zihinsel Çerçeve Kuramı	16
Sosyal Etkileşim Kuramı.....	17
Ahlaki Gelişim Kuramı	17
Bağlanma Kuramı	17
Akran Zorbalığı Türleri.....	18
Fiziksel Zorbalık	18
Sözel Zorbalık	18
Sosyal veya İlişkisel (Duygusal) Zorbalık	19
Mağdurun Eşyalarına Zarar Verme Zorbalığı.....	19
Siber (Sanal veya Elektronik) Zorbalık.....	19
Cinsel Zorbalık.....	20
Narsisizm	20
Narsisizmi Açıklamaya Yönelik Kuramlar	21
Psikanalitik Yaklaşımda Narsisizm.....	21
Klasik Psikanalizde Narsisizm.....	21
Kohut'un Kendilik Psikoloji Yaklaşımda Narsisizm.....	22
Kernberg'in Nesne İlişkileri Yaklaşımında Narsisizm	23
Biyo – Sosyal Öğrenme Yaklaşımında Narsisizm	24
Özsever (Narsisistik) Kişilik Bozukluğu	25
İlgili Araştırmalar.....	25

BÖLÜM III

Yöntem.....	30
Araştırma Modeli	30
Araştırmanın Yeri ve Zamanı.....	30
Evren ve Örneklem	30
Veri Toplama Araçları	31
Sosyo – Demografik Bilgi Formu	31
Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu (BPSÖKF)	31
Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (Ergen Formu) (AZBÖ – EF)	32
Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeği Gözden Geçirilmiş Formu (ÇİNÖGGF).....	33
Verilerin Analizi ve Yorumlanması	33
Çalışma Planı	34
Etik Konular	34

BÖLÜM IV

Bulgular ve Yorumlar	35

BÖLÜM V

Tartışma.....	69

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER	75
Sonuç.....	75
Öneriler	78
Uygulayıcılara Yönelik Öneriler.....	78
Araştırmacılara Yönelik Öneriler.....	78
Klinisyenlere Yönelik Öneriler	79
Kaynakça.....	80
EKLER.....	93
EK – 1. Katılımcı Bilgilendirme Formu	93
EK – 2. Aydınlatılmış Onam Formu	94
EK – 3. Sosyo – Demografik Bilgi Formu.....	95
EK – 4. Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu (BPSÖKF)	97
EK – 5. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (Ergen Formu) (AZBÖ – EF)	98

EK – 6. Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeği Gözden Geçirilmiş Form (ÇİNÖGGF) ..	99
EK – 7. Ölçek İzinleri	100
EK – 8. Etik Kurulu İzin Formu	102
EK – 9. Valilik Makam Oluru.....	103
EK – 10. İntihal Raporu	104
Özgeçmiş.....	105

Tablolar Listesi

	Sayfa
Tablo 1. Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu, Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (Ergen Formu) ve Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeği Gözden Geçirilmiş Formu Puanlarına İlişkin Normallik Testi Sonuçları	35
Tablo 2. Norm Dışı Davranış Sergileyen Bireylerin Sosyo – Demografik Özellikleri	36
Tablo 3. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu Puanları	40
Tablo 4. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (Ergen Formu) Puanları	40
Tablo 5. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeği Gözden Geçirilmiş Formu Puanları	41
Tablo 6. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formunun cinsiyetlerine göre farklılık analizi	41
Tablo 7. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu kardeş sayısına göre farklılık analizi	42
Tablo 8. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu anne eğitime göre farklılık analizi	43
Tablo 9. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu baba eğitime göre farklılık analizi	45
Tablo 10. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu aile birliktelik durumlarına göre farklılık analizi	46
Tablo 11. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu aile gelir düzeyine göre farklılık analizi	47
Tablo 12. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu sınıf tekrarına göre farklılık analizi	48
Tablo 13. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu aile tutumlarına göre farklılık analizi	49

Tablo 14. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (Ergen Formu) cinsiyetlerine göre farklılık analizi	51
Tablo 15. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (Ergen Formu) kardeş sayısına göre farklılık analizi	51
Tablo 16. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (Ergen Formu) anne eğitimine göre farklılık analizi	52
Tablo 17. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (Ergen Formu) baba eğitimine göre farklılık analizi	53
Tablo 18. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (Ergen Formu) aile birlikteliğine göre farklılık analizi	54
Tablo 19. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (Ergen Formu) aile gelir düzeyine göre farklılık analizi	55
Tablo 20. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (Ergen Formu) sınıf tekrarına göre farklılık analizi	55
Tablo 21. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (Ergen Formu) aile tutumlarına göre farklılık analizi	56
Tablo 22. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeği Gözden Geçirilmiş Formunun cinsiyetlerine göre farklılık analizi	57
Tablo 23. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeği Gözden Geçirilmiş Formunun kardeş sayısına göre farklılık analizi	57
Tablo 24. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeği Gözden Geçirilmiş Formunun anne eğitimine göre farklılık analizi	58

Tablo 25. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeği Gözden Geçirilmiş Formunun baba eğitimine göre farklılık analizi	59
Tablo 26. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeği Gözden Geçirilmiş Formunun aile birlikteliğine göre farklılık analizi	60
Tablo 27. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeği Gözden Geçirilmiş Formunun aile gelir düzeyine göre farklılık analizi	61
Tablo 28. Norm dışı davranış gösteren bireylerde Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeği Gözden Geçirilmiş Formunun sınıf tekrarına göre farklılık analizi	61
Tablo 29. Norm dışı davranış sergileyen bireylerde Çocuklar için Narsisizm Ölçeği Gözden Geçirilmiş Formunun aile tutumlarına göre farklılık analizi	62
Tablo 30. Norm dışı davranış sergileyen bireylerde Buss – Berry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu, Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (Ergen Formu) ve Çocuklar için Narsisizm Ölçeği Gözden Geçirilmiş Formu ölçek puanlarının arasındaki korelasyonlar	63
Tablo 31. Norm dışı davranış gösteren bireylerde saldırganlık düzeylerinin akran zorbalığı – kurban düzeylerini yordama puanları	66
Tablo 32. Norm dışı davranış gösteren bireylerde saldırganlık düzeylerinin akran zorbalığı – zorba düzeylerini yordama puanları	66
Tablo 33. Norm dışı davranış gösteren bireylerde saldırganlık düzeylerinin narsisizm düzeylerini yordama puanları	67
Tablo 34. Norm dışı davranış gösteren bireylerde narsisizm düzeylerinin akran zorbalığı – kurban düzeylerini yordama puanları	67
Tablo 35. Norm dışı davranış gösteren bireylerde narsisizm düzeylerinin akran zorbalığı – zorba düzeylerini yordama puanları	68

Kısaltmalar

APA	: Amerikan Psikiyatri Birliği
AZBÖ – EF	: Akran Zorbalığı Belirleme ÖLçeği (Ergen Formu)
BPSÖ	: Buss – Perry Saldırganlık ÖLçeği
BPSÖKF	: Buss – Perry Saldırganlık ÖLçeği Kısa Formu
ÇİNÖGGF	: Çocuklar İçin Narsisizm ÖLçeği Gözden Geçirilmiş Form
DSM 5	: Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı
TDK	: Türk Dil Kurumu

BÖLÜM I

Giriş

Giriş kısmında yapılan bilimsel çalışmanın problem durumu, amacı, alt amaçları, önemi, sınırlılıkları ve tanımları ele alınmıştır.

Problem Durumu

Norm, güçlü yaptırımları olan kurallar silsilesi ve sistemidir. Toplumu meydana getiren bireyler, sosyal normlara bağlılık ürünü olan birbirlerine benzeyen davranışlarını, belirli düzen ve uyumluluk sergileyerek hareket ederler. Bu anlamda insan davranışları toplum tarafından belirli kurallara tabi tutulurlar. Normlar, bireylerin kuralları kabullenmesi, içselleştirmesi ve sosyalleşmesi yoluyla edinilir. Toplumda norma uygun davranış sergileyen bireyler ödüllendirilirken normlardan sapanlar ise çeşitli yaptırımlarla cezalandırılır. Toplumu oluşturan kişilerin çoğunluğunun kabullendiği bu tarz normların, bir kısım bireylerce değişik vakitlerde kural dışına çıkılması durumunda yaptırım uygulanması normların uygulanmasını sağladığı gibi ayrıca normların toplum içindeki devamlılıklarını da sağlamaktadır (Özcan, 2022).

Saldırganlık; psikolojik, sosyal, kültürel ve biyolojik unsurların karmaşık etkileşimleri içinde gelişen (Vitoratou vd., 2009) ve ruh sağlığı alanında yoğun ilgi gören çok kapsamlı bir yapıdır. (Podubinski vd., 2017). Birçok uzman saldırganlığın kökenlerini, nedenlerini ve diğer davranışlarla olan ilişkilerini incelemeye çalışmışlardır. (Sexton vd. 2019).

Zorbalık, kendini koruyamayan kişilere daha güçlü biri veya birileri tarafından kötü davranışlarda bulunmak ve onları suistimal etme olup çeşitlilik olarak zorbalık fiziksel, duygusal veya sosyal boyutta olabileceği gibi dalga geçme, dedikodu, dışlama, lakap takma, tehdit ve zarar verme şeklinde de türleri olabilmektedir (Güvenir, 2005). Şiddetin en sık rastlanılan şekillerinden biri olan akran zorbalığı, eğitim ve öğretim ortamı olan okullarda giderek artan küresel bir sorun olarak görülmektedir (Menesini & Salmivalli, 2017).

Narsisizm ile ilgili oldukça değişik görüşler olmasına karşın davranışsal açıdan tanımlama ve açıklamasında ortak bir bakış açısı birliği bulunmaktadır. Bu bakış açısı birliğine göre bireyin içe çevrilmiş bir öz – güven, öz – saygı ve haz

duygusu için diğer kişilerden ziyade şahsına güvenmeyi esas alır. Narsisistik bireyler güç ve prestij ile kendilerini avutmakta, çevresindeki başka kişilerden daha kuvvetli, güzel, yetenekli ve önemli olduklarına ait düşüncelerle kendi kendilerini yüceltme eğilimindedirler (Duss & Chiodo,1991). Narsisizmin aşırı formu: Büyükleme, eşsiz ve özel olduğu duygusu, sınırsız başarı – güç – güzellik vb. beklentilere ait düşümler, empatiden yoksun olma, özel muameleyi – kayırılmayı hak ettiğine inanma, sıklıkla başkalarını kıskanma, kendi çıkarları için başkalarını kullanma, fazlaca beğenilme isteği, başkalarına saygısız davranma gibi ilişkili ve çeşitli 9 tutum ve davranıştan en az 5 veya daha fazlasının karşılanması Özsever (Narsisistik) Kişilik Bozukluğudur (DSM 5; Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013). Daha önceki yapılan inceleme ve araştırmalar da narsisizmi, bir kişilik bozukluğu olarak ele almasına ve odaklanmasına karşın son günlerde narsisizmi normal popülasyondaki bireylerde bir kişilik özelliği yönünden odaklanılmış ve değerlendirilmiştir (Thomaes vd., 2010).

Zorbalıkla alakalı bilinen ilk bilimsel çalışmalar 1970 yıllarında Dan Olweus ile başlatılmıştır. Global araştırmalarda zorbalık tanımı olarak “Bir birey, belli bir zaman aralığında bir veya birden çok kişilerce onaylanmayan davranışlara muhatap olmasıdır” (Olweus, 1993) ifadesi olan Dan Olweus’un konu ile ilgili tanımı en sık literatürde karşılaşılan tanım olarak karşımıza çıkmaktadır. Olweus’un bu tanımı sonrasında başka araştırmacılar tarafından da ele alınarak geliştirilmiştir.

Olweus (1993) zorbalığı; sosyal dışlama, fiziksel ve sözel zorbalık olarak üçe ayırmasına karşılık Elliot (1997) çeşitli zorbalık davranışlarını fiziksel, sözel, duygusal ve tehdit edici olarak Mynard ve Joseph (2000) ise; bireysel eşyalara zarar, fiziksel, ilişkisel ve sözel saldırı şeklinde sınıflandırmaktadır. Pişkin ve Ayas (2005) ülkemizde yaptıkları bilimsel çalışmalarda ise kişilerin eşya ve mallarına zarar verme, yalnızlaştırma ve dışlama, fiziksel zorbalık, söylenti çıkarma ve yayma ile sözel zorbalık türüne ek olarak cinsel zorbalığı da eklemiştir.

Dünya genelinde yapılan bilimsel çalışmalar ele alındığında akran zorbalığı sıklığının devletlere, bölge ve kıtalara hatta sosyal kültürlere göre bile farklılar gösterdiği ve değişik formlarda tezahür edebileceği ifade edilmektedir. Kuzey Amerika ile Avrupa kıtasında bulunan yirmi yedi ülkede aynı zamanda gerçekleştirilen bir bilimsel çalışma neticesinde bahsi geçen yerlerde akran zorbalığının ülke genelinde büyük bir sorun olduğu görülmüştür. Bilimsel çalışma verileri araştırmaya konu olan yerlerdeki öğrencilerin 1/10’nu akran zorbalığı

konusunda mağdur veya zorba olduklarını ifade etmiştir (Molcho vd., 2009). Aynı kıtada yer alan ülkelerde yapılan diğer bilimsel çalışmaya göre ise fiziksel ve sözel zorbalık en çok rastlanılan zorbalık çeşidi olduğu görülmüştür. Buna karşın Japonya’da gerçekleştirilen bir bilimsel çalışmada ise öğrencilerin kendi aralarında gruptan dışlama ve görmezden gelme türlerinde akranlar arasında mağdur ve zorba olma durumu daha yüksek çıkmıştır. Dünya Sağlık Örgütü’nün gerçekleştirdiği bir bilimsel çalışmada ise 35 devletin konu ile alakalı araştırma verilerinin incelenmesi sonucu hazırlanan uluslararası raporda zorbalık görülme sıklığının yüzde 1 ile 50 aralığında olduğu görülmüştür (Gürhan, 2017; Siyez & Kaya, 2011).

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)’ın katkısıyla 2011 yılında Ankara Üniversitesi öğretim üyelerince ülkemizin 12 değişik bölgesi ve 59 lisesinde 9. 10. 11. ve 12. sınıflarında bulunan 9 bin 564 öğrenciyle yüz yüze görüşülerek yaptıkları bilimsel araştırmada; Türkiye genelinde yapılan akran zorbalığına ait çalışmada 9.564 lise öğrencisinden 5.823 öğrenci (%60,9) minimum bir defa şiddete maruz kaldıklarını ifade etmiştir (Pişkin vd., 2011).

Zorbalık olayları global anlamda tüm dünyada görülmesiyle zorbaları ve maruz kalan kurban bireyleri tespit etmek amacıyla değişik uzmanlar tarafından testler geliştirilmiştir. Crick ve Grotpeter’in (1995) dolaylı ve doğrudan zorbalığını test eden “sosyal deneyim ölçeği” ile doğrudan ve ilişkisel zorbalığını test eden Vernberg vd. (1999)’in “akran deneyimleri testleri” de uzmanlarca sıklıkla kullanılan testlerdir.

Türkiye’de zorba ve kurbanları ele alan çalışmalarda genellikle anketler kullanıldığı ve zorbalığı belirleme amacıyla testler ele alındığında Gültekin ve Sayıl (2005) ve Dölek (2002)’in geliştirdiği ölçeklerin uyarlama çalışması olduğu görülmektedir. Pişkin ve Ayas (2011)’ın geliştirdiği ölçeğin çocuklara yönelik olduğu bu sebeple ergenler için Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği Ergen Formu’nu da 2015 yılında geliştirerek literatüre eklendikleri görülmektedir. Saldırganlık ile şiddet, aynı anlamda olduğu düşünülse de aralarında büyük ayrımlar vardır. Saldırganlık kavramı basit bir küfür ile sözel veya dolaylı biçimlerde gerçekleşebilirken, şiddet kavramı ise fiziksellik içeren öğelerin daha çok ağır bastığı, zarar verme olasılık ile oranının da yüksek olduğu bir saldırganlık çeşidi ve boyutudur (Korkut, 2004).

Narsisistler, bireyler arası seviyede iletişimde bulundukları bireylerle hatta kendileriyle olan etkileşimlerinde de kendi büyüklük ve mükemmelliklerini

göstermek gayesiyle stratejik davranırlar (Baumeister, 1982).

Lau vd. (2011), yaşları 14 ile 18 arası değişen 157 ergen ile yaptıkları bilimsel araştırmada, narsisizmi (uyumlu, uyumsuz, toplam) içe ve dışa dönük problemleri ve benlik saygısını incelemişlerdir. Yapılan bilimsel çalışmada narsisizmin ilişkisel ve açık saldırganlık, geçmiş dönem çocukluk suçlulukları ile olumlu – doğrudan bağlantılılığı tespit edilmiştir. Lau ve arkadaşlarının yaptıkları bu çalışmada bulunan önemli bir başka bulgu ise uyumlu narsisizmin kaygı belirtileriyle ters biçimde ilişkili iken, uyumsuz narsisizm suç ve saldırganlık ile düz biçimde ilişkisi olduğu görülmüştür.

Narsisizm ile saldırganlık arasındaki ilişkide benlik saygısının önemli bir rol oynadığı ve narsisizmin üst düzey, benlik saygısının ise alt düzey olduğu durumlarda gençlerin saldırganlık düzeylerinin arttığı, benlik saygısının üst düzeyde iken saldırganlığın normal bir aralık aldığı tespit edilmiştir (Pauletti vd., 2012).

Norm dışı davranış gösteren bireylerde saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizm etkilerini daha iyi anlamak için daha fazla araştırma yapılması gerektiği düşünülmektedir. Dolayısıyla, bu yapılan araştırmanın problem cümlesi olarak “Norm dışı davranış gösteren bireylerde saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizm arasında bir ilişki var mıdır?” şeklinde belirlenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Norm dışı davranış gösteren bireylerde saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizm ilişkilerini bir arada ele alan ve bu ilişkileri ayrıntılarını inceleyen bir çalışmaya literatürde rastlanılmamıştır. Bu nedenlerden dolayı bu araştırmanın amacı; norm dışı davranış sergileyen bireylerde saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizm ilişkisini karşılaştırmalı olarak incelenmesidir. Bu amaçla birlikte aşağıdaki alt amaçlara da cevaplar aranmıştır.

Alt Amaçlar

1. Norm dışı davranış gösteren bireylerin saldırganlık, narsisizm ve akran zorbalığı düzeyleri arasında ilişki var mıdır?
2. Norm dışı davranış gösteren bireylerin saldırganlık düzeyleri akran zorbalığı düzeylerini yordamakta mıdır?
3. Norm dışı davranış gösteren bireylerin saldırganlık düzeyleri narsisizm düzeylerini yordamakta mıdır?

4. Norm dışı davranış gösteren bireylerin narsisizm düzeyleri akran zorbalığı düzeylerini yordamakta mıdır?

5. Norm dışı davranış gösteren bireylerin saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizm düzeyi sosyo – demografik değişkenler açısından anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?

Araştırmanın Önemi

Hem uluslararası hem de ulusal literatürler incelendiğinde özellikle de norm dışı davranış gösteren çocuk ve ergenlerde saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizm ilişkisini bir arada ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır (Aydın & Akgün, 2014).

Dolayısıyla yapılan bu araştırmadan çıkacak sonuçların literatüre katkı

sağlayabilmesi umulmaktadır. Ayrıca norm dışı davranış sergileyen bireylerde saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizm seviyelerinin tespiti, kriz yönetiminin değerlendirilmesi, planlanma ile uygulanma prosedürlerine katkılar sunabilir.

Yapılacak araştırma sayesinde norm dışı davranış sergileyen bireylerde saldırganlık, akran zorbalığı (zorba – kurban) ve narsisizmi var olan kişilere verilen bireysel ve genel eğitim ve öğretim çalışmalarının yenilenmesine etki edebilir. Bireylerin bireysel olarak saldırganlık, akran zorbalığı (zorba – kurban) ve narsisizm konularını ele almalarında farkındalıklar oluşmasına, olumlu nitelikleri kazanmalarına, belirtileri anlamalarına, bu belirtilere karşı şahsi önlemler almalarına ve bu kişilere karşı profesyonel yardımlar sunulmasına yardımcı olabilir. Araştırma verileri uygulayıcıların değişik kurumlarda bulunan aynı gruplardaki bireylerin eğitim veya çalışma koşullarının, saldırganlığa, akran zorbalığına (zorba – kurban) ve narsisizme sebep faktörlerinin tekrardan ele alınması, önleyici ve koruyucu çalışma ve planlamalar yapmalarına yardımcı olabilir.

Sınırlılıklar

Çalışmanın bulgu ve verileri, kişilerin veri toplama araçlarındaki yanıtları ve araştırmada uygulanan testler ile sınırlı bulunmaktadır.

Ayrıca çalışma 2022 yılı içerisinde Adıyaman İl Müdürlüğüne bağlı Adıyaman merkezinde yer alan ortaöğretim kurumlarında eğitim – öğretim görmekte olan 2019 – 2020 – 2021 ve 2022 yılları arasında liselerde norm dışı davranışlarından dolayı disiplin kurulu cezası almış öğrencilerden oluşturulmuş ve sınırlandırılmıştır.

Bunun yanı sıra dünya genelinde ortaya çıkan Covid – 19 pandemisinden

dolayı 2019 – 2020 yılı eğitim – öğretiminin 2. dönemi ile 2020 – 2021 yılının 1. ve 2. eğitim – öğretim dönemi tüm dünyada ve ülkemizde örgün eğitime ara verilip online eğitime geçilmiştir. Bundan dolayı okullarda bu dönemlere ait kayda geçmiş norm dışı davranış yani disiplin vakaları görülmemiştir.

Bir başka sınırlılık ise Milli Eğitim Bakanlığı tarafından son zamanlarda her yıl eğitim – öğretim dönemi sonunda devamsızlık af genelgesi yayınlanmaktadır. Özellikle 12. sınıflarda okuyan öğrencilerde bu genelgeye istinaden ve üniversite sınavına hazırlanma gerekçesiyle üst düzeyde devamsızlık yaptıkları ve okula gelmedikleri gözlemlenmiştir. Bu durum ise örneklem kısmında yer alan 12. sınıfların olması gerektiğinden daha az bir katılım sağlamalarına sebep oluşturmuştur.

Araştırmanın değişik zaman ve değişik topluluklara genellemeye tabi tutulduğunda bahsi geçen özelliklere dikkat edilmesi gerekmektedir.

Tanımlar

Akran zorbalığı

Akran zorbalığı, şahsını savunabilmekte sıkıntı yaşayan çocuk – ergenin, tekrarlayıcı bir şekilde tek sefer veya birden çok kişilerce maksatlı şekilde gerçekleştirilen olumsuz davranış ve eylemlere tabi kalmasıdır (Karatoprak & Özcan, 2017).

Narsisizm

Narsisizm, bireyin kendini üst düzeyde dikkate alıp önemsemesi, diğer kişileri görmezden gelme ve bireysel iletişimde sorunlarla alakalandırılmaktadır (Kealy & Rasmussen, 2012).

Saldırganlık

Saldırganlık, başkalarına fiziksel veya psikolojik zarar vermeyi amaçlayan davranıştır (APA, 2023).

BÖLÜM II

Kavramsal / Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar

Çalışmaya ait kavramsal ve kuramsal açıklama, tanımlama ve yapılan çalışmayla ilgili alanyazınlardaki bilimsel çalışmalara ait bilgiler yer almaktadır.

Kavramsal / Kuramsal Çerçeve

Saldırganlık

Saldırganlığın tanımıyla ilgili çalışma yapan birçok değişik ilim dalları ile disiplinler bulunduğundan dolayı konu ile alakalı literatürde bir hayli bilgi yer almaktadır (Dursun, 2011). Şimdiye kadar ve bundan sonra gerçekleştirilecek tanımlar uzmanların içinde bulundukları ekollere göre farklılık gösterebilmektedir.

Saldırganlık, şahsın kendine ait davranış ve düşüncelerini dış kısımdaki dirençlere karşı, zoraki karşısına kabullendirme gayreti (TDK, 2023) şeklinde kelime anlamı bulunmaktadır. Psikoloji bilimine göre saldırganlık kavramı; engelleme, korku, düşmanlık, öfke veya rekabet gibi vaziyetlerden kaynaklı ve zarar verici, durdurma, engel olma veya kendini müdafaayı amaçlayan bedensel, sembolik ya da sözel şeklindeki davranışlardır (Budak, 2009). Saldırganlık çağımızda artmakta olan ve erken dönemlerde kazanılan, ilişkisel ve fiziksel boyutları daimi olarak görülen bir davranış problemidir (Uysal & Dinçer, 2013).

Saldırganlık Türleri

Saldırganlık konusu ele alındığında zihinlerde genel olarak kaba kuvvetin uygulanmasını içeren fiziksel eylemler canlanmakta olup doğrudan fiziksel veya sözel saldırıda bulunmanın dışında zarar verici ve incitici birçok değişik yönleri bulunmakta ve farklı biçimlerde sınıflandırılabilir. Saldırganlığı ilk olarak Crick ve Dodge (1996) tarafından reaktif ve proaktif saldırganlık şeklinde iki yönlü tanımlamıştır. Reaktif diğer adı düşmanca saldırganlık; bir olay veya duruma karşı negatif duygu içerikli tepkilerce etki altına giren saldırgan davranıştır (Arslan vd., 2010). Proaktif diğer adı araçsal saldırganlık; sosyal öğrenme modelinden temellenen ve kişinin etkisinde olduğu dışsal – çevresel pekiştiricilerin kontrolündeki amaçlı ve kasıtlı olan saldırgan davranıştır (Yavuzer, 2017). Buss ve Perry 1992 senesinde

sözel ve fiziksel olan saldırganlık yönlerine ayrıca düşmanlık ile öfke yönlerini de eklemiştir.

Fiziksel Saldırganlık. İlk akla gelen saldırganlık türüdür. Bedensel kuvvet sonucu zarar vermedir. Fakat cinsiyetle çokça ilişkilendirildiğinden dolayı erkeklerin sık başvuru ve uygulaması olduğu zannedilen bu saldırganlık biçimi tüm saldırgan davranışlarını kapsamamaktadır. Alanyazında, “şahsın kendisine veya bir başka canlı ya da cansız şeylere karşı fiziksel olarak tatbik ettiği zarar verme ve acı çektirme gayesi olan her çeşit davranışlar” şeklinde tanımlanmaktadır (Kantemür Köse, 2018). Tekmelemek veya yumruklamak, tokat atmak, boğaz sıkmak, itmek, sıkıca tutmak, bir cisim atmak, bir cisim ile vurmak, silah veya bıçak gibi aletler kullanmak veya bunlarla tehdit etmek örnek olarak gösterilebilir.

Sözel Saldırganlık. Sözel saldırganlıkta zarar verme gayesiyle fiziksel bir aktivite yapılmadan karşısındakini küçük düşürme ya da aşağılama şekillerinde sözel ifade tarzlarındaki saldırganlıktır (Yalın, 2018).

Sözel saldırganlık davranışlarına örnek olarak; tehdit etme, alay etme, bağırma, dedikodu, hakaret etme, lakap takma, not veya mektup gibi yazılı araçlarla gözdağı yapma (Karataş, 2008) gösterilebilir.

Düşmanlık. Fiziksel ve sözel saldırganlıkta olduğu gibi incitmeyi ve zarar vermeyi amaçlayan, direk bedensel şekilde gerçekleştirilmesi gerekmeyen düşmanlık; kişilerin fikir, yorum ve algıları neticesinde diğer kişilere karşı geliştirdiği kuşku, şüphe veyahut güvensizliğe kapılmasıdır. Bundan dolayı o kişilere karşı öfke, kin ve nefret duyması ya da o kişilere kötülükte bulunma isteğini taşımasıdır (Kaleli, 2016).

Düşmanlık, kıskançlık ve gıptadan kaynaklanabileceği söylenen (Aytekin, 2015), bireyin diğer kişileri beğenmemesi, hoşlanmaması ve o bireyleri negatif şekillerde değerlendiren tutumlardır (Önen, 2009).

Öfke. İnsanların evrensel duygularındandır. Şiddeti olağan sınırları geçmediği vakitçe kişiye yararı olabilmesine karşın konsantre yaşandığında veyahut doğrudan – açık ifade edildiğinde ise tahrip edici bir durum olmaktadır (Balkaya & Şahin, 2003).

Öfke; doyurulmamış – karşılanmamış beklentilere ve isteklere, istenilmeyen neticelere karşı tepki şeklinde çıkan duygu içerikli tepkilerdir (Soykan, 2003). Saldırganlık türlerinden öfkenin kişi veya kişileri yaralama veyahut öldürücü zarar verme seviyesinde neticeleri olabilmektedir (Şahin, 2006).

Saldırganlığı Açıklamaya Yönelik Kuramlar

Saldırganlık konusunda araştırmacıların uzlaştığı ortak bir kuramsal çerçeve bulunmamakta olup; tarihi süreçte saldırganlık davranışının doğasını açıklamaya çalışan pek çok farklı kuramların geliştirildiği görülmektedir. Bu kuramlardan en önemlileri şunlardır:

İç Güdüsel ve Biyolojik Temelli Kuramlar. Bu kuramların içeriğinde biyolojik ve içgüdüsel sebeplere bağlayan etiyolojik, psikanalitik ve biyolojik kuramlar yer almaktadır. Psikanalitik ile etiyolojik kuramlar birbirlerinden farklılaşan kuramlar olmasına karşın özünde doğuştan gelen ve biyolojik özellik ve süreçler barındırdığından dolayı biyolojik kuramlarla birlikte incelenecektir.

Biyolojik kuram, saldırganlığın merkezi sinir sistemi, endokrin sistemi ve beynin çalışmasındaki anomaliliklerin sebep olduğunu söylemektedirler. Yapılan bilimsel araştırmalarda merkezi sinir sistemiyle beyin, şiddet içerikli veya saldırganlık davranışlarına sebebiyet veren birçok hormonları salgıladığını göstermektedir. Androjen (erkeklik hormonu) ile saldırganlık ilişkili olduğu androjen hormonun beyin işlevlerini etki ederek kas gelişimi ile fiziksel büyümenin üzerinde etkisi olduğu ve bununla dolaylı şekilde saldırganlığa sebebiyet verdiği tespit edilmiştir (Masalcı, 2001). Kadınların regl dönemlerinde organik ve uzun süreli fiziksel rahatsızlıkları, hormonal değişimlerinden dolayı, saldırganlık düzeylerinin artmasına sebebiyet verdiği de savunulmaktadır. Akıl hastalıkları, beyindeki bazı toksin – enfeksiyon halleri, doğum zorlukları, iç salgı bezleri düzensizlikleri, kafa travmaları, organik beyin sendromları da saldırganlık nedeni olabilir (Ankay, 1998). Amigdala, prefrontal korteks ile medial temporal lopun düzensizlik ve eksiklikleri kişilerde saldırganlık davranışlarına etkisi olabileceği düşünülmektedir (Toptaş, 2018).

Freud'un öncülüğündeki psikanalitik kuram, bireylerde saldırganlığı açıklama gayretindeki kuramlardan ilkidir. Freud'a göre, saldırganlık bir içgüdüdür. Bütün insanların haz ilkesi işlevinde, birbirine ters bir biçimde işlem yapan eros (yaşam)

dürtüsü ve thanatos (ölüm dürtüsü) yer almaktadır. Hayatın devamını önemseyen eros iken, thanatos ise bireylerin hayatın tekrardan ölü şekle dönmesini hedeflediğinden çevreye ve canlı olan her şeye tahribat vermede çok önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bir başka deyişle, saldırganlığın kökenlerinde thanatos bulunmaktadır. (Freud, 2016).

Saldırganlık davranışlarını içgüdü ile ele alan etiyolojik kuramda Lorenz (2008), insanların tabiatında yer alan ve bireylerin türünün korunması gayesine çalıştığını ifade etmektedir. Saldırganlık davranışları aynı cinsin bireyleri arasında yer alan rekabet nedeniyle oluşmaktadır. Saldırganlık sayesinde aynı türdeki bireylerden daha başarılı ve sağlıklı bireylerin bir sonraki kuşaklara kendi genotip ve fenotiplerini vermelerine olanak vermektedir. Lorenz saldırganlık için türlerin devamı ve daha sağlıklı olmasına hizmet ettiğini söylemektedir.

Fromm (2016), yukarıda bahsi geçen iki kuramdaki saldırganlık kavramı için bireylerin içinde oluşan ve dıştan uyarıcı eksikliğinde bile davranışlara yansarak ortaya çıkan bir enerji olduğunu söylemiştir. Bundan dolayı iki kuramında saldırganlığı fiil olarak dışarı yansımamasının sıkıntı doğurabileceğini iddia etmiştir. İki kuram arasındaki fark olarak da Freud'a göre saldırganlık bütünüyle yıkıcı, tahrip edici ve direk ölümcül bir içgüdüyken Lorenz'e göre yaşama hizmet etmekte, yaşamın devamını ve çevreye adaptasyonu sağlayan bir görevi olduğunu söylemektedir (Aktaş, 2001).

Frontal lob bölüm hasarı olan kişilerde saldırganlık eğilimlerinin artmamasına karşın prefrontal korteks işleyişindeki anomalilerde veyahut hasarlarda saldırganlık kavramı hakkında önemli nöral kanıtlar verebileceği ileri sürülmektedir (Blake & Grafman, 2004).

Biyolojik esaslı kuramların çalışmaları nesnel sonuçlara dayandığı için pozitif eleştiriler almaktadırlar; fakat kişilerin zihinsel, duygusal ve sosyal süreçleri ile gelişimdeki yerini yeteri kadar önemsemediklerinden dolayı yetersiz kaldıkları düşünülmektedir (Toptaş, 2018).

Sosyal Öğrenme Kuramları. Sosyal Öğrenme Kuramı'nın kurucusu Psikolog Albert Bandura (2016)'ya göre kişiler doğumdan itibaren saldırgan olmayıp, saldırganlık kavramını sonradan kazanıp öğrenirler ve gözlemlene şeklinde öğrenme durumu saldırganlık davranışlarının kazanılmasında hayati bir etkiye sahiptir. Bandura'nın Sosyal – Bilişsel Öğrenme teorisinde saldırganlığın köklerinde

üç temel etken; organik – biyolojik, gözlemleme şeklinde öğrenme ve faaliyetlerin pekiştirilmesi bulunmaktadır. (Bandura, 1983). Model alma ve taklit etme sistemleri aracılığıyla, saldırganlık davranışlarında bulunan ve bunların neticesinde menfaat elde eden birini gözlemleyen bir kişinin gelecekte kendisinde saldırganlık içeren davranışlarda bulunma ihtimali yüksektir. Küçük çocukların, çevresindeki başta anne ve baba gibi ebeveynlerini rol aldıklarını ve bu bireylerin benzer davranışlarını taklitleştirerek kendi davranış kalıplarını biçimlendirmede büyük bir etkisi olduğu açıkça görülmektedir.

Bireylerde saldırganlık davranışlarının çıkmasında; kızgınlık duygusu, ahlaki çözülme, pro – sosyal davranışlar, ruminasyon ve suçluluk gibi etkenler de saldırganlığı belirlemede önemi bulunmaktadır (Bandura vd., 1996).

Sosyal öğrenme ve biyolojik kuramlara ait tanımlamalardan yararlanılarak geliştirilen Genel Saldırganlık Modeli'nde ise insan saldırganlığındaki birçok etkenin etkisine işaret edilerek bireylerdeki saldırganlığa daha bütüncü ve geniş açı ile yaklaşmaya çalışmıştır (Anderson & Bushman, 2002). Sosyal ve kişisel etkiler kişilerin bilişsel ve davranış içerikli sistemlerini aktif etmekte, bunun sonucunda saldırganlık kavramı bireylerin daha çok düşünmesine veya otomatik gerçekleştireceği bir karar verme aşamalarını başlatabilmektedir (Koçer, 2015).

Bu kuramların saldırganlığın açıklamasında ve anlaşılması açısından oldukça mühim etki ve yararları bulunmaktadır. Saldırganlığın sebeplerini test edilebilir kavramlar olan taklit yoluyla öğrenme ve pekiştirme ile açıklama getirmiştir. Saldırganlığın öğrenme şeklinde edinildiğini ve bireysel farklılıklarının süreçlerde rol alması da bu kuramlar çerçevesinde açıklamak mümkündür (Dizman, 2003).

Sosyal öğrenme kuramları, birey saldırganlığını açıklamada yalnızca biyoloji etkenleriyle açıklamamaları kuramlarını güçlü kılmıştır. İnsanların çevrelerinden sosyal öğrenme ve azda olsa bireysel niteliklerine bağlı gelişen düşünceler, literatürde bu kuramlarca ortaya atılan iki önemli ve yeni açıklamadır. Fakat gerek kişilik niteliklerine yeterli vurgular yapmamış olmaları ve gerekse de yaptıkları açıklamalarda tüm saldırgan davranışlarını tam olarak açıklayamamaları sosyal öğrenme temelli kuramların eleştirildiği ve yetersiz kaldıkları alanlardır.

Engellenme Kuramı. İstenmeyen olayların ve engellenmelerin bireylerin sonraki davranışlarında saldırganlığa sebebiyet vermektedir (Dollard vd., 1939).

Dollard ve arkadaşları, saldırganlıkla engellenme arasında sürekli doğru orantılı korelasyon bulunmaktadır.

Bütün saldırganlık içeren davranışlar öncesindeki yaşanmış engellenmelerle ilişkili tepkilerdir. Bu davranışlar ise engellenmelerin sonucu olarak karşımıza çıkar ve bir saldırganlığa neden olabilir (Dill & Anderson, 1995).

Engellenmiş bir kişi her daim saldırganlık davranışını hemen vermeyebilir. Saldırganlık davranışını muhakkak bir süre sonra farklı ortam veyahut durumda patlar şekilde ortaya çıkabilir (Hatunoğlu, 1994).

Biyolojik, etiyolojik ve içgüdüsel kuramlar, saldırganlığın doğuştan gelen ve insan tabiatının bir unsuru olduğunu, öğrenme teorisyenleri ise bireylerin saldırganlığı taklit ve gözlemlene şeklinde doğumdan sonra öğrenilebildiğini ve gözlenebildiğini iddia etmişlerdir. Bu iki teoriyi karma şeklinde bir araya getiren engellenme teorisi ise çevre ve içgüdü kavramların önemini dile getirmiştir.

Engellenme kuramı saldırganlığı tüm şartlarda açıklayamadığı için eleştirilmektedir. Bilişsel ve davranışçı ekolde ise, bir kişi engellendiğinde her zaman saldırganlık davranışlarıyla cevap vermemektedir. Bireyler yaşadığı engellemelerin mantıklı ve geçerli nedenlere sahip olduklarını düşündüklerinde saldırganlık ve öfke tepkilerinde bulunmayabilmektedirler (Özmen, 2006).

Kişilik Temelli Kuramlar. Kişilerin davranış biçimlerini, durumlar karşısındaki tepkilerini ve kalıcı eğilimlerini dizayn eden en önemli etken kişiliktir (Özdemir vd., 2012).

Ayrımcı Özellik Yaklaşımı Kuramı'na göre bireyler kişiliklerine göre A ve B tipi olarak ikiye ayrılabilir (Burger, 2016). Araştırmacılar bu tipleri üç temel unsurundan şöylece bahsederler: A tipi kişiliğindeki kişiler B tipi kişiliğine göre daha rekabetçidirler, zaman kavramına çok önem verirler ve adeta zamanla yarışır. Engellendiklerinde düşmanca ve öfkeli yanıtlarda bulunurlar. Bundan dolayı A tipinde olanlar diğer kişiler tarafından rahatsız edildiklerinde saldırganlık davranışlarını sergileme olasılıkları yüksektir (Glass, 1977).

Hümanistik psikoloji ise saldırganlığı günümüz “modern insanının” yaşadığı yabancılaşmanın sonucu olarak bireylerin iş, televizyon ve ev üçgen girdabında vakitlerini öldürerek geçirmektedir. Doğayla olan ilişkilerini koparan bu yaşam şekli sonrasında kendine ve çevresine yabancılaşan bireylerde zaman içerisinde gizil bir saldırganlık yönelimi oluşur (Deniz, 2007).

Bu kuramlarda bireylerin olaylar ve durumlar karşısında verdikleri farklı tepkileri, kişiye has niteliklerle saldırganlık arasında bağ kurmaları açısından önemlidir. Fakat engellenmeler karşısında bireylerin duyduğu öfke veya yaşadığı yabancılaşıma sonucundaki kazanımların saldırganlık davranışlarında sadece etki ettiğini düşünmek yetersizdir. Bireylerin kendilerine ait bir yaşam gayesi ve ilkeleri bulunmaktadır.

Saldırganlığı Etkileyen Faktörler

Saldırganlık davranışının ortaya çıkmasında çeşitli faktörler etkilidir. Bu faktörlerden bazen bir tane bazen de birden fazla faktörün bir araya gelmesiyle saldırganlık davranışlarına sebebiyet verebilir. Bazı etkenler ise bazı durumlarda saldırganlığın ortaya çıkma ihtimalini azaltabilir. Bu faktörler aşağıda verilmiştir:

Aile. Çocuklarda saldırganlık anne – babanın aşırı ilgisiz ya da ilgili davranması, aşırı koruyucu veya reddedici olması, sözel veyahut fiziksel şiddet tatbik etmesiyle ilişkili olarak tezahür edebilir (Masalcı, 2001). Saldırganlık davranışlarının gün yüzüne çıkmasında ebeveynlerin yanlış tutum ve davranışları birinci sırada yer alır. Ebeveynlerin aşırı korumacı veyahut düşkün tutum ve davranışları, çocuklarda içsel kontrolün zayıflığına ve saldırgan davranışlara neden olabilmektedir (Coleman, 1992).

Ebeveynlerin çocuklarının davranışlarını yersizce engellemesi, çocuğun davranışlarını ve isteklerini yermesi, sürekli ve gereksiz yere ceza veya tam zıttı her talebini kabul etmek veya ihmal etmek saldırganlık davranışlarına sebep olabilmektedir.

Sağlıklı iletişimin kurulması çok önemlidir. Tutumların yanında cinsiyet, sosyo – ekonomik düzey, ebeveynlerin eğitimi, çalışma durumları, meslek, istismar, evlilik içi anlaşmazlıklar, işsizlik, boşanma, kronik hastalıklar vb. etkenler de saldırganlık davranışlarının ortaya çıkmasında etkilidir (Aral vd., 2004). Saldırganlık davranışları öğrenilmiş olabilir. Yetişkinlerin, ebeveynlerin ve başka çocukların saldırganlık güdülerıyla başa çıkma stillerini taklit ederek veyahut izleyerek nasıl davranmaları gerektiğini de öğrenirler (Yavuzer, 2003).

Çevre. Sosyo – ekonomik olarak fakir bir yerde olan bireylerin, nispeten daha varlıklı yerdeki kişilere kıyasla saldırganlık düzeyleri daha yüksektir. Sağlıklı

bir ailede yetişenler bazen arkadaşlarını rol alarak saldırganlık davranışlarını özenip tatbik edebilirler. Bazen ise çocuklar grup içerisinde desteklenme beklentisi, kabul görme veya lider olma istekleri çevrelerine karşı daha saldırganca olabilirler (Dizman, 2003).

Gürültü. Nahoş ve üst derecedeki seslerde saldırganlık davranışlarına neden olabilmektedir. Yapılan araştırmalarda aşırı gürültülerin bireylerde uyarılmaya ve sonucunda ise saldırganlığa sebep olabileceği düşünülmektedir. (Tuzgöl, 1998).

Alkol ve Uyuşturucu. Alkolün davranış hâkimiyetini ortadan kaldırarak saldırganlığı artırabilmektedir. İlaç ve uyuşturucu bağımlılıklarının saldırganlığa etkisi bilinmektedir. Kişilerin amfetamin bağımlılığının vücutta yaptığı kimyasal etkiler neticesinde (aşırı cesaret kazanma ve güven duygusu ile düşünme ve harekette hızlanmalar) saldırganlık davranışlarına neden olabilmektedir (Ankay, 1998).

Cinsel Uyarılma. Cinsel uyarılma tek başına saldırganlığa neden olmamaktadır. Fakat bireyin engellenmiş veyahut öfkeli zamanlarında saldırganlık davranışlarının ortaya çıkmasını hızlandırdığı tespit edilmiştir (Tuzgöl, 1998).

Kitle (Toplu) İletişim Araçları. Kitle iletişim araçları bireylerdeki saldırganlık davranışlarını ne derecede etkileyeceği, bireylerin saldırganlık kavramıyla ilgili bireysel farklılıkları, geçmiş yaşantıları ve çevrenin saldırganlık hakkındaki değerlere göre değişiklik göstermektedir. Yapılan bilimsel araştırmalar genelde televizyonlardaki şiddetin saldırganlık için rol model olması ve şiddeti normalleştirdiği için saldırganlık davranışlarının artmasına sebebiyet vermektedir. Fakat TV gibi görsel kitle iletişim araçlarında karşılaşılan saldırganlık öğeleri bütün kişilerde aynı yönde etki yapmamaktadır (Aydın & Aydın, 1993).

Akran Zorbalığı

Akran zorbalığı hakkında genel olarak birbirinden farklı gibi görünen fakat ortak anlamlar ifade eden tanımlar bulunmaktadır. Akran zorbalığı, kuvvetine güvenerek, çevresinde hükmünün geçtiği kişilere davranış özgürlüğü ve söz hakkı tanımayan, diktatör, despot, mütegalibe ve müstebittir, zorbalık ise; “zorbaca davranışta bulunma, müstebitlik” şeklinde sözcük anlamları tanımlanmaktadır (TDK, 2023).

Zorbalık kavramı ile ilgili yapılan ilk araştırmalar 1970’li yıllarda bilim insanı Dan Olweus’in başlattığı bilinmektedir. Saldırganlığın bir türü olarak akran zorbalığını, tahrik etkeni olmadan, sürekli ve tekrar eden uygulamalarla, psikolojik veyahut fiziksel üstünlüğü olan birey veya grupların başka zayıf bireylere uyguladıkları negatif davranışların bir bütünü olarak tanımlamıştır. Olweus’un son araştırmalarında zorbalık için 3 özelliğin birlikte bulunması gerektiğini ifade etmektedir (Pişkin, 2002). Bunlar maksatlı zarar verme gayesiyle saldırganlık davranışlarının var olması, bunların üst üste ve belli bir sürede sürekli tekrarlaması ve son olarak da kişiler arasında kuvvet dengesizliğinin bulunmasıdır. Pişkin birçok zorbalık tanımını ele alıp incelemiş ve bunlar neticesinde akran zorbalığını, güçsüz kişilerin, bir veya birden çok kişilerce, sürekli ve kasıtlı şekilde rahatsızlık vermesiyle neticelenen ve mağdurun kendisini koruyamama durumunun olduğu bir saldırganlık çeşidi şeklinde tanımlayıp açıklamıştır. Okul zorbalığı; tekme veyahut tokat atma, itme ve çekme gibi fiziksel; nahoş isimler takma, kızdırma, küçümseyici söz kullanımı, sataşma, alay ve dalga gibi sözel; dedikodu, söylenti çıkarma ve yayma, arkadaş gruplarından çıkartma ve yalnızlığa itme gibi dolaylı; eşyalara tahrip etme, eşya ve paralarını gasp etme veya almak ilgili gözdağı verme gibi davranışsal olarak ortaya çıkabilir (Pişkin, 2002).

Psikolojik, fiziksel ve sözel biçiminde zarar verme gayesiyle saldırganlık davranışlarına maruz kalan kişi ve kişilerde şüphe, endişe ve kaygıya neden olabilmektedir. Zorbalık, fiziksel temas yoluyla, sözcüklerle, dışlamayla, jest veya mimiklerle de gerçekleşebilir (Özen, 2012).

Uzmanlar, zorbalık yapanları birey veyahut bireyleri zorba (bully), mağdur bireyleri kurban (victim) ve hem zorbalık olup hem de zorbalık konusunda mağdur olan bireyleri ise zorba – kurban (bully – victim) şeklinde adlandırmaktadırlar. Ayrıca zorbalık davranışına şahitlik edip seyreden fakat aktif olarak katılmayan bireyler de “seyirci” olarak nitelendirilmektedir (Peren & Alsaker 2006).

Akran Zorbalığını Açıklamaya Yönelik Kuramlar

Sosyal Bilgi İşleme Kuramı. Zihin Kuramı olarak da bilinen Sosyal Bilgiyi İşleme Kuramı, bireyin bilgiyi nasıl kazandığını, ne şekilde kullandığını ve nasıl yorumladığını açıklamaya çalışan, bilgiyi anlamlandırma süreci ile ilgili mekanizmaların neler olduğunu ve nasıl çalıştığını ortaya koymayı amaçlayan bir yaklaşımdır (Eminoğlu, 2018). Kısaca bireyin bilgiyi çevrelerinden alması, depolamaları ve yeniden kullanma becerilerini belirlemeye çalışan bir kuramdır.

Crick ve Dodge'un görüşü, bu kuramla ilgili olarak, zorbanın toplumsal biliş yetilerinin bulunmadığı ve böylelikle diğer kişilerin hislerini anlama ve paylaşma yönünde düşünceden eksik olduğu yönündedir. Bilhassa fiziksel zorbalıkta zorbalar kurbanın savunmasızlık düzeyini öğrenmek ve sonrasında istismar edebilmek için şiddet uygularlar veyahut korkutmak için en zalim zorbalık usullerini kullanırlar. Mağdurların kendilerini değersiz hissetmeleri, özsaygı ile özgüvenin azalmasına sebebiyet verir. Zorbanın kurbandaki zarar ve fiilleri bitse bile azalmış özsaygı ve sürekli kendini eleştiren yapıya neden olan negatif ve yıkıcı faktörler sürekli devam eder. Kurbanların ise toplumsal biliş becerilerinin var olmasına rağmen bunları pozitif istikamette kullanma yetileri genelde yetersiz kalmaktadır. Toplumsal beceriler eksikliği; kısaca, zorbanın saldırganlık ve hadsiz davranış ve tutumlar göstermesine; kurbanın ise negatif vaziyetlerde kalmasına yol açmaktadır. (Crick & Dodge, 1990).

Zihinsel Çerçeve Kuramı. Zihinsel Çerçeve Kuramı, bireyin kendi zihnini ve diğer insanların tutum ve hallerini zihinsel (duygu, inanç, istek ve niyet gibi) olarak anlamlandırma ve tanımlama konusuna odaklanırken, kişinin diğer insanların zihinsel durum ve hallerini anlamadaki yetersizliğini “zihinsel körlük” olarak ifade etmektedir (Doherty, 2009).

Akran zorbalığı, saldırganlığın bir boyutu olarak değerlendirilmesi yönüyle bilinçli ve maksatlı olarak yapılan zorbalığın saldırganlıkla ilişkili olduğu ve herhangi bir bireyin ani ve plansız olarak yaptığı saldırganca hareketlerin aksine hiçbir kışkırtıcı eylem ya da davranış olmadan birey maksatlı olarak saldırganca davranışları planlamakta ve uygulamaktadır. Bu çeşit olaylarda birey saldırganlığı planlamakta ve en uygun zamanı kollamakta ve uygun olan anda harekete geçerek zorbalık yapmaktadır (Yaman vd. 2011).

Sosyal Etkileşim Kuramı. Zorbalığı sonradan öğrenilen veya kazanılan bir fiil olarak ele alan Bandura'nın kuramlarıyla bağdaşmaktadır. Kişi karşı karşıya olduğu değişik vaziyetlere saldırganca ve şiddetli tepkiler geliştirmeyi kazanır. Zorbalık davranışlarını yorumlarken özdeşim yapma ve sosyal öğrenmenin oluşturulan davranış kalıplarında oldukça etkili olduğunu ifade etmektedir. Eğer öğrenci zorbaca tutum ve hallerin doğal olduğunu düşünüyorsa, davranış kalıplarının arasına zorbaca davranışlarını kolaylıkla ekleyebilir. Özellikle öğrenci ergenlik dönemlerinde zorba davranışlarını sıradanlaştırmış ve doğallaştırmışsa yaşamının sonraki dönemlerinde de saldırganlık davranışlarını sergileyebilir (Aslan, 2013).

Zorba olan birey davranışları sonucunda diğer bireyler üzerinde güç ve kontrol kazanmışsa bu davranışlar onu tatmin eder ve bir sonraki zorbalık davranışları için cesaretlendirir. Örnek alınan davranışlar pozitif sonuçlar doğurması halinde gerçekleştirme, negatif sonuçlar doğurması halinde ise zamanla terk edilme eğilimi gösterir (Bandura, 1989).

Ahlaki Gelişim Kuramı. Zorbalığın yapılması döneminde ahlaki davranış ölçüleri karar vermede etkin rol oynamakta ve anlamlandırılma sürecinde saldırganlık durumlarının ahlaki yönleri önem arz etmektedir. Ahlaki gelişim kuramını ortaya atan Arsenio ve Lemerise (2001) akran zorbalığı kavramı, adalet, dürüstlük, fedakârlık ve yardımseverlik kavramlarını ele almışlardır. Ayrıca ahlaki kişilik ve ahlaki güdülenme ise ahlaki davranışların önemli bir boyutudur. Zorbalık nihayetinde kişinin bireysel tercihidir. Birey bir davranış veya eylem karşısında saldırganca tutum veya davranış sergileyip sergilememe konusunda karar verebilme yetisine sahiptir (Yaman vd. 2011).

Totan'a (2008) göre bireyler bir davranış, tutum veya tepki geliştirmeden önce, bu tepkilerinin olası sonuçlarının neler olabileceğini tahmin edebilme ve gelebilecek tepkilere göre sergileyecekleri davranışlar içerisinde en işlevsel olanını belirleyebilme becerisine sahiptirler. Sosyal olarak ahlaki açıdan doğru kabul edilmeyen saldırganlık veya zorbalık olaylarında bireylerin sahip oldukları bu bilişsel beceriler aktif bir rol oynamaktadır.

Bağlanma Kuramı. Bowlby, Ainsworth ve Sroufe bağlanma kuramında öne çıkan kişilerdir. Bu kuramın özü itibarıyla, çocukluk çağında şahsını büyüten kişiyle, bilhassa da anne – çocuk arasında var olan ilişkiye ve bu ilişkilerin uzun dönem

neticeleriyle alakalıdır. Ailede dengesiz veya inatçı despot usullerin etkisinde kalan çocukların psikolojik olarak güvensizlik algıları ve hisleri gelişebilirler. Bu hal çocuklarda başkalarına saygı veya minnet duymama ve düşük özsaygının gelişmesine ve özel ilişkilerde hesaplanamayan çok sayıda çarpıklıklara sebebiyet verdiğini dile getirmişlerdir. Bu inanışlar, zorba çocukları zaman zaman güvensiz hislere yönlendirerek güvenli ilişkilere sahip olan diğer çocuklarla çatışmaya başlatmaktadır. Bu zorba kişiler çatışmalarını çözümlemek ve etraflarına hükmetmek için zorbalık yaparlar (Capolino, 2006).

Akran Zorbalığı Türleri

Pişkin (2005) yaptığı bilimsel çalışmalarda zorbalık çeşitlerini 5 bölümde ele almıştır. Sözel zorbalık, dışlama, fiziksel zorbalık, söylenti çıkarma ve etrafa yayılmasını sağlama ve eşyaları tahrip etme zorbalık çeşitlerine sonrasında Pişkin ve Ayas (2005) ek olarak cinsel zorbalığı da eklemişlerdir. Ayrıca direkt olarak zorbalığa uğramanın fiziksel ve sözel boyutları; dolaylı şekilde zorbalığa uğramanın aile kökeni, cinsel, ilişkisel, inanç ve siber gibi alt boyutları da tanımlanmaktadır (Tıprıdamaz – Sipahi, 2008).

Fiziksel Zorbalık. Fiziksel zorbalığı, bilinçli ve kasıtlı olarak herhangi kişiye fiziksel olarak zarar verme şeklinde tanımlanmaktadır. Bu fiziksel zararlar; çelme takma, çimdikleme, dürtme, hareketlerini kısıtlama, ısırma, itip kakma, önünü kesme, saç çekme, silahla tehdit etme ve hatta cinayet işleme, tartaklama, tekmeleme, tırmalama, tokat atma, tükürme veyahut mağdurda bedensel ızdıraba sebep olacak başkaca benzer davranışları da içerebilmektedir (Kaufman – Goodstein, 2013).

Sözel Zorbalık. Sözel zorbalık çok sık karşımıza çıkan zorbalık türlerinden biri olmasına karşın çoğu zaman göz ardı edilen yönü kişilere karşı yapılan aldatıcı ve onur kırıcı davranışlar sonucunda mağdurlara en çok zarar veren zorbalık türlerinden birisidir. Genel olarak psikolojik ya da duygusal zorbalık olarak da ifade edilmektedir. Ayrıca zorbanın saldırganlık davranışlarına bağlı olarak doğrudan ya da dolaylı şekillerde gerçekleşebilmektedir. Sözel zorbalık; alay etme, cinsel içerikli kelimeler veya aşağılayıcı ifadeler kullanma, dedikoduculuk, hatalı veyahut fena sözler yayma, hakaret veya küfür etme, ırkçılık yapma, tehdit etme veya korkutma,

iftira atma, istismar edici telefon görüşmeleri yapma, lakap takma veya saldırgan bir dil kullanmak gibi davranışlar örnek gösterilebilir (Eminoğlu, 2018,). Ayas ve Pişkin (2015) adı ya da soyadıyla dalga geçme, ailesinin bazı özellikleriyle alay etme, aşağılama, aksanı, bedensel özü, dış görünüşü, diş yapısı, saç veya ten rengi, şivesi ya da konuşma tarzıyla alay etme, çeşitli nedenlerle sataşma, çirkin sözler söyleme, hakaret etme, hoşla gitmeyen küçük düşürücü lakaplar takma, küçük düşürme, küfür etme ve utandırmayı sözel zorbalığa örnek vermiştir.

Sosyal veya İlişkisel (Duygusal) Zorbalık. Bir diğer adı duygusal zorbalık olan sosyal veya ilişkisel zorbalık, maksatlı olarak kişinin benlik algısına hasar vermek şeklinde ifade edilmektedir. Alay etme, ırkına, cinsiyetine, engel durumuna, etnik ve dini niteliklerine yönelik hakaret, lakap takma, dalga geçme, aşağılayıcı çizimlere konu etme, korkutma, toplum içinde meydan okuma gibi tutumlar örnekler verilebilir (Kaufman – Goodstein, 2013). Ayas ve Pişkin (2015) sosyal zorbalığı söylenti yayma ve dışlama şeklinde iki ayrı bölümde ayırtmıştır. Dışlama zorbalığına; insanları kendisine karşı gelecek şekilde kışkırtarak ilişkilerinin bozulmasına gayret etme, dışlamak amacıyla konuşmama, başkalarının da iletişim ve arkadaşlıklar kurmasını engellemek, grup dışında kalmasını sağlama yalnızlığa itme, görmezlikten gelme, oyun ve çeşitli etkinliklere almama, sorularına cevap vermeme, yok sayma vb. davranışları misal olarak getirmişlerdir. Söylenti çıkarıp yayma zorbalığı hakkında çeşitli yerlere çirkin yazılar yazma, kurbanın yapmadıklarıyla ilgili iftiralarda bulunma, söylentiler ile ithamda bulunma ve zor hallerde bırakma, mağdurun sırlarını başkalarına anlatarak müşkül hale getirme, asılsız şeylerle öğretmenlere şikâyetinde bulunma vb. davranışları örnek vermişlerdir.

Mağdurun Eşyalarına Zarar Verme. Kurbanın eşyalarına zorba veya zorbalıların zarar vermesidir. Ayas ve Pişkin (2015) kurbandan kendisi için kantinden zorla bir şeyler ısmarlatmasını, elbisesini yırtması, para veya eşyalarını zorla gasp etmesini, mağdurun kırtasiye eşyalarına maksatlı bir şekilde zarar verme, emanet aldığı eşya veya parayı geri vermemesini bu zorbalığa misal getirmişlerdir.

Siber (Sanal veya Elektronik) Zorbalık. Son yıllarda artan teknolojik gelişmeler nedeniyle cep telefonu ve internet kullanım oranı tüm dünya da olduğu gibi ülkemizde de oldukça ilgi görmüş ve kullanımı artmıştır. Ancak teknolojinin bu

denli yaygın ve amaç dışı yanlış şekillerde kullanımı, kişiler arasında siber (sanal veya elektronik) zorbalık davranışlarının görülmesine sebep olabilmektedir. Siber zorbalık türüne; anlık kısa mesajlaşma, sohbet odaları, çevrim içi oyunlar, e-mailler, sosyal ağlar ve diğer web siteleri gibi yollarla internet üzerinden gerçekleştirilen zorbalıklar örnek verilebilir (Kowalski & Limber, 2013).

Cinsel Zorbalık. Cinsel içerikli ve muhatap olan birey tarafından istenmeyen, hoş karşılanmayan; söz, davranış ya da eylemleri içermektedir. Bu zorba davranışlar, cinsel içerikli mesajlar olabileceği gibi yine cinsel içerikli teşhircilikler veya eylemlerde düşünülebilir. Cinsel zorbalık ya da taciz; kişiler tarafından nahoş ve ayıplı bulunan, kişide hoşnutsuzluk veyahut aşağılanma duygusu oluşturan, okul başarısına set çeken her çeşit uygun görülemeyen fiziksel veyahut sözlü cinsel suçlar, aşağılayıcı sözler ve cinsel ayrımcılığa yol açan ifadelerdir (Poland, 2003). Ayas ve Pişkin (2015) etek veyahut eşofman gibi giysileri açarak veya aşağı indirerek rahatsızlık oluşturma, gay, lezbiyen, sapık vb. cinsel içerikli isimler takma ve yayma, cinsel içerikli el – kol hareketleri yapma, cinsellik çağrıştıran yüz ve beden ima ve ifadeler yapma, zorla cinsel konular hakkında muhabbet yapmaya zorlama, laf atma, kurbanı öpme, dokunma, cinsel şakalar yapma vb. misaller verilebilir.

Narsisizm

Narsisizm (özseverlik) kelimesinin çıkış yeri eski Yunan mitolojisinde suda bulunan yansımasını görüp ve sürekli bu yansıma bakarak kendisine âşık ve hayran olan, hiçbir vakit ulaşamayacağı sevgilisini yani kendisini sürekli izleyerek zaman geçiren Narkissos'dan günümüze gelmiştir. Narkissos sonrasında ise aşkına ulaşma ve sarılma yoğun isteğiyle suya düşerek yaşamı sonlanır. Ellis tarafından 1898 yılında eski Yunan mitolojisinde yer alan bu Narkissos karakterini, psikolojik içerikli bir durumu ele alırken kullanan ilk psikanalitikçidir. Ona göre ekseriyetle kadınlarda daha sık görülen ve cinsel isteklerini bireyin kendisine âşık ve hayranlık şeklinde çevrilmesine sebep olan duygulardır (Atay, 2009).

APA (Amerikan Psikiyatri Birliği)'nin 1980'de çıkardığı Zihinsel Bozuklukların Tanısal ve İstatiksel El Kitabı DSM 3'te, patolojik olarak narsisizmi bir kişiliği etkileyen bozukluk şeklinde ilk kez ele almıştır. Sonrasında ise DSM 4 (1994)'de güncel şekli verilmeye çalışılmıştır. DSM 4, Narsisistik Kişilik Bozukluğu'nu erken dönem yetişkinlikte tezahür eden ve değişik şartlarda kendisini

belli eden, üstünlük hisleri ile beğenilme gereksinimi ve empatiden (duygudaşıktan) yoksun olan, sürekli bir örüntü biçimi olarak ifade etmektedir. Bunun yanında, narsisizm tanısı konulabilmesi için bireyin DSM – V’te belirtilen 9 kriterden en az 5’i veya daha fazlasını karşılaması gerektirmektedir (Köroğlu & Bayraktar, 2007).

Kohut ile Kernberg’in çalışmaları klinik yönden narsisizmin açıklanma, anlaşılma ve gelişim konusunda mühim bir yeri bulunmaktadır. Kohut’un “benlik yapısında yer alan esas kusur” olarak açıkladığı narsisizmi, narsisistik temel patolojisi olarak açıklamıştır. Bu kusurlar; reddedilme duygusu, benlik saygısında düşüşler, değersizlik hisleri, depresyon ve bu duygulara karşın gelişen savunma mekanizmaları ve kefaretlar ile klinik bakımdan oluşturulan yanıt ve itimat verme eksikliği şeklinde açıklamaktadır (Atay, 2009).

Narsisizmi Açıklamaya Yönelik Kuramlar

Psikanalitik Yaklaşımda Narsisizm.

Klasik Psikanalizde Narsisizm. 1910 yılında Sigmund Freud kaleme aldığı “Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Makale” adında bir makalesinde dipnotta narsisizm kelimesini dile getirmiştir. Dört sene sonra narsisizmle alakalı ilk makalesini derlemiştir. Freud, bahsi geçen makalede narsisizmle ilgili olarak cinsel gelişime ait bir dönem şeklinde ele almıştır. Modern psikanalizdeki narsisizmin yeri de bu makaleye atfedilmektedir (Atay, 2009). Makalede, narsisizm bir libidinal birikim olarak ifade edilmiş ve birincil ile ikincil narsisizm olmak üzere iki çeşidinden bahsedilmiştir. Bebekler otoerotizm basamağında libidinal gücü kendisine çevirip bireysel vücudunu bir sevgi objesi şeklinde ele alarak doyumlar sağlamaya çalışmaktadır (Freud, 1915/1957). Bebeklerin libidinal gücü kendisine uygulaması birincil narsisizm şeklinde kavramsallaştırmıştır. Bu durum bütün bebeklerde geçirmesi zorunlu, sıhhatli bir gelişim evresi biçiminde değerlendirmiştir. Bebeklerin sıhhatli ego gelişim dönemi için kendinden farklı bir çevresi ve dünyası olduğunu fark etmesiyle keşiflere başladığı zamanda, birincil narsisizm evresinden çıkıp libidinal gücünü diğer dünyaya vermeye başlamıştır. Birinci derecede bebeğin bakımından sorumlu bir diğer bireye çevirmeye başlaması gerekliliktir. Fakat bu evrede bebeklerde önemli bir başarısızlık (hayal kırıklığı) oluşursa dış çevre ve haliyle dünyanın güvenilirliğini sorgular ve görür. Akabinde güvenilir ve tutarlı

gördüğü iç merkezi (dünyasına), kendiliğine yönelir. İkincil narsisizm türü patolojiktir. Kendilikten çevreye yani dış dünyaya çevrilen libidonun yeniden kendiliğe aktarılması şeklinde tanımlamaktadır (Freud, 1914/1957). Aynı eserinde Freud, analitik şekilde bağlanma tipini veyahut narsisistik şekilde nesne tercihte bulunabileceğini söyleyerek, narsisizmi bireyin libidinal gücüne vereceği bir obje tercih biçimi şeklinde açıklamaktadır. Narsisistik obje tercihinde kişiler şuan veyahut geçmiş zamanda kendilerine ait oldukları şeyleri, olmak arzusundaki şeyi veya kendisine ait bir kısım olan şeyi sevmektedirler.

En son aşamada ise Freud, 1931 senesinde neşrettiği yapıtında narsisizmi bir kişilik çeşidi şeklinde bahsetmiştir. Narsisistik kişiliktekiler öncelikli biçimde kendisini korumaya dikkatini veren, bağımsız, cinsel yaşamında sevimlense sevmeyi tercih eden, her an saldırıya hazır ve yakınlığa açık olmayan bireyler olarak tanımlamıştır (Timuroğlu & İşcan, 2008).

Kohut'un Kendilik Psikolojisi Yaklaşımında Narsisizm. Kohut ve Wolf (1978) insanların fizyolojik olarak yaşamda tutunmak için nasıl oksijene ihtiyacı var ise, psikolojikte yaşamda tutunabilmek için de kendilik objelerine ihtiyaçlar duyduklarını söylemiştir. Gelişimin ilk durağı çocukların teşhirciliğini ve büyülenmeciliğini ele alan “büyülenmeci kendilik” durağında çocuk ebeveynlerine “ben mükemmelim” der ve onlardan tasdiklenmeyi ve alkışlanmayı talep eder. Ebeveynlerde çocuklarının büyülenmeci hayallerini teşhirci narsisistik dışa vurumlarına eklenip müsait cevaplar ile çocuklarını aynalarlar. Vele ki çocuklar bu gelişim durağında ciddi narsisistik travmaların etkisinde kaldıysa, büyülenmecilik kendilik yetişkin kişiliği ile birleşemez ve narsisistik kendilik farklılaşmadan kalarak arkaik gayeleri kazanabilmek için mücadele eder. Bireylerin kendilik durumunu ululaştırmasıyla kendine karşı güvensizlik ve değer vermeme ortasında gitgellerle tezahür eder. Kendine saygı düzenlenmediğinde ruh olması gereken seviyede tutamaz. Uzun birinde anksiyeteli bir büyülemecilik duygusu bulunmaktadır. Diğer uçta ise küçük bir utanma, korku durumuna veyahut şiddetli bir mahcubiyet duygularına, depresyona ve hipokondriyaya varacak şekilde durum ve tecrübeler oluşur (Kohut, 1971, 1977).

Gelişim durağının ikincisi ise “idealleştirilmiş ebeveyn imagosu” durağında çocukların dikkati ebeveynlerine (en çokta babasına) kaymıştır, o kişilere hayranlık hissederken bu kusursuz ve güçlü objenin bir unsuru bulunduğu için şahsını güvenli

ve güçlü görür. Fakat bu dönemde çocuğun idealleştirmiş olduğu objenin çocuğu travmalatastırarak bir biçimde hayal kırıklığı yaşatması veya nesneyi örseleyici biçimde kaybetmesi gelişimini sekteye uğratır. Yaşamı boyunca belli objelere bağımlılık geliştirir. Dışarıdan gözlemlendiğinde oldukça yüksek bir obje eksikliği şeklinde görünen obje arayışlarıyla yaşamını idame ettirir. (Kohut, 1971, 1977).

Gelişimsel yönden narsisizmi inceleyen Kohut (1966, 1971, 1977) kısaca uygun şartlar oluştuğunda narsisistik gelişim yetişkin kişilikle birleştiğini, fakat çocuklara uygun şartlar sağlanamaz ise çocukların kendilik nesnesiyle kurabildiği ilişkilerde narsisistik güçlerini aniden geri çekmesi ve tüm güçlü objenin hiçbir gücünün olmadığını görmesi sebebiyle değiştirerek içselleşme gelişmemektedir. Narsisistik gelişimin ilk erken evrelerinde oluşan çarpıklıklar patolojik narsisizmine sebep olabilmektedir (Kohut, 1971).

Kernberg'in Nesne İlişkileri Yaklaşımında Narsisizm. Otto Kernberg 1975 senesinde nesne ilişkileri kuramında narsisist kişilikleri kendilik saygısında çarpıklıklar oluşan bireyler olarak tanımlamıştır. Borderline (sınır) kişilik örgütlenmesinin alt bir sekmendi formunda gördüğü bu kişilik çeşidinin, aynen sınır kişilik bozukluğuna sahip hastalardakine benzer bölme eylemi, ilkel idealleştirme, inkâr etme, tüm güçlölük, yansıtma özdeşimler vb. ilkel olan savunma sistemlerini kullandıklarını söylemiştir. Bu kişiler sınır kişilik bozukluğundan ayrı bir şekilde, toplumsal biçimde iyi işe yarayan kendilik mekanizmalarına ve iyi dürtü kontrolleri bulunmaktadır.

Nesne İlişkileri kuramında narsisizm, normal ve patolojik narsisizm şeklinde 2'ye ayrılır (Kernberg, 1975). Normal narsisizm, birey gerçek yaşama adapteli, sıhhatli bir özgüveni bulunduğundan dolayı zenginliklerinde kıvanç hisseder. Dışarıdan bir tenkit gelmesinde ise benlik algılarında herhangi bir tahribat oluşmaz. Patolojik Narsisizm'de ise gelişimsel evrede bir sorun oluşması objelerin yerini kendiliğe libidinal güç oluşturma veyahut bebeklik narsisizmine gömölme şeklinde değil de doğrudan patolojik olan kendiliğine libidinal güç oluşturma şeklinde ele almıştır. Çocukların büyülemeci kendilik durumu bir süre sonra narsisist kişiliğe de dönüşebilmektedir (Kernberg, 1975). Başkalarının hayranlık ve takdirine yoğun gereksinim duyan, başkalarının hayranlık ve takdirine yoğun gereksinim duyan, empati yapmakta güçlük yaşayan ve sürekli kendilerine odaklanan kişilerdir. Hayattan keyif almakta güçlük çeken, diğerlerini küçümseme eğilimleri ve

güvensizlikleri sebebiyle çevresindeki hiç kimseye gerçekten bağımlı olamazlar. Yaşamını seven ya da kendisinde olmadığı halde başkasının sahip oldukları şeyler için diğer kişilere karşı üst düzey kıskançlıklar duyarlar. Narsisistik yönden ilgi görmeyi bekledikleri bireyleri idealleştirirken, genelde bir şey beklemedikleri kişileri küçümseme ve değersizleştirme eğilimindedirler. Güvensizlik ve değersizlik hisleriyle tüm güçlü ve büyüklenmecilik olma hayallerini dönüşümlü olarak yaşarlar (Kernberg, 1967, 1975).

Biyo – Sosyal Öğrenme Yaklaşımında Narsisizm

Kişilik bozuklukları, doğum öncesi rahimde başlangıç alan ve hayatımız süresince geçerliliği olan çevresel ve biyolojik etkenlerin karşılıklı iletişimi neticesinde meydana gelmektedir (Millon, 1969, 2011). Narsisizmin, kişilerarası usul, bilişsel ve davranışsal şeklinde aşikâr gözlenebilen niteliklerinin dışında kendilik karşılığı ve savunma sistemleri şeklinde gizli niteliklerini de açıklamaktadır. Millon (1969, 1981) narsisistik kişilikleri yükseltmiş benliği bulunan, kendine odaklanan, bireylerarası ilişkilerinde sömüren, kibirli, başarısızlıkla ve engellenme ile üstesinden gelmek için bedel verici tepkiler veren veyahut hayal dünyasındaki kişilerdir.

Millon (1969, 1981)'a göre narsisizmin nedenlerini anne ve babaların çocuklarını dürüst olamayan düzeyde üst sıraya koymasına dayandırmaktadır. Doğumdan beri en ufak kazanımlarını bile kocaman bir takdir ile karşılık bulmasıdır. Çocuklarda sıra dışı yetkin ve değerli olduklarına dair yanlış bir algının yer alıp büyümesi ve gerçek hayatta var olan olgunlukları ile gerçeklikleri ortasında bir uyumsuzlığa sebep olabilir. Aşırı hoşgörölü ebeveynlik, gerekli rehberliği sağlayamayan ve sınır koymada başarısızlıklar çocuğun sosyal gerçeklikteki sınırları öğrenmesini engellemektedir. Dışarıda varlığı mümkün olmayacak kadar büyük bir kendilik görseli geliştirmesi; kendi oto kontrolünde, toplumsal ödevleri gibi iç kontrol sistemlerini geliştirmeye engel olabilmektedir (Millon & Davis, 1996; Millon vd., 2012).

Narsisizmin ne olduğu ve gelişim evreleri bakımından değişik yorum ve fikirler bulunmasına karşın tüm yaklaşım ve kuramlar, çocukluk döneminde anne ve baba ilişkilerinde yaşanan sıkıntılara bağlı olarak narsisizmin ortaya çıktığı konusunda görüş birliğindedir. (Levy vd., 2011; Ronningstam, 2005). Ayrıca, narsisizm hakkında tam bir fikir birliği bulunmamaktadır. Genelde narsisizm

kavramı psikanalitik ekole müdahil olan kişilerce ele alınmıştır. Narsisizm kavramı sosyal ve kişilik uzmanlarının da dikkatini cezp etmiştir ve kuralcı bir kişilik olarak ele almışlardır. Ayrıca abartılı narsisizmi ise psikolojik yönden patolojik olarak değerlendirmişlerdir (Miller & Campbell, 2008).

Özsever (Narsisistik) Kişilik Bozukluğu

Kişinin beğenilme gereksinimi ve duygudaşlık yapamama, üstün görme ve biriciklik düşüncesi ve duygusunun var olmasıyla ilişkili bir kişilik bozukluğudur. Araştırmacılara göre Özsever (Narsisistik) Kişilik Bozukluğu'na sahip bireylerde; anksiyete, hak iddia etme, inkâr, kendine yontma, rasyonalizasyon ve yüceltme vb. ana davranış semptomları bulunmaktadır (Atay, 2009).

Her şeyi sürekli karşı taraftan bekliyor olmaları, rahatlıklarına fazlasıyla düşkün olmaları ve saldırganlık tutumlarından ötürü çevresindeki bireylerle ilişkisel problemleri bulunmaktadır. Kliniklerde büyüklenmecilik, duygudaşlık yoksunluğu, diğerine ilişkin ilgisizlik, üst düzeyde oto bağımlılık, onay ve takdir edilmek için başkalarının ardında gitme tarzında semptomlar görülmektedir. Ayrıca bu bozukluğu bulunan kişiler, tüm faaliyetlerini harkülade yaparlar, zenginlik, güç ve güzellik ararlar ve büyüklenmeciliklerini aynayalarak, kendilerine âşık veyahut hayranlık duyacak bireyleri bulmakla alakalı bitmez bilmeyen istekleri bulunmaktadır (Köroğlu & Bayraktar, 2007).

DSM 5'te bu bozukluk için aşağıda belirtilen belirtilerden en aşağı 5 tane veya daha çoğu maddenin bulunmasıyla erken erişkinlikte oluşan ve farklı şekillerde tezahür eden büyüklenmecilik (düşlemlerde veyahut davranışlarda), beğenilme ihtiyaçlarını ve eş duyum gerçekleştirememeye eşlik eden geniş bir dizilim şeklinde tanımlayıp açıklamaktadır (Köroğlu, 2013).

İlgili Araştırmalar

Dünyanın dört bir yanında yapılan bilimsel araştırma ve çalışmalar; saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizmin kültürleri ve sınırları aşan bir durum olduğunu göstermektedir. Ancak hem dünyada hem de ülkemizde bahsi geçen bu üç olguyu ilişkilendirilecek özelliklerde bilhassa da çocuk ve ergenlerde (Aydın & Akgün, 2014) yapılmış çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu olgulara ait bazı bilimsel çalışma ve araştırma örnekleri aşağıda kronolojik olarak verilmiştir.

Akran zorbalığı davranışları tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kamusal ya da özel alanlarda sıklıkla karşılaşılan ve sergilenen bir davranış türü haline geldiği görülmüştür. Pişkin (2003) tarafından Ankara ilinde 1154 öğrenci ile yapılan bilimsel çalışmada %35 kurban, %30 hem zorba hem kurban, %6 ise kurban şeklinde akran zorbalığı davranışları sonuçlarına ulaşılmıştır. Aynı çalışmada en yaygın zorbalık çeşidinin fiziksel zorbalık, ikinci sırada ise sözel zorbalığı izlediği tespit edilmiştir.

Saldırganlık davranışları ile ilgili yayımlanan Türkiye Bilimsel Akademisi raporuna göre Ankara’da 12 – 21 yaş arası ergenlerde evde şiddete şahit olanların oranı % 17, okulda şiddete şahit olanların oranı % 34, yaşadıkları çevrede şiddete şahit olanların oranı % 28 olup % 27’si yaşam süresince hiçbir şekilde şiddete maruz kalmadığı tespit edilmiştir (Çuhadaroglu vd., 2004).

Singapur’da 370 öğrenci (176 erkek ve 194 kız) yapılan bir bilimsel çalışmada ise 10 ile 17 yaş arasındaki çocuklarda saldırganlık davranışlarının, narsisizm ve benlik saygısıyla ilişkisinde saldırganlık puanları üst düzey olan çocuklarda narsisizm ölçek puanları, saldırganlık puanları alt düzey olan çocuklardan anlamlı bir biçimde yüksek olduğu buna karşın bahsi geçen bu çocukların benlik saygılarıyla ilişkili bir farklılık olmadığı bulunmuştur (Ang & Yusof, 2005).

Orta öğretimde (lise) öğrenim gören öğrencilerde; kişilik nitelikleri, saldırganlık ve denetim odağı değişkenlerinin arasındaki ilişkiyi ele alan bir çalışmada ise örneklem ve verileri Konya ili merkezinde yer alan 6 orta öğretim (lise) okulu ve bu okulların her sınıf seviyesindeki birer şubesinden rastgele seçilen 580 öğrenciden oluşturulmuştur. Araştırma sonucuna göre, erkek öğrencilerin saldırganlık puanları, kız öğrencilerin saldırganlık puanlarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. (Efilti, 2006).

Bayraktar (2009) tarafından gerçekleştirilen doktora tez çalışması, Kuzey Kıbrıs’ta 544, Türkiye’de ise 509 öğrenciyi kapsamaktadır. Bu bilimsel araştırmanın neticelerine göre cinsiyet değişkeni bakımından incelendiğinde erkek bireylerin daha çok fiziksel zorba ve / veya kurban, kız bireylerin ise daha çok ilişkisel zorba ve / veya kurban oldukları tespit edilmiştir. Ebeveynlerin eğitim düzeyleri bakımından değerlendirildiğinde, anne ve babaların eğitim seviyeleri arttıkça çocuklarındaki zorbalık düzeylerinde bir artış gerçekleşmekte, anne ve babaların eğitim seviyeleri azaldıkça ise çocuklarının kurban / mağdur olma düzeylerinin arttığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Yine yaş grupları bakımından incelendiğinde 8. sınıf öğrencileri arasında zorbalık düzeylerinde, 9. ve 10. sınıf öğrencileri arasında ise mağdurluk düzeylerinde

anlamalı bir artış gözlenmiştir.

Özkan ve Çifci (2010) tarafından yapılan bir başka bilimsel çalışmada ise sosyo – ekonomik düzeyi düşük semtleri temsilen Ankara Aydınlikevler ve Mamak bölgesinde bulunan ilköğretim okullarında 295 (153 kız ve 142 erkek) öğrencide akran zorbalığı davranışları ele almışlardır. İlköğretim öğrencilerinin, zorba kişiler tarafından % 33,9’u sözel türünde zorbalık, % 32,9’u fiziksel türünde zorbalık, % 29,2’si duygusal olarak zorbalık ve % 16,9’u ise cinsel olarak zorbalık yaşadıkları tespit edilmiştir. Ailelerin sosyo – ekonomik düzeylerinin daha düşük olduğu semtlerde bulunan okullarda, akran zorbalığı davranış örüntülerinin daha yaygın olduğu tespit edilmiştir.

Aydın ve Akgün (2014)’ün Mersin il merkezindeki okullarda öğrenim gören 11 – 17 yaş arası 270 kız ve 236 erkek olmak üzere toplam 506 öğrenci ile yaptıkları çalışmada ergenlerde proaktif ve reaktif saldırganlık, narsisizm ve öfke ilişkisini ölçtükleri çalışmada; narsisizm üstünlük alt ölçek puanlarıyla proaktif saldırgan düzey arasında negatif istikamette anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu durumun üstünlük algısı ile bireylerde saldırganlık davranışlarına sebep olmadığı, bilakis koruyucu ve önleyici bir görevi olabilme durumunu düşündürmüştür. Aynı yapılan çalışmada erkek ve kızlarda reaktif saldırgan düzeyleri, dışa yönelimli öfke ve sürekli öfkeyle alakalıyken, proaktif saldırganlık, narsisizm sömürü alt ölçek puanlarıyla pozitif, üstünlük boyutuyla negatif yönelimli ilişki olduğu tespit edilmiştir. Fakat çalışmaya katılan kızların bu dizilime ilaveten reaktif saldırganlık narsisizm sömürü alt ölçek puanlarıyla proaktif saldırganlık ise dışa yönelimli öfke ve sürekli öfkeyle alakalı görülmüştür (Aydın & Akgün, 2014).

Uluslararası literatürlerde saldırganlık davranışları ile aile kavramı da sıkça ele alınmıştır. ABD’de 2015 senesinde yapılan bir çalışmada yaşları 10 – 17 arası değişen 184 (98’i erkek 86’sı kız) ergenin saldırganlık davranışlarıyla aile desteği ve aile içi iletişim şekilleri arasında önemli bağlantılar bulunmuştur. Kişilerin aile destek sistemlerinden etkin yararlanmasıyla ilişkili algı ve düşünceleri azaldıkça saldırgan eğilimleri fazlalaşmaktadır. Fertlerin düşünce ve duygularının demokratik paylaşma imkânı verilmeyen ailelerdeki ergenlerde saldırganlık davranışlarının bir hayli fazla olduğu tespit edilmiştir. Aile içerisindeki saldırganlık davranışlarının çokluğu ile ergenlerin saldırganlık davranışları arasında pozitif yönde ilişki tespit edilmiştir (Zhang vd., 2015). Aynı bilimsel çalışmada aile içerisinde saldırganlık davranışlarına muhatap olma, anne ve baba arasında saldırganlık davranışlarının

sıklığı ve bunlara şahit olan ergenlerde saldırganlık davranışlarının yüksek olduğu görülmüştür.

Yapılan bir başka bilimsel çalışmada ise Balıkesir ilinde bulunan anaokulu ile ilköğretim okullarının anasınıflarında öğrenim gören 300 öğrencinin fiziksel saldırganlıklarıyla ve bu çocukların ebeveynlerinin (300 anne ve 300 baba) tutum ve davranışları arasındaki korelasyon ele alınmıştır (İkiz & Öztürk Samur, 2016). Yapılan bilimsel araştırmada fiziksel saldırganlık davranışları ile ebeveynlerin otoriter tutumlarıyla pozitif yönde; annenin izin verici tutumuyla negatif yönde bir ilişki görülmüştür. Bu çalışmada ebeveynlerin sergiledikleri otoriter tutum ve davranışların fiziksel saldırganlığı çoğalttığı; annelerin izin verici tutum ve davranışlarıysa çocuklarında fiziksel saldırganlığı düşürücü etki ettiği vurgulanmıştır.

Budapeşte’de 14 – 16 yaş arası 944 lise öğrencisi üzerinde yapılan bir başka çalışmada ise saldırganlık davranışlarıyla tütün ve alkol kullanımları arasındaki ilişkiyi ele alan başka bir bilimsel çalışmada (Matuszka vd., 2016), tütün ve alkol kullanımının saldırganlık davranışlarıyla ilişkileri tespit edilmiştir. Sürekli alkol ve sigara kullanımı olan öğrencilerde fiziksel saldırganlık davranışlarının, bu maddelere alışık olamayan öğrencilerle kıyasla hayli yüksek olduğu bulunmuştur.

Öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin ele alındığı bilimsel çalışmalarda ele alınan ilk faktör ailedir. İstanbul ilinde 145 ortaöğretim (lise) öğrencisiyle yapılan bir araştırmada (Karaboğa & Eker, 2018), öğrencilerin anne ve babalarıyla iletişimlerinde kendi algıladıkları kabul veya ret edilme düzeyiyle saldırganlık davranışları nedeniyle disiplin ve yaptırım kurulu cezası alma arasında olan bağ araştırılmıştır. Saldırganlık davranışlarından ötürü disiplin ve yaptırım kurulu cezası alanların annelerinin kendilerine yönelik ihmalkâr veyahut ilgisiz davrandıklarını düşünmektedirler. Aynı kişilerde babalarının şahıslarına karşı geliştirdikleri tutum ve davranışlarına ait kendi algılamaları ile aldıkları disiplin ve yaptırım kurulu cezası arasında bir ilişki tespit edilmemiştir.

Sivas ilinde bulunan yedi ortaöğretim kurumunda öğrenim gören 461 öğrenciyle yapılan bir araştırma neticesinde katılımcıların fiziksel saldırganlık davranış seviyelerinin cinsiyetlere göre anlamlı bir değişkenlik ve farklılıklar gösterdiği görülmüştür. Erkek öğrencilerde fiziksel saldırganlık puanlarının ortalamaları kız öğrencilerin aldıkları fiziksel saldırganlık puanlarının ortalamalarına kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. (Nair & Ercan 2019).

Ferrer – Cascales vd. (2019) de zorbalık ve siber zorbalık hakkında yaptıkları çalışmada ise akran eğitime dayalı bir müdahale programı olan TEI Programı'nın zorbalık ve siber zorbalığın azaltılmasında ve okul ikliminin iyileştirilmesinde katkısının değerlendirilmesi hedeflenmiştir. İspanyolca “Tutoría Entre Iguales” (akran eğitimi) terimlerine atıfta bulunarak kısaltması olan TEI programı, okulda zorbalık, şiddet ve siber zorbalığın önlenmesine yönelik okul temelli bir akran eğitimi müdahalesidir ve orta öğretim öğrencileri için tasarlanmıştır. Araştırma yarı deneysel olarak ayarlanmış ve yaşları 11 ile 16 arasında değişen toplamda 2057 İspanyol öğrenci deney grubuna (10 okul, 987 öğrenci) ve kontrol grubuna (12 okul, 1070 öğrenci) eklenmiş ve araştırılmıştır. Sonuçlar, müdahale uygulamasından sonra deney grubunda akran zorbalığı, şiddet, kavga, siber zorbalık ve siber suçlarda önemli bir azalma olduğunu görülmüştür. Aynı şekilde, okul iklimi faktörlerinin de önemli bir rehabilite etkisi sadece bu grupta tespit edilmiştir. TEI programının zorba ve siber zorba davranışları azaltılmasında ve aynı zamanda okul iklimini iyileştirme konusunda oldukça etkili olduğunu göstermektedir.

BÖLÜM III

Yöntem

Yapılan araştırmanın modeli, çalışmanın yeri ve zamanı, çalışma grubu (evren ve örneklem), verilerin toplanma araçları, verilerin incelenmesine ve sonuç bulgularının raporlaştırılmasına dair bilgiler yer almaktadır.

Araştırma Modeli

Yapılan çalışma norm dışı davranış gösteren bireylerde saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizm ilişkisinin değerlendirilmesine yönelik nicel bir araştırma olup ilişkisel tarama modeline göre desenlenmiştir. Bu model, iki veyahut daha çok değişkenlerin arasında olan ilişkileri ele alınıp anlaşılmasına ayrıca değişimlerin incelenme olanağı sağlayan yaklaşımdır. Bu ilişkisel tarama modelinde, ele alınan değişkenlerin tamamının değişme durumu ile var olan bir değişimin nasıl olduğunun saptanılmasıdır (Karasar, 2011).

Araştırmanın Yeri ve Zamanı

Bu çalışmanın verileri, 19 Eylül – 28 Kasım 2022 tarihleri arasında Adıyaman il merkezinde bulunan ve ortaöğretim kurumları olan liselerde öğrencilerle yüz yüze görüşülerek toplanmıştır. Çalışma için 28 devlet okulu ve 6 özel okuluna gidilmiştir. Gidilen okullar; Adıyaman Anadolu Lisesi (AL), Erdemir Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (MTAL), Fatih MTAL, Fen Lisesi, Fevzi ÇAKMAK AL, Adıyaman Lisesi, Adıyaman MTAL, Mimar Sinan MTAL, Perre MTAL, Spor Lisesi, Ticaret MTAL, Yunus Emre MTAL, Altınşehir AL, Atakent Çok Programlı AL, Borsa İstanbul AL, Dumlupınar MTAL, Ertuğrul Gazi AL, Esentepe AL, Fatih AL, Hüsnü M. ÖZYEĞİN AL, Mehmet Akif ERSOY Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi (AİHL), Necip Fazıl KISAKÜREK AL, Safvan Erkek AİHL, Şehit Fatih DOĞAN Güzel Sanatlar Lisesi, Şehit Hasan AYDOĞDU AİHL, Şehit Hasan AYDOĞDU AL, Şehit Necati SAYIN AİHL, Yiğit Ali ÇAVUŞ AL, Özel İntegral AL, Özel Bil AL, Özel Doğa AL, Özel Teknokent Koleji, Özel Atak AL ve Özel Simya AL'dir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın hedef evreni Türkiye'deki norm dışı davranış gösteren bireyler iken örnekleme olan çalışma evreni ise Adıyaman il merkezinde 2019 – 2020 – 2021

ve 2022 yılları arasında liselerde norm dışı davranışlarından dolayı disiplin kurulu cezası almış öğrencilerden oluşmuştur. Amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçsal örnekleme, çalışmanın hedefi doğrultusunda belirli ortak özelliklere sahip bireyler üzerinden olasılıksız veri toplama yöntemidir (Büyüköztürk vd., 2021). Yapılan araştırmaya konu olan amaçsal örneklem grubu; çalışmaya katılmayı kabul eden 28 devlet okulunda öğrenim gören 230 öğrenci ile 6 özel okulda öğrenim gören 9 öğrenci olmak üzere toplamda 34 okulda bulunan 14 – 19 yaş arası 239 öğrenciye ulaşılmıştır. Özel okul öğrenci sayısı (9 kişi) yeterli dağılım göstermediği için çalışmanın örneklem grubundan çıkarılmış ve sadece devlet okulunda bulunan 230 öğrenci istatistiksel değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayalı olup herhangi bir kısıtlama olmamıştır.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplandığı araçlar, araştırmacıların kendisinin hazırladığı Katılımcı Bilgilendirme Formu (Ek – 1), Aydınlatılmış Onam Formu (Ek – 2), Sosyo – Demografik Bilgi Formu (Ek – 3), Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Form (BPSÖKF) (Ek – 4), Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği (Ergen Formu) (AZBÖ – EF) (Ek – 5) ve Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeğinin Gözden Geçirilmiş Formu (ÇİNÖGGF) (Ek – 6) kullanılarak elde edilmiştir.

Sosyo – Demografik Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından geliştirilen Sosyo – Demografik Bilgi Formu; okul adı, sınıfı, yaşı, kardeş sayısı, cinsiyeti, anne ve babanın; yaşı, eğitimi, çalışma durumu, sağ olup olmaması, öz olup olmaması, birliktelik durumu, ailenin gelir düzeyi, algılanan başarı düzeyi, sınıf tekrarının olup olmaması, yaşadığı aile tipi, ailenin kendisine karşı tutumu, sağlık durumu, algılanan okul arkadaşlarıyla ilişkisi, okul faaliyetlerine katılım ve algılanan okul arkadaşlarının kendisiyle olan tutumu gibi değişkenleri belirlemeye yönelik 20 adet sorudan oluşmaktadır.

Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu (BPSÖKF)

Buss ve Perry tarafından 1992 senesinde geliştirilen Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) saldırganlık davranışlarını test etmek için kullanılan en yaygın ölçeklerden olup sözel ve fiziksel saldırganlık ile düşmanlık ve öfke alt ölçekleri bulunan 29 maddeli bir formdur. BPSÖ'nün asıl ölçeğinin psikometrik niteliklerini

ele almak için farklı usullerde kullanımı için çok farklı çalışmalar yapılmış ve birçoğu özgün ölçek yapısının kuvvetini destekleyen sonuç ve bulgular bulunmuştur. Veriler formun ile alt ölçeklerinin iç tutarlılıkları ve test tekrar test güvenilirlikleri yeterli bulunmuştur. Alt ölçeklerin kendi içinde anlamlı bağları tespit edilmiştir. Buss ve Perry'nin 1992 senesindeki araştırmalarında iç tutarlılık katsayıları şöyledir: fiziksel olan saldırganlık .85, sözel olan saldırganlık .72, öfke .83, düşmanlık .77 ve toplam puan için .89'dur. Daha sonra Bryant ve Smith (2001) tarafından en iyi sonuç veren 12 maddeyi belirleyerek 2001 yılında Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu'nu (BPSÖKF) geliştirdiler ve bu kısa form dört alt boyuttan da üçer madde içermektedir. Kuzucu ve Sarıot – Ertürk (2020) tarafından Türkçeye çevirilmiş olup yapılan çalışmalar sonucunda BPSÖKF'nin Türkçe 4 unsurdan oluşmakta, güvenilirlikleri olan, cinsiyetler arasında ölçümlerinde fark bulunmayan, yetişkin ve ergen için saldırganlık davranışlarının belirlenmesinde kullanılabilecek bir test olduğu bulunmuştur. Anketin her bir faktörü (fiziksel ve sözel saldırganlık ile öfke ve düşmanlık) alt boyutlarına yönelik Cronbach Alpha ile McDonald's Omega katsayıları sırasıyla birinci faktör için .76 ve .73, ikinci faktör için .68 ve .70, üçüncü faktör için .70 ve .60, dördüncü faktör için .74 ve .64 değerlerine sahiptir. Toplam puanları Cronbach Alpha .80 ve McDonald's Omega .76'dir. Bu çalışmanın örneklemini için ölçeğin iç tutarlılık için hesaplanan Cronbach's Alpha katsayısı ergenler için .83, yetişkinler için .87'dir (Kuzucu & Sarıot – Ertürk, 2020).

Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği (Ergen Formu) (AZBÖ – EF)

Ayas ve Pişkin (2015) geliştirdikleri bu form, okulda öğrenim gören öğrencilerin kendi aralarında karşılaşılan akran zorbalık davranışlarını yapan (zorba) ile akran zorbalığına muhatap olan (kurban) öğrencilerin belirlenmesi amacıyla geliştirilmiştir. Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği Ergen Formu (AZBÖ – EF), 6. sınıftan 12. sınıfa kadar devam eden öğrencilerin kurban ve zorba olma düzeylerini test edebilmektedir. Form 53 cümle ve 6 değişkenden bir araya gelmektedir. Formun zorba ile kurban şeklinde iki yönü; izolasyon, sözel, söylenti yayma, fiziksel, cinsel zorbalık ile eşyalara zarar verme şeklinde 6 alt boyutu vardır. 1'den 15. maddeye kadar fiziksel, 16'dan 22. maddeye kadar sözel, 23'den 28. maddeye kadar izolasyon, 29'dan 33. maddeye kadar söylenti yayma, 34'den 43. maddeye kadar eşyalara zarar verme, 44'den 53. Maddeye kadar ise cinsel kurban ve zorba alt boyutlarından oluşmuştur. Her madde için 'ben yaptım' ve 'bana yapıldı' biçiminde

cümleler ile kurban ve zorba boyutu oluşturulmuştur. Formu cevaplayanlardan sorul edilen davranışı ne aralıkta gerçekleştirdiklerini ve ne aralıkta bu bahsi geçen davranışlara muhatap olduklarını cevaplamaları istenmektedir. Kurban ve zorba boyutlarından en alt 53 puan, en üst 265 puan alınabilmektedir. Puanlar yükseldikçe, kurban ile zorba düzeylerinin yükseldiğini göstermektedir. Zorba boyutunun Cronbach α iç tutarlılık güvenirlik katsayısı .92'dir. Kurban boyutunun Cronbach α iç tutarlılık güvenirlik katsayısı ise .93'dir (Ayas & Pişkin, 2015).

Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeğinin Gözden Geçirilmiş Formu (ÇİNÖGGF)

Çocuk ile ergenlerin narsisistik kişilik niteliklerinin seviyesini ölçmesine yönelik Ang ve Yusof (2006) yaptıkları 18 maddelik form, Ang ve Raine (2009) tekrar gözden geçirmişler ve 12 maddelik ölçek şeklinde oluşturmuşlardır. Çocuk ile ergenlerde narsisistik kişilik niteliklerinin seviyesi 5'li Likert cinsi seviyelendirme olan 1'den 5'e kadar, beni hiç tanımlamıyor başlangıcından – beni çok iyi tanımlıyor bitişine kadar aralıkları bulunmakta ve puanlanmaktadır. Formda artan puanlar, narsisistik kişilik niteliklerin düzeyindeki yükselişi yansıtmaktadır. Testin ilk şeklinde liderlik, üstünlük, kendine yönelme ve sömürü alt ölçekleri bulunmaktadır. Çalışmada kullanılan gözden geçirilmiş formunda ise sömürü ve üstünlük şeklinde 2 alt ölçeği bulunmaktadır. İlk 6 madde üstünlük alt ölçeğini, sonraki 6 madde ise sömürü alt ölçeği olarak ayrılmıştır. Geçerlilik ve güvenirlik çalışmasında Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı bütün form için .84 ve .85, üstünlük alt boyutu .79, sömürü alt boyutu .77 ile .73 şeklinde tespit edilmiştir. Formun gözden geçirilmiş şekli kültürümüze uyarlanması Aydın ve Akgün (2014) tarafından 11 ile 17 yaşlarında bulunan öğrencilere uygulanmıştır. Faktör 91 analizi sonucunda gözden geçirilmiş ölçekteki ile aynı 2 faktörlü yapısına dokunduğu ve testin ilk 7 maddesinin üstünlük alt boyutunu sonraki 5 maddesinin ise sömürü alt boyutlarını taşıdığı tespit edilmiştir. "Eğer dünyayı ben yönetseydim dünya daha iyi bir yer olurdu." maddesinin formun orijinalinde üstünlük alt ölçeğindeyken bizim kültürümüze uyarlanmasında sömürü alt ölçeğine alınmıştır. Testin Türkçe formu alt boyutlarında Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı üstünlük alt ölçeği için .80, sömürü alt ölçeği için .79 şeklinde tespiti gerçekleştirilmiştir. (Aydın & Akgün, 2014).

Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Çalışmanın test verileri istatistiksel olarak incelenmesinde Statiscal Package

for Social Sciences (SPSS) programının 25.0 versiyonu kullanılmıştır. Katılımcıların saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizm ölçeklerine verdikleri yanıtların güvenilirliklerinin incelenmesinde Cronbach alfa testi kullanılmış ve alfa katsayıları Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu için 0.827, Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği (Ergen Formu) için 0.969, Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeğinin Gözden Geçirilmiş Formu için ise 0.794 bulunmuştur.

Katılımcıların sosyo – demografik özellikleri, saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizme ilişkin özelliklerinin dağılımında frekans analizi kullanılmıştır.

Katılımcıların *Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu*, *Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği (Ergen Formu)* ve *Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeğinin Gözden Geçirilmiş Formu* ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin tanımlayıcı istatistikler ile normallik testi sonuçları bulgular kısmında tablolar halinde sunulmuştur.

Çalışma Planı

Çalışma öncesi 31.05.2022 tarihinde Etik Kurul İzni ve 14.06.2022 tarihinde ise uygulamanın yapılacağı okulların bulunduğu ilin idari izini olan Valilik Makam Oluru alınmıştır. 15.06.2022 tarihinde Adıyaman il merkezinde uygulamanın yapılacağı liselerde 2019 – 2020 – 2021 ve 2022 yılları arasında norm dışı davranışlarından dolayı disiplin kurulu cezası almış öğrencilerin bulundukları okul ve öğrenci sayıları Adıyaman İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınmıştır. 12.09.2022–15.11.2022 tarihleri arasında öğrencilerin bulunduğu 34 okul ziyaret edilmiştir. 14–19 yaş arasında ulaşılan 239 öğrenciyle gönüllülük usulü ile yüz yüze görüşme şeklinde çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan 6 özel okuldaki disiplin cezası almış öğrenci sayısının 9 kişi olması ve yeterli istatistikî dağılım göstermemesinden dolayı araştırmadan çıkarılarak 230 öğrenci ile nihai araştırma verilerine ulaşılmıştır. Öğrencilerin bir kısmının uygulamanın yapıldığı günlerde okulda bulunmamasından ötürü aynı okula en az 2 en fazla 4 kez olmak üzere değişik günlerde okullara defaatle gidilmiştir.

Etik Konular

Araştırma öncesi Yakın Doğu Üniversitesi'nin Sosyal Bilimleri Etik Kurulu'ndan etik kurulu onayı (Proje no: YDÜ / SB / 2022 / 1306) (Ek – 8.) ve Adıyaman Valiliğinin 14.06.2022 tarih ve 51839016 sayılı Makam Oluru (Ek – 9.) alınmıştır.

BÖLÜM IV

Bulgular ve Yorumlar

Bu kısımda çalışmaya dair toplanan veriler kapsamında elde edilen bulgu ve yorumlara değinilmiştir.

Tablo 1.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Buss – Berry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu, Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği (Ergen Formu) Ve Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeğinin Gözden Geçirilmiş Formu Puanlarına İlişkin Normallik Testi Sonuçları

Değişkenler	N	$\bar{X}$	Standart Sapma	Çarpıklık İstatistik S. H.	Basıklık İstatistik S. H.
Fiziksel Saldırganlık	230	7,4870	3,12579	,465 ,160	-,488 ,320
Sözel Saldırganlık	230	6,4478	3,24332	,843 ,160	-,127 ,320
Öfke	230	8,2217	3,34853	,107 ,160	-,937 ,320
Düşmanlık	230	10,4304	3,84093	-,456 ,160	-,978 ,320
Üstünlük	230	24,3522	5,77015	-,211 ,160	-,683 ,320
Sömürü	230	3,3957	5,48798	,326 ,160	-,728 ,320
Akran Zorbalığı – Kurban	230	89,0478	35,04610	1,044 ,160	0,850 ,320
Akran Zorbalığı – Zorba	230	75,9609	27,71113	1,389 ,160	1,054 ,320

Yukarıdaki tabloda norm dışı davranış gösteren bireylerin Saldırganlık, Narsisizm ve Akran Zorbalığı Ölçeği puanlarına ilişkin normallik testi sonuçları verilmiştir. Tablo incelendiğinde, katılımcıların Saldırganlık, Narsisizm ve Akran Zorbalığı ölçeği verilerine ilişkin Kolmogorov – Smirnov testi bulgularına göre veri setinin normal dağılmadığı ancak örneklem sayısının yüksek olması ve

çarpıklık/basıklık değerlerinin düşük ($\pm 1,5$) olmasından dolayı puanların normal dağılıma uyduğu saptamıştır. Bu nedenle araştırma hipotezlerinin test edilmesinde parametrik hipotez testleri kullanılmıştır.

Tablo 2.

Norm Dışı Davranış Sergileyen Bireylerin Sosyo – Demografik Özellikleri

Değişkenler		F	%	Geçerli %	Kümülatif %
Cinsiyet	Kız	81	35,2	35,2	35,2
	Erkek	149	64,8	64,8	100,0
Okul Türü	Lise	21	9,1	9,1	9,1
	Anadolu Lisesi	110	47,8	47,8	57,0
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	61	26,5	26,5	83,5
	Fen Lisesi	3	1,3	1,3	84,8
	Spor Lisesi	8	3,5	3,5	88,3
	Ticaret Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	5	2,2	2,2	90,4
	Çok Programlı Anadolu Lisesi	7	3,0	3,0	93,5
	Anadolu İmam Hatip Lisesi	15	6,5	6,5	100,0
Sınıf	9,00	16	7,0	7,0	7,0
	10,00	64	27,8	27,8	34,8
	11,00	88	38,3	38,3	73,0
	12,00	62	27,0	27,0	100,0

“Tablo 2 (Devamı).”

Kardeş Sayısı	Kardeş yok	4	1,7	1,7	1,7
	Bir kardeş	5	2,2	2,2	3,9
	2 kardeş	15	6,5	6,5	10,4
	3 ve üzeri kardeş	206	89,6	89,6	100,0
Anne Eğitim	Okuma yazma yok	18	7,8	7,8	7,8
	Okuryazar	9	3,9	3,9	11,7
	İlkokul	114	49,6	49,6	61,3
	Ortaokul	46	20,0	20,0	81,3
	Lise ve üzeri	43	18,7	18,7	100,0
Baba Eğitim	İlkokul ve altı	84	36,5	36,5	36,5
	Ortaokul	62	27,0	27,0	63,5
	Lise	66	28,7	28,7	92,2
	Üniversite ve üzeri	18	7,8	7,8	100,0
Anne Çalışma	Çalışıyor	27	11,7	11,7	11,7
	Çalışmıyor	203	88,3	88,3	100,0
Baba Çalışma	Çalışıyor	196	85,2	85,2	85,2
	Çalışmıyor	34	14,8	14,8	100,0
Anne Baba Birliktelik	Birlikteler	216	93,9	93,9	93,9
Birliktelik	Boşandılar	8	3,5	3,5	97,4
	Ayrı ama boşanmadılar	6	2,6	2,6	100,0
Aile Gelir Durumu	Çok düşük	9	3,9	3,9	3,9
	Düşük	43	18,7	18,7	22,6
	Orta	126	54,8	54,8	77,4
	İyi	49	21,3	21,3	98,7
	Çok İyi	3	1,3	1,3	100,0

“Tablo 2 (Devamı).”

Sınıf Tekrarı	Evet	46	20,0	20,0	20,0
Yapma	Hayır	184	80,0	80,0	100,0
Aile Tipi	Çekirdek	200	87,0	87,0	87,0
	Geniş	22	9,6	9,6	96,5
	Tek ebeveyn	5	2,2	2,2	98,7
	Akraba yanı	1	,4	,4	99,1
	Diğer	2	,9	,9	100,0
Aile Tutumu	Demokratik	60	26,1	26,1	26,1
	Otoriter	61	26,5	26,5	52,6
	Tutarsız	4	1,7	1,7	54,3
	Koruyucu	67	29,1	29,1	83,5
	İlgisiz	10	4,3	4,3	87,8
	Mükemmeliyetçi	19	8,3	8,3	96,1
	Gevşek	9	3,9	3,9	100,0
Okuldaki	Olumlu	184	80,0	80,0	80,0
Arkadaşlarıyla	Olumsuz	46	20,0	20,0	100,0
İlişki					
Sosyal ve	Aktif katılım	80	34,8	34,8	34,8
Kültürel	İzleyici katılım	72	31,3	31,3	66,1
Faaliyetlere	Hiç ilgilenmeme	43	18,7	18,7	84,8
Katılım	Çalışmalar yok	35	15,2	15,2	100,0

“Tablo 2 (Devamı).”

Arkadaş Tutumu	Açık ve dürüst Davranışlar	158	68,7	68,7	68,7
	Sıkı ve katı disiplin uygularlar	18	7,8	7,8	76,5
	Benimle ilgilenmezler	38	16,5	16,5	93,0
	Diğer	16	7,0	7,0	100,0
	Toplam	230	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin sosyo – demografik özelliklerine bakıldığında yoğun olarak %64,8’nin erkek, %47,8’inin Anadolu Lisesinde öğrenim gören, %38,3’ünün 11. sınıf öğrencisi ve %89,6’sının 3 kardeş ve üzeri şeklinde dağıldığı görülmüştür. Norm dışı davranış gösteren bireylerin ailelerine ilişkin bilgilere göre dağılımlarına bakıldığında ise annelerinin %49,6’sının ilkokul mezunu, babalarının ise %36,5’inin ilkokul ve altı mezunu olduğu görülmüştür. Katılımcıların %88,3’ünün annesinin çalışmadığını, %85,2’si ise babasının çalıştığını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra katılımcıların %93,9’unun ailelerinin birlikte olduğu, %54,8’nin aile gelir durumlarının orta düzeyde olduğu görülmektedir. Norm dışı davranış gösteren bireylerin %80’i sınıf tekrarı yapmadığını, %87’si çekirdek ailede yaşadığını, %29,1’i ailesinin koruyucu tutum sergilediğini, %80’i okuldaki arkadaşları ile olumlu ilişki içerisinde olduğunu, %34,8’inin sosyal ve kültürel faaliyetlere aktif olarak katıldığını ve %68,7’sinin ise arkadaşları ile tutumlarında açık ve dürüst davranıldığını belirtmiştir.

Tablo 3.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu'nun (Bpsökf) Puanları

Değişkenler	N	Minimum	Maksimum	$\bar{X}$	Standart Sapma
Fiziksel Saldırganlık	230	3,00	15,00	7,4870	3,12579
Sözel Saldırganlık	230	3,00	15,00	6,4478	3,24332
Öfke	230	3,00	15,00	8,2217	3,34853
Düşmanlık	230	3,00	15,00	10,4304	3,84093

Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin saldırganlık düzeylerine bakıldığında en yüksek düzeyde olan saldırganlık alt boyut düzeylerinin düşmanlık (Ort. 10,43) olduğu görülmektedir. Bu boyutu öfke (Ort.8,22), fiziksel saldırganlık (Ort. 7,48) ve sözel saldırganlık (Ort. 6,44) takip etmektedir.

Tablo 4.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Çocuklar İçin Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği'nin (Ergen Formu) (Azbo – Ef) Puanları

Değişkenler	N	Minimum	Maksimum	$\bar{X}$	Standart Sapma
Akran Zorbalığı – Kurban	230	53,00	265,00	89,0478	35,04610
Akran Zorbalığı – Zorba	230	53,00	256,00	75,9609	27,71113

Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin akran zorbalığı düzeylerine bakıldığında Akran Zorbalığı – Kurban düzeylerinin Ort. 89,04 ve Akran Zorbalığı – Zorba düzeylerinin ise Ort. 75,96 düzeyinde olduğu görülmektedir.

Tablo 5.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeğinin Gözden Geçirilmiş Formu'nun (Çinöggf) Puanları

Değişkenler	N	Minimum	Maksimum	$\bar{X}$	Standart Sapma
Üstünlük Narsisizm	230	10,00	35,00	24,3522	5,77015
Sömürü Narsisizmi	230	5,00	25,00	13,3957	5,48798

Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin narsisizm düzeylerine bakıldığında en yüksek düzeyde olan narsisizm alt boyut düzeylerinin üstünlük (Ort. 24,35) olduğu sömürü alt boyutunun ise (Ort. 13,39) düzeyinde olduğu görülmektedir.

Farklılık Analizleri

Tablo 6.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formunun Cinsiyetlerine Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	Standart Sapma	t	p
Fiziksel Saldırganlık	Kız	81	7,0988	3,26192	-1,392	0,165
	Erkek	149	7,6980	3,03961		
Sözel Saldırganlık	Kız	81	6,8519	3,29056	1,396	0,164
	Erkek	149	6,2282	3,20709		
Öfke	Kız	81	9,0494	3,57387	2,805	0,005
	Erkek	149	7,7718	3,14110		
Düşmanlık	Kız	81	11,2469	3,46241	2,402	0,017
	Erkek	149	9,9866	3,97286		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin saldırganlık düzeylerinin cinsiyetler bakımından farklılık analizi Bağımsız T – Testi ile ele alınmıştır. Analiz sonucunda norm dışı davranış gösteren kız bireylerin saldırganlık testi öfke ve düşmanlık alt boyut seviyelerinin erkek bireylere kıyasla daha yüksek seviyede olduğu görülmüştür ($p < 0,05$).

Tablo 7.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu Kardeş Sayısına Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	F	p
Fiziksel Saldırganlık	Kardeş yok	4	10,0000	3,91578	1,911	0,129
	1 kardeş	5	9,8000	3,56371		
	2 kardeş	15	7,6667	3,35233		
	3 ve üzeri kardeş	206	7,3689	3,06671		
	Toplam	230	7,4870	3,12579		
Sözel Saldırganlık	Kardeş yok	4	9,2500	4,19325	1,852	0,139
	1 kardeş	5	8,2000	2,16795		
	2 kardeş	15	5,6000	3,24698		
	3 ve üzeri kardeş	206	6,4126	3,22485		
	Toplam	230	6,4478	3,24332		
Öfke	Kardeş yok	4	12,2500	2,21736	2,976	0,032
	1 kardeş	5	9,8000	1,09545		
	2 kardeş	15	7,0667	2,71153		
	3 ve üzeri kardeş	206	8,1893	3,38405		
	Toplam	230	8,2217	3,34853		

“Tablo 7 (Devamı).”

Düşmanlık	Kardeş yok	4	12,7500	2,62996	1,070	0,362
	1 kardeş	5	12,4000	2,40832		
	2 kardeş	15	9,8000	4,61674		
	3 ve üzeri	206	10,3835	3,81825		
	kardeş					
	Toplam	230	10,4304	3,84093		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin saldırganlık düzeylerinin kardeş sayıları bakımından farklılık analizi Tek Yönlü ANOVA Testiyle analizi ele alınmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların saldırganlık testi öfke alt boyutunun kardeş sayıları bakımından bir farklılık gösterdiği görülmüştür (* $p<0,05$). Elde edilen farklılığın kaynak tespitine yönelik yapılan post – hoc (Tukey Testi) analizi sonucunda kardeşi olmayan katılımcıların saldırganlık ölçeği öfke alt boyut düzeylerinin 2 kardeşi olan norm dışı davranış gösteren bireylere kıyasla yüksek seviyede olduğu görülmüştür.

Tablo 8.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu Anne Eğitimine Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	F	p
Fiziksel Saldırganlık	Okuma	18	6,6111	2,93336	2,197	0,070
	yazma yok					
	Okuryazar	9	7,4444	3,20590		
	İlkokul	114	7,0526	3,17858		
	Ortaokul	46	8,2826	2,63028		
	Lise ve üzeri	43	8,1628	3,35183		
	Toplam	230	7,4870	3,12579		

“Tablo 8 (Devamı).”

Sözel Saldırganlık	Okuma	18	6,7778	2,64699		
	yazma yok					
	Okuryazar	9	7,5556	2,50555		
	İlkokul	114	6,1228	3,35546	0,714	0,583
	Ortaokul	46	6,6522	3,48468		
	Lise ve üzeri	43	6,7209	3,04979		
	Toplam	230	6,4478	3,24332		
Öfke	Okuma	18	8,1111	3,00762		
	yazma yok					
	Okuryazar	9	8,8889	3,82245		
	İlkokul	114	8,1140	3,62821	0,194	0,941
	Ortaokul	46	8,1522	3,19004		
	Lise ve üzeri	43	8,4884	2,85667		
	Toplam	230	8,2217	3,34853		
Düşmanlık	Okuma	18	8,7778	3,99346		
	yazma yok					
	Okuryazar	9	11,2222	3,56293		
	İlkokul	114	10,2807	3,95888	1,293	0,274
	Ortaokul	46	10,7826	3,90961		
	Lise ve üzeri	43	10,9767	3,34869		
	Toplam	230	10,4304	3,84093		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin saldırganlık seviyelerinin anne eğitim düzeyleri bakımından farklılık analizi Tek Yönlü ANOVA Testiyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların saldırganlık düzeylerinin anne eğitim düzeylerine kıyasla bir farklılık göstermediği görülmüştür (*p > 0,05).

Tablo 9.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu Baba Eğitimine Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	F	p
Fiziksel Saldırganlık	İlkokul	84	7,2143	3,19665	1,285	0,280
	Ortaokul	62	7,8871	2,61211		
	Lise	66	7,7273	3,49745		
	Üniversite ve üzeri	18	6,5000	2,87484		
	Toplam	230	7,4870	3,12579		
Sözel Saldırganlık	İlkokul	84	6,2143	3,03820	1,409	0,241
	Ortaokul	62	7,1290	3,74815		
	Lise	66	6,3030	3,03806		
	Üniversite ve üzeri	18	5,7222	2,88619		
	Toplam	230	6,4478	3,24332		
Öfke	İlkokul	84	8,2976	3,36094	0,222	0,881
	Ortaokul	62	8,3871	3,16929		
	Lise	66	8,1061	3,47354		
	Üniversite ve üzeri	18	7,7222	3,64297		
	Toplam	230	8,2217	3,34853		
Düşmanlık	İlkokul	84	10,6190	3,58681	1,136	0,335
	Ortaokul	62	10,0968	4,17922		
	Lise	66	10,8485	3,55719		
	Üniversite ve üzeri	18	9,1667	4,68100		
	Toplam	230	10,4304	3,84093		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin saldırganlık seviyelerinin baba eğitim seviyeleri bakımından farklılık analizi Tek Yönlü ANOVA Testiyle analiz edilmiştir. Analiz sonucunda katılımcıların saldırganlık düzeylerinin baba eğitim düzeylerine kıyasla farklılık göstermediği görülmüştür (*p > 0,05).

Tablo 10.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu Aile Birliktelik Durumuna Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	F	p
Fiziksel Saldırganlık	Birlikteler	216	7,3426	3,07930		
	Boşandılar	8	10,5000	3,07060		
	Ayrı ama boşanmadılar	6	8,6667	3,07679	4,508	0,012
	Toplam	230	7,4870	3,12579		
Sözel Saldırganlık	Birlikteler	216	6,4120	3,21937		
	Boşandılar	8	9,0000	3,54562		
	Ayrı ama boşanmadılar	6	4,3333	1,63299	3,859	0,022
	Toplam	230	6,4478	3,24332		
Öfke	Birlikteler	216	8,2685	3,37737		
	Boşandılar	8	8,6250	2,82527		
	Ayrı ama boşanmadılar	6	6,0000	2,36643	1,405	0,248
	Toplam	230	8,2217	3,34853		
Düşmanlık	Birlikteler	216	10,4259	3,78910		
	Boşandılar	8	10,6250	4,34042		
	Ayrı ama boşanmadılar	6	10,3333	5,64506	0,012	0,988
	Toplam	230	10,4304	3,84093		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin saldırganlık düzeylerinin aile birliktelik durumlarına göre farklılık analizi Tek Yönlü ANOVA Testiyle analiz edilmiştir. Analiz sonucunda katılımcıların saldırganlık düzeyleri sözel ve fiziksel saldırganlık alt ölçeklerinin düzeyleri farklılık oluştuğu görülmüştür

(*p < 0,05). Elde edilen farklılığın kaynak tespitine yönelik yapılan post-hoc (Tukey testi) analizi sonucunda, ailesi boşanan katılımcıların fiziksel saldırganlık alt boyut düzeylerinin ailesi birlikteliği olan katılımcılara göre daha yüksek, ailesi boşanan katılımcıların sözel saldırganlık alt boyut düzeylerinin ailesi ayrı ama boşanmayan katılımcılara kıyasla yüksek seviyede olduğu görülmüştür.

Tablo 11.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu Aile Gelir Düzeyine Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	F	P
Fiziksel Saldırganlık	Çok düşük	9	7,0000	3,04138	1,464	0,214
	Düşük	43	8,2558	3,44406		
	Orta	126	7,0873	2,92854		
	İyi	49	7,8980	3,29927		
	Çok iyi	3	8,0000	2,64575		
	Toplam	230	7,4870	3,12579		
Sözel Saldırganlık	Çok düşük	9	7,3333	4,66369	2,150	0,076
	Düşük	43	7,0233	3,31295		
	Orta	126	5,9841	3,15210		
	İyi	49	7,1224	3,01823		
	Çok iyi	3	4,0000	1,73205		
	Toplam	230	6,4478	3,24332		
Öfke	Çok düşük	9	8,0000	3,16228	0,878	0,478
	Düşük	43	8,7674	3,16105		
	Orta	126	8,0317	3,41277		
	İyi	49	8,4286	3,43996		
	Çok iyi	3	5,6667	1,52753		
	Toplam	230	8,2217	3,34853		

“Tablo 11 (Devamı).”

Düşmanlık	Çok düşük	9	10,3333	4,33013	2,111	0,080
	Düşük	43	11,2791	4,04337		
	Orta	126	10,0952	3,74685		
	İyi	49	10,8571	3,64005		
	Çok iyi	3	5,6667	3,78594		
	Toplam	230	10,4304	3,84093		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin saldırganlık düzeylerinin aile gelir seviyesi bakımından farklılık analizi Tek Yönlü ANOVA Testiyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların saldırganlık düzeyleri aile gelir seviyeleri açısından farklılık göstermediği görülmüştür (*p > 0,05).

Tablo 12.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu Sınıf Tekrarına Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	t	p
Fiziksel Saldırganlık	Evet	46	8,5217	3,39764	2,540	0,012
	Hayır	184	7,2283	3,00856		
Sözel Saldırganlık	Evet	46	7,0435	3,69959	1,396	0,164
	Hayır	184	6,2989	3,11225		
Öfke	Evet	46	8,8913	3,28111	1,521	0,130
	Hayır	184	8,0543	3,35305		
Düşmanlık	Evet	46	11,1522	3,48946	1,428	0,155
	Hayır	184	10,2500	3,91194		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin saldırganlık düzeylerinin sınıf tekrarı yapma bakımından farklılık analizi Bağımsız T – Testiyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda sınıf tekrar yapan katılımcıların saldırganlık ölçeği fiziksel saldırganlık alt boyut düzeylerinin sınıf tekrarı yapmayan katılımcılara kıyasla yüksek seviyede olduğu görülmüştür (*p < 0,05).

Tablo 13.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Buss – Perry Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu Aile Tutumlarına Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	F	p
Fiziksel Saldırganlık	Demokratik	60	6,9167	2,90115	3,789	0,001
	Otoriter	61	7,9672	3,09283		
	Tutarsız	4	10,5000	3,69685		
	Koruyucu	67	7,3731	3,11320		
	İlgisiz	10	10,3000	3,26769		
	Mükemmeliyetçi	19	5,7895	2,04339		
	Gevşek	9	8,0000	3,67423		
	Toplam	230	7,4870	3,12579		
Sözel Saldırganlık	Demokratik	60	5,6667	2,60811	3,480	0,003
	Otoriter	61	7,1639	3,52695		
	Tutarsız	4	8,7500	2,06155		
	Koruyucu	67	6,1493	2,91939		
	İlgisiz	10	8,2000	3,70585		
	Mükemmeliyetçi	19	5,1579	2,50029		
	Gevşek	9	8,7778	5,51765		
	Toplam	230	6,4478	3,24332		
Öfke	Demokratik	60	7,6667	3,17654	3,441	0,003
	Otoriter	61	9,0000	3,21973		
	Tutarsız	4	8,5000	3,10913		
	Koruyucu	67	8,6119	3,14284		
	İlgisiz	10	9,1000	4,17532		
	Mükemmeliyetçi	19	5,4737	2,91297		
	Gevşek	9	8,4444	4,21637		
	Toplam	230	8,2217	3,34853		

“Tablo 13 (Devamı).”

Düşmanlık	Demokratik	60	9,4333	3,30570	4,258	0,000
	Otoriter	61	11,7049	3,29315		
	Tutarsız	4	12,0000	3,55903		
	Koruyucu	67	10,5672	4,04604		
	İlgisiz	10	11,6000	4,52647		
	Mükemmeliyetçi	19	7,5789	4,23367		
	Gevşek	9	11,4444	3,71184		
	Toplam	230	10,4304	3,84093		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin saldırganlık düzeylerinin aile tutumlarına bakımından farklılık analizi Tek Yönlü ANOVA Testiyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların saldırganlık düzeyleri tüm alt boyut düzeylerinin aile tutumlarına kıyasla farklılık gösterdiği görülmüştür (* $p<0,05$). Elde edilen farklılığın kaynak tespitine yönelik yapılan post – hoc (Tukey testi) analiz sonucunda,

- Ailesi tutarsız ve ilgisiz tutumda olan norm dışı davranış sergileyen bireylerin fiziksel saldırganlık düzeyleri, aileleri demokratik ve mükemmeliyetçi tutumda olan katılımcılara kıyasla yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir.

- Ailesi gevşek ve tutarsız tutumda olan norm dışı davranış sergileyen bireylerin sözel saldırganlık düzeyleri, aileleri demokratik ve mükemmeliyetçi tutumda olan katılımcılara kıyasla yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir.

- Ailesi otoriter ve ilgisiz tutumda olan norm dışı davranış sergileyen bireylerin öfke düzeyleri, aileleri mükemmeliyetçi tutumda olan katılımcılara kıyasla yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

- Ailesi tutarsız ve otoriter tutumda olan norm dışı davranış sergileyen bireylerin düşmanlık düzeyleri, aileleri demokratik ve mükemmeliyetçi tutumda olan katılımcılara kıyasla yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 14.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği'nin (Ergen Formu) (Azbö – Ef) Cinsiyete Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	t	p
Akran Zorbalığı – Kurban	Kız	81	87,0617	31,80501	-0,663	0,527
	Erkek	149	90,1275	36,74663		
Akran Zorbalığı – Zorba	Kız	81	69,7778	19,22953	-2,524	0,012
	Erkek	149	79,3221	30,91931		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış sergileyen bireylerin akran zorbalığı seviyelerinin cinsiyetler bakımından farklılık analizi Bağımsız T – Testiyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda erkek katılımcıların akran zorbalığı – zorba seviyelerinin kız katılımcılara kıyasla yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir (*p<0,05).

Tablo 15.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği'nin (Ergen Formu) (Azbö – Ef) Kardeş Sayısına Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	F	p
Akran Zorbalığı – Kurban	Kardeş yok	4	90,2500	24,19883	0,193	0,901
	1 kardeş	5	86,0000	5,52268		
	2 kardeş	15	82,6667	24,20645		
	3 ve üzeri	206	89,5631	36,32272		
	Toplam	230	89,0478	35,04610		
Akran Zorbalığı – Zorba	Kardeş yok	4	81,2500	33,26034	0,283	0,837
	1 kardeş	5	84,4000	11,28273		
	2 kardeş	15	72,4000	23,03972		
	3 ve üzeri	206	75,9126	28,27844		
	Toplam	230	75,9609	27,71113		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış sergileyen bireylerin akran zorbalığı seviyelerinin kardeş sayıları bakımından farklılık analizi Tek Yönlü ANOVA testiyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların akran zorbalığı düzeylerinin kardeş sayıları açısından bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir (*p > 0,05).

Tablo 16.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği'nin (Ergen Formu) (Azbö – Ef) Anne Eğitimine Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	F	p
Akran Zorbalığı – Kurban	Okuma yazma yok	18	102,1111	43,05795	0,934	0,445
	Okuryazar	9	86,3333	31,26100		
	İlkokul	114	87,1140	34,60492		
	Ortaokul	46	85,8696	30,74021		
	Lise ve üzeri	43	92,6744	37,63656		
	Toplam	230	89,0478	35,04610		
Akran Zorbalığı – Zorba	Okuma yazma yok	18	76,2778	18,47034	0,353	0,842
	Okuryazar	9	73,1111	17,73023		
	İlkokul	114	76,0614	28,71165		
	Ortaokul	46	72,7826	17,51179		
	Lise ve üzeri	43	79,5581	37,63440		
	Toplam	230	75,9609	27,71113		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış sergileyen bireylerin akran zorbalığı seviyelerinin anne eğitim bakımından farklılık analizi Tek Yönlü ANOVA testiyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların akran zorbalığı seviyelerinin anne eğitim açısından bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir (*p > 0,05).

Tablo 17.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği'nin (Ergen Formu) (Azbö – Ef) Baba Eğitimine Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	F	p
Akran Zorbalığı – Kurban	Okuma yazma yok	5	105,8000	27,16984	0,858	0,510
	Okuryazar	3	109,6667	31,75426		
	İlkokul	76	86,2105	33,99620		
	Ortaokul	62	85,9839	30,28579		
	Lise	66	93,5455	39,65512		
	Üniversite ve üzeri	18	87,0000	39,23234		
	Toplam	230	89,0478	35,04610		
Akran Zorbalığı – Zorba	Okuma yazma yok	5	77,4000	11,58879	0,784	0,562
	Okuryazar	3	74,3333	7,23418		
	İlkokul	76	71,5132	22,41279		
	Ortaokul	62	76,0323	23,92130		
	Lise	66	79,1061	32,88634		
	Üniversite ve üzeri	18	82,8333	41,51860		
	Toplam	230	75,9609	27,71113		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış sergileyen bireylerin akran zorbalığı seviyelerinin baba eğitim bakımından farklılık analizi Tek Yönlü ANOVA testiyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların akran zorbalığı seviyelerinin baba eğitim açısından bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir (*p > 0,05).

Tablo 18.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği'nin (Ergen Formu) (Azbö – Ef) Ailenin Birliktelik Durumuna Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	F	p
Akran Zorbalığı – Kurban	Birlikteler	216	88,1019	33,34734	1,297	0,275
	Boşandılar	8	103,3750	58,59287		
	Ayrı ama boşanmadılar	6	104,0000	54,71015		
	Toplam	230	89,0478	35,04610		
Akran Zorbalığı – Zorba	Birlikteler	216	75,0185	26,22177	2,109	0,124
	Boşandılar	8	92,2500	29,89386		
	Ayrı ama boşanmadılar	6	88,1667	60,92099		
	Toplam	230	75,9609	27,71113		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış sergileyen bireylerin akran zorbalığı seviyelerinin anne baba birliktelik durumu bakımından farklılık analizi Tek Yönlü ANOVA testiyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların akran zorbalığı düzeylerinin anne baba birliktelik durumları açısından bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir (*p > 0,05).

Tablo 19.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği'nin (Ergen Formu) (Azbö – Ef) Ailenin Gelir Durumuna Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	F	p
Akran Zorbalığı – Kurban	Çok düşük	9	96,6667	31,71750	1,796	0,130
	Düşük	43	98,4186	42,11279		
	Orta	126	88,9127	35,22227		
	İyi	49	81,0204	26,65950		
	Çok iyi	3	68,6667	20,42874		
	Toplam	230	89,0478	35,04610		
Akran Zorbalığı – Zorba	Çok düşük	9	85,2222	33,52901	0,998	0,409
	Düşük	43	81,0698	27,55980		
	Orta	126	74,3889	29,16381		
	İyi	49	74,8163	23,04495		
	Çok iyi	3	59,6667	6,42910		
	Toplam	230	75,9609	27,71113		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış sergileyen bireylerin akran zorbalığı seviyelerinin aile gelir seviyesi bakımından farklılık analizi Tek Yönlü ANOVA testiyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların akran zorbalığı seviyelerinin aile gelir açısından bir farklılık göstermediği görülmüştür (*p > 0,05).

Tablo 20.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği'nin (Ergen Formu) (Azbö – Ef) Sınıf Tekrarına Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	t	p
Akran Zorbalığı – Kurban	Evet	46	94,3696	36,18923	0,891	0,250
	Hayır	184	87,7174	34,72777		
Akran Zorbalığı – Zorba	Evet	46	85,8478	27,58016	2,744	0,007
	Hayır	184	73,4891	27,26113		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış sergileyen bireylerin akran zorbalığı seviyelerinin sınıf tekrarı yapma durumu bakımından farklılık analizi Bağımsız T – Testiyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda sınıf tekrarı yapan katılımcıların akran zorbalığı – zorba seviyelerinin sınıf tekrarı yapmayanlara kıyasla yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir (*p < 0,05).

Tablo 21.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği'nin (Ergen Formu) (Azbö – Ef) Aile Tutumlarına Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	F	p
Akran Zorbalığı – Kurban	Demokratik	60	86,5500	30,27805	2,026	0,063
	Otoriter	61	92,7049	36,15077		
	Tutarsız	4	129,7500	50,97303		
	Koruyucu	67	86,5970	36,20190		
	İlgisiz	10	107,5000	49,80685		
	Mükemmeliyetçi	19	76,7895	25,23133		
	Gevşek	9	86,4444	27,71331		
	Toplam	230	89,0478	35,04610		
Akran Zorbalığı – Zorba	Demokratik	60	74,5833	32,68975	2,069	0,058
	Otoriter	61	81,7377	30,10587		
	Tutarsız	4	74,7500	17,67060		
	Koruyucu	67	70,4627	17,85321		
	İlgisiz	10	95,6000	38,12902		
	Mükemmeliyetçi	19	68,6842	19,67529		
	Gevşek	9	81,0000	29,83706		
	Toplam	230	75,9609	27,71113		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış sergileyen bireylerin akran zorbalığı seviyelerinin aile tutumlarına bakımından farklılık analizi Tek Yönlü ANOVA testiyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların akran zorbalığı seviyelerinin aile tutumları seviyeleri açısından bir farklılık göstermediği görülmüştür (*p > 0,05).

Tablo 22.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeğinin Gözden Geçirilmiş Formunun Cinsiyetlerine Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	t	p
Üstünlük	Kız	81	23,7901	6,02643	-1,090	0,277
	Erkek	149	24,6577	5,62304		
Sömürü	Kız	81	12,7654	5,52330	-1,286	0,200
	Erkek	149	13,7383	5,45670		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin narsisizm seviyelerinin cinsiyetler bakımından farklılık analizi Bağımsız T – Testiyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların narsisizm seviyelerinin cinsiyetler açısından bir farklılık göstermediği görülmüştür (*p > 0,05).

Tablo 23.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeğinin Gözden Geçirilmiş Formunun Kardeş Sayısına Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	F	p
Üstünlük	Kardeş yok	4	21,5000	7,54983	0,335	0,800
	1 kardeş	5	24,4000	3,78153		
	2 kardeş	15	24,6000	6,18524		
	3 ve üzeri kardeş	206	24,3883	5,77080		
	Toplam	230	24,3522	5,77015		
Sömürü	Kardeş yok	4	15,7500	,95743	0,659	0,578
	1 kardeş	5	14,4000	6,69328		
	2 kardeş	15	14,7333	6,21595		
	3 ve üzeri kardeş	206	13,2282	5,46129		
	Toplam	230	13,3957	5,48798		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin narsisizm düzeylerinin kardeş sayıları bakımından farklılık analizi Tek Yönlü ANOVA Testiyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların narsisizm düzeylerinin kardeş sayıları açısından bir farklılık göstermediği görülmüştür (*p > 0,05).

Tablo 24.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeğinin Gözden Geçirilmiş Formunun Anne Eğitimine Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	F	p
Üstünlük	Okuma yazma yok	18	24,6667	7,48331	0,265	0,900
	Okuryazar	9	25,0000	4,27200		
	İlkokul	114	24,0263	5,68410		
	Ortaokul	46	24,3043	5,80371		
	Lise ve üzeri	43	25,0000	5,61461		
	Toplam	230	24,3522	5,77015		
Sömürü	Okuma yazma yok	18	14,1111	5,61394	0,828	0,508
	Okuryazar	9	16,0000	5,91608		
	İlkokul	114	12,9737	5,33723		
	Ortaokul	46	13,2391	5,49013		
	Lise ve üzeri	43	13,8372	5,78557		
	Toplam	230	13,3957	5,48798		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin narsisizm seviyelerinin anne eğitim bakımından farklılık analizi Tek Yönlü ANOVA Testiyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların narsisizm düzeylerinin anne eğitim düzeyleri açısından bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir (*p > 0,05).

Tablo 25.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeğinin Gözden Geçirilmiş Formunun Baba Eğitimine Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	F	p
Üstünlük	İlkokul	84	24,1786	5,56703	0,440	0,725
	Ortaokul	62	23,9839	6,66405		
	Lise	66	25,0303	5,50795		
	Üniversite ve üzeri	18	23,9444	4,38543		
	Toplam	230	24,3522	5,77015		
Sömürü	İlkokul	84	12,9762	5,54712	0,289	0,833
	Ortaokul	62	13,5806	5,82968		
	Lise	66	13,7727	5,20885		
	Üniversite ve üzeri	18	13,3333	5,31369		
	Toplam	230	13,3957	5,48798		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin narsisizm seviyelerinin baba eğitim bakımından farklılık analizi Tek Yönlü ANOVA Testiyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların narsisizm düzeylerinin baba eğitim açısından bir farklılık göstermediği görülmüştür (*p > 0,05).

Tablo 26.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeğinin Gözden Geçirilmiş Formunun Aile Birliktelik Durumuna Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	F	p
Üstünlük	Birlikteler	216	24,2454	5,76113	0,610	0,544
	Boşandılar	8	25,8750	6,40173		
	Ayrı ama boşanmadılar	6	26,1667	5,67157		
	Toplam	230	24,3522	5,77015		
Sömürü	Birlikteler	216	13,2222	5,40514	0,817	0,414
	Boşandılar	8	19,1250	6,22065		
	Ayrı ama boşanmadılar	6	12,0000	3,57771		
	Toplam	230	13,3957	5,48798		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış sergileyen bireylerin narsisizm seviyelerinin aile birliktelik bakımından farklılık analizi Tek Yönlü ANOVA Testiyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların narsisizm seviyelerinin aile birliktelik durumları açısından bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir (*p > 0,05).

Tablo 27.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeğinin Gözden Geçirilmiş Formunun Aile Gelir Düzeyine Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	F	p
Üstünlük	Çok düşük	9	24,6667	5,95819	0,104	0,981
	Düşük	43	24,3256	5,63882		
	Orta	126	24,3571	5,90385		
	İyi	49	24,1837	5,74338		
	Çok iyi	3	26,3333	5,03322		
	Toplam	230	24,3522	5,77015		
Sömürü	Çok düşük	9	13,1111	6,86375	0,539	0,707
	Düşük	43	13,7907	5,39205		
	Orta	126	12,9762	5,45595		
	İyi	49	14,0408	5,53760		
	Çok iyi	3	15,6667	4,50925		
	Toplam	230	13,3957	5,48798		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin narsisizm düzeylerinin aile gelir düzeyleri bakımından farklılık analizi Tek Yönlü ANOVA Testiyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda katılan katılımcıların narsisizm düzeylerinin aile gelir açısından bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir (*p>0,05).

Tablo 28.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeğinin Gözden Geçirilmiş Formunun Sınıf Tekrarına Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	t	p
Üstünlük	Evet	46	22,5217	5,95068	-2,431	0,016
	Hayır	184	24,8098	5,64832		
Sömürü	Evet	46	13,5000	5,71061	0,144	0,886
	Hayır	184	13,3696	5,44665		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin narsisizm düzeylerinin sınıf tekrarı yapma bakımından farklılık analizi Bağımsız T – Testiyle ele alınmıştır. Analiz neticesinde sınıf tekrarı yapan katılımcıların narsisizm ölçeği üstünlük alt boyut düzeylerinin sınıf tekrarı yapmayan katılımcılar açısından yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir (*p < 0,05).

Tablo 29.

Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Çocuklar İçin Narsisizm Ölçeğinin Gözden Geçirilmiş Formunun Aile Tutumlarına Göre Farklılık Analizi

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS	F	p
Üstünlük	Demokratik	60	24,3333	5,27760	1,472	0,189
	Otoriter	61	23,7213	5,40719		
	Tutarsız	4	17,7500	4,34933		
	Koruyucu	67	24,7313	5,90732		
	İlgisiz	10	24,0000	5,92546		
	Mükemmeliyetçi	19	26,3684	7,07272		
	Gevşek	9	25,0000	6,70820		
	Toplam	230	24,3522	5,77015		
Sömürü	Demokratik	60	11,7500	4,85248	2,563	0,060
	Otoriter	61	13,6721	5,57590		
	Tutarsız	4	18,2500	5,05800		
	Koruyucu	67	13,1343	5,20459		
	İlgisiz	10	15,3000	6,34298		
	Mükemmeliyetçi	19	15,1579	6,32687		
	Gevşek	9	16,4444	5,59265		
	Toplam	230	13,3957	5,48798		

Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin narsisizm düzeylerinin aile tutumları bakımından farklılık analizi Tek Yönlü ANOVA Testiyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların narsisizm düzeylerinin aile tutumları açısından bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir (*p > 0,05)

“Tablo 30 (Devamı).”

11	r.	,164*	,128	,091	,278**	,046	,219**	,625**	,581**	,603**	,663**	1									
	p.	,013	,053	,168	,000	,487	,001	,000	,000	,000	,000										
12	r.	,241**	,187**	,064	,239**	,032	,220**	,577**	,493**	,509**	,555**	,723**	1								
	p.	,000	,004	,330	,000	,635	,001	,000	,000	,000	,000	,000									
13	r.	,553**	,289**	,332**	,260**	,054	,358**	,562**	,361**	,321**	,349**	,356**	,489**	1							
	p.	,000	,000	,000	,000	,415	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000								
14	r.	,447**	,259**	,269**	,257**	,073	,354**	,387**	,509**	,341**	,379**	,352**	,457**	,675**	1						
	p.	,000	,000	,000	,000	,273	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000							
15	r.	,307**	,244**	,211**	,135*	,053	,294**	,328**	,282**	,384**	,304**	,313**	,430**	,518**	,626**	1					
	p.	,000	,000	,001	,041	,426	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000						
16	r.	,166*	,138*	,138*	,161*	,028	,194**	,355**	,172**	,285**	,283**	,316**	,405**	,412**	,390**	,685**	1				
	p.	,011	,036	,036	,015	,676	,003	,000	,009	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000					
17	r.	,215**	,134*	,123	,190**	,047	,213**	,350**	,224**	,265**	,274**	,420**	,431**	,455**	,428**	,641**	,790**	1			
	p.	,001	,043	,063	,004	,477	,001	,000	,001	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000				
18	r.	,221**	,214**	,128	,142*	,105	,286**	,388**	,273**	,324**	,319**	,387**	,547**	,469**	,526**	,693**	,797**	,749**	1		
	p.	,001	,001	,052	,032	,112	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000			
19	r.	,282**	,257**	,156*	,321**	,016	,243**	,869**	,832**	,780**	,797**	,844**	,776**	,518**	,490**	,411**	,375**	,404**	,457**	1	
	p.	,000	,000	,018	,000	,805	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		
20	r.	,454**	,284**	,279**	,256**	,076	,373**	,527**	,403**	,398**	,405**	,449**	,581**	,825**	,791**	,816**	,760**	,788**	,820**	,571**	1
	p.	,000	,000	,000	,000	,249	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	

Saldırganlık**Akran Zorbalığı (Kurban – Mağdur)******:** $p < .01$, *****: $p < .05$

1- Fiziksel Saldırganlık

7- Fiziksel Zorbalık (Kurban)

13- Fiziksel Zorbalık (Zorba)

2- Sözel Saldırganlık

8- Sözel Zorbalık (Kurban)

14- Sözel Zorbalık (Zorba)

19- Akran Zorbalığı – Kurban Toplam

3- Öfke

9- Dışlama Zorbalık (Kurban)

15- Dışlama Zorbalık (Zorba)

20- Akran Zorbalığı – Zorba Toplam

4- Düşmanlık

10- Söylenti Zorbalık (Kurban)

16- Söylenti Zorbalık (Zorba)

Narsisizm

11- Eşya Zarar Zorbalık (Kurban)

17- Eşya Zarar Zorbalık (Zorba)

5- Üstünlük 6- Sömürü

12- Cinsel Zorbalık (Kurban)

18- Cinsel Zorbalık (Zorba)

Araştırmada norm dışı davranış gösteren bireylerde saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizm düzeylerinin ilişkisi korelasyon analizi ile incelenmiştir. Analiz neticesinde saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizm düzeylerinin birbirleri ile istatistikî olarak anlamlı düzeyde korelatif bir ilişki olduğu görülmüştür (* $p<0,05$).

Elde edilen ilişkilerin yönleri ve düzeyleri:

- Katılımcıların **Fiziksel Saldırganlık** düzeyleri ile narsisizm ölçeği *Sömürü* alt boyutu ile pozitif yönlü ve orta düzeyde ($p<0,05$; $r:0,394$), *Akran Zorbalığı – Kurban* düzeyi ile pozitif yönlü ve düşük düzeyde ($p<0,05$; $r:0,282$) ve *Akran Zorbalığı – Zorba* düzeyi ile pozitif yönlü ve orta düzeyde ($p<0,05$; $r:0,454$) ilişki tespit edilmiştir.
- Katılımcıların **Sözel Saldırganlık** düzeyleri ile narsisizm ölçeği *Sömürü* alt boyutu ile pozitif yönlü ve orta düzeyde ($p<0,05$; $r:0,392$), *Akran Zorbalığı – Kurban* düzeyi ile pozitif yönlü ve düşük düzeyde ($p<0,05$; $r:0,257$) ve *Akran Zorbalığı – Zorba* düzeyi ile pozitif yönlü ve düşük düzeyde ($p<0,05$; $r:0,284$) ilişkili olduğu tespit edilmiştir.
- Katılımcıların **Öfke Saldırganlık** düzeyleri ile narsisizm ölçeği *Sömürü* alt boyutu ile pozitif yönlü ve düşük düzeyde ($p<0,05$; $r:0,235$), *Akran Zorbalığı – Kurban* düzeyi ile pozitif yönlü ve düşük düzeyde ($p<0,05$; $r:0,156$) ve *Akran Zorbalığı – Zorba* düzeyi ile pozitif yönlü ve düşük düzeyde ($p<0,05$; $r:0,279$) ilişkili olduğu tespit edilmiştir.
- Katılımcıların **Düşmanlık Saldırganlık** düzeyleri ile narsisizm ölçeği *Üstünlük* alt boyut düzeyleri ile negatif yönlü ve düşük düzeyde ($p<0,05$; $r:-0,211$), narsisizm ölçeği *Sömürü* alt boyutu ile pozitif yönlü ve düşük düzeyde ($p<0,05$; $r:0,138$), *Akran Zorbalığı – Kurban* düzeyi ile pozitif yönlü ve orta düzeyde ($p<0,05$; $r:0,321$) ve *Akran Zorbalığı – Zorba* düzeyi ile pozitif yönlü ve düşük düzeyde ($p<0,05$; $r:0,258$) ilişkili olduğu tespit edilmiştir.
- Katılımcıların narsisizm ölçeği *Sömürü* alt boyut düzeyleri ile *Akran Zorbalığı – Kurban* düzeyi ile pozitif yönlü ve düşük düzeyde ($p<0,05$; $r:0,243$) ve *Akran Zorbalığı – Zorba* düzeyi ile pozitif yönlü ve orta düzeyde ($p<0,05$; $r:0,373$) ilişki tespit edilmiştir.

Tablo 31.

Norm Dışı Davranış Sergileyen Bireylerde Saldırganlık Düzeylerinin Akran Zorbalığı – Kurban Düzeylerini Regresyon (Yordama) Puanları

	Değişken	Std. Olm.		Std.		R ²
		β	S. H.	β	t	p
1	(Sabit)	50,106	7,366		6,803	,000
	SALDIRGANLIK	1,195	,216	,344	5,534	,000

a. Bağımlı Değişken: AKRAN ZORBALIĞI – KURBAN

Norm dışı davranış sergileyen bireylerde saldırganlık seviyelerinin akran zorbalığı – kurban seviyelerini yordama durumu regresyon analiziyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda saldırganlık seviyeleri akran zorbalığı – kurban seviyelerini %11,8 düzeyinde yordadığı görülmüştür (*p < 0,05; R²: 0,118).

Tablo 32.

Norm Dışı Davranış Sergileyen Bireylerde Saldırganlık Düzeylerinin Akran Zorbalığı – Zorba Düzeylerini Regresyon (Yordama) Puanları

	Değişken	Std. Olm.		Std.		R ²
		β	S. H.	β	t	p
1	(Sabit)	38,213	5,624		6,795	,000
	SALDIRGANLIK	1,158	,165	,422	7,025	,000

a. Bağımlı Değişken: AKRAN ZORBALIĞI – ZORBA

Norm dışı davranış sergileyen bireylerde saldırganlık seviyelerinin akran zorbalığı – zorba seviyelerini yordama durumu regresyon analiziyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda saldırganlık seviyeleri akran zorbalığı – zorba seviyelerini %17,8 düzeyinde yordadığı görülmüştür (*p < 0,05; R²: 0,178).

Tablo 33.

Norm Dışı Davranış Sergileyen Bireylerde Saldırganlık Düzeylerinin Narsisizm Düzeylerini Regresyon (Yordama) Puanları

Değişken	Std. Olm.		Std.		t	p	R ²
	β	S. H.	β				
1 (Sabit)	33,750	2,080			16,223	,000	0,017
SALDIRGANLIK	,123	,061	,132		2,011	,045	

a. Bağımlı Değişken: NARSİSİZM

Norm dışı davranış sergileyen bireylerde saldırganlık seviyelerinin narsisizm seviyelerini yordama durumu regresyon analiziyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda saldırganlık seviyeleri narsisizm seviyelerini %1,7 düzeyinde yordadığı görülmüştür (*p < 0,05; R²: 0,017).

Tablo 34.

Norm Dışı Davranış Sergileyen Bireylerde Narsisizm Düzeylerinin Akran Zorbalığı – Kurban Düzeylerini Regresyon (Yordama) Puanları

Değişken	Std. Olm.		Std.		t	p	R ²
	β	S. H.	β				
1 (Sabit)	67,551	9,515			7,100	,000	0,023
NARSİSİZM	,569	,245	,152		2,328	,021	

a. Bağımlı Değişken: AKRAN ZORBALIĞI – KURBAN

Norm dışı davranış sergileyen bireylerin narsisizm seviyelerinin akran zorbalığı – kurban seviyelerini yordama durumu regresyon analiziyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda narsisizm seviyeleri akran zorbalığı – kurban seviyelerini %2,3 düzeyinde yordadığı görülmüştür (* p < 0,05; R²: 0,023).

Tablo 35.

Norm Dışı Davranış Sergileyen Bireylerde Narsisizm Düzeylerinin Akran Zorbalığı – Zorba Düzeylerini Regresyon (Yordama) Puanları

	Değişken	Std. Olm.		Std.	T	p	R ²
		β	S. H.	β			
1	(Sabit)	46,341	7,339		6,314	,000	
	NARSİSİZM	,785	,189	,265	4,158	,000	0,070

a. Bağımlı Değişken: AKRAN ZORBALIĞI – ZORBA

Katılımcıların narsisizm seviyelerinin akran zorbalığı – zorba seviyelerini yordama durumu regresyon analiziyle ele alınmıştır. Analiz sonucunda narsisizm seviyeleri akran zorbalığı – zorba seviyelerini %7 düzeyinde yordadığı görülmüştür (*p < 0,05; R²: 0,070).

BÖLÜM V

Tartışma

Bu bölümde araştırmadan sağlanan bulgular alanyazında yer alan çalışmalar çerçevesinde tartışılmıştır.

Araştırmada norm dışı davranış gösteren bireylerin saldırganlık düzeyleri öfke ve düşmanlık alt boyut seviyelerinde bir farklılık görülmüştür. Kızların saldırganlık ölçeği öfke ve düşmanlık alt boyut düzeylerinin erkeklere kıyasla yüksek seviyede olduğu görülmüştür. Aynı zamanda norm dışı davranış gösteren erkek katılımcıların akran zorbalığı – zorba seviyelerinin ise kız katılımcılara kıyasla yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Literatür incelendiğinde araştırmada elde edilen bulguları destekler yönde bulgulara rastlanmaktadır. Buna göre saldırganlık düzeylerinin cinsiyete göre farklılık gösteren çalışmalar ortaya konmuştur (Wonderlich, 2007; Şen, 2009). Erkek öğrencilerin sinirlendiklerinde kız öğrencilere kıyasla şiddet içerikli davranışlara daha meyilli oldukları ve provokasyona daha müsait oldukları tespit edilmiştir. Kız öğrencilerin ise, açık fiziki kuvvetten ziyade gizil (örtük) şekilde şiddet yaşadıkları görülmüştür (Thomas & Smith, 2004).

Ayrıca Dölek (2002) ile Gültekin ve Sayıl (2005) tarafından gerçekleştirilen bilimsel araştırmalarda akran zorbalığı – kurban alt boyutlarında cinsiyetlere göre farklılık olmadığı görülmüştür. Buna karşın bu çalışma sonucu ile paralellik gösteren diğer yapılan bazı çalışmalarda ise erkek bireylerin kızlara nispeten daha fazla akran zorbalık davranışları sergiledikleri ve bunun dışında kızların erkeklere kıyasla akran zorbalığına daha fazla maruz kaldıkları tespit edilmiştir (Satan, 2006). Ayrıca Panayiotis vd., (2010)'nin yaptıkları bir başka çalışmada ise erkek bireylerin akran zorbalık alt ölçeğinde kız bireylere kıyasla daha yüksek puanlar aldıklarını, ancak kurban – mağduriyet bakımından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Çalışma örnekleminde yer alan norm dışı davranış gösteren bireylerin öğrenim gördükleri sınıf oranları bakımından %38,3'ünün 11. sınıf öğrencisi olması literatürle de uyumlu olduğunu göstermektedir. Şahan (2007)'nin lise öğrencilerinde saldırganlık davranışları ile sınıf düzeyleri arasında ki ilişkiyi ele aldığı çalışmasında 11. sınıf öğrencilerinin saldırganlık davranışları seviyelerinin, 9 ve 10. sınıf öğrencilerine kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür.

Katılımcıların akran zorbalığı düzeylerinin kardeş sayıları açısından bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Buna karşın kardeşi olmayan katılımcıların saldırganlık ölçeği öfke alt boyut düzeylerinin 2 kardeşi olan norm dışı davranış gösteren bireylere kıyasla yüksek seviyede olduğu görülmüştür. Uysal ve Dinçer (2013) okul öncesi ilişkisel ve fiziksel saldırganlık davranışları hakkında gerçekleştirdikleri çalışmada, kardeş sayıları ile ilişkisel ve fiziksel saldırganlıklar arasında anlamlı herhangi bir farklılık bulamamışlardır. Alisinanoğlu ve Kesecioğlu'na (2010) kardeş sayıları ve saldırganlık davranışları arasında herhangi bir ilişki bulunmadığını belirlemişlerdir. Buna karşın alanyazı incelendiğinde kardeş sayıları ile saldırganlık davranışları arasında anlamlı bir ilişki bulan çalışmalar bulmak da olasıdır. Eslea ve Smith (2000), kardeş sayılarının yüksekliği zorbalık davranışının görülme sıklığını da arttırdığını dile getirmektedirler. Bireylerin şahsından küçük kardeşinin bulunmasının, fiziksel saldırganlık davranış göstermesinde etkisinin olabileceği ifade edilmektedir (Tremblay vd., 2004). Özbey ve Alisinanoğlu (2009) ise ailede tek kişi olan çocukların kardeşi olan diğer çocuklardan daha fazlaca saldırganlık davranışları gösterdiğini belirlemişlerdir. Toplumların sosyokültürel yapıları birbirlerinden farklılıklar göstermektedirler, bunun yanında çocuk yetiştirme ve eğitim tarz ve usulleri bu doğrultuda farklılaşmaktadır. Bahsi geçen durum farklı kültürlerde yaşayan bireylerin kardeş sayılarının saldırganlık davranışları geliştirip geliştirmediği sorularını akıllarda cevap arar hale getirmiştir (Uysal & Dinçer, 2013).

Araştırmada saldırganlık ve akran zorbalığı düzeylerinin anne ve baba eğitim durumlarına göre farklılık göstermediği görülmektedir. Alanyazıda bu sonucu destekler mahiyette çalışmalar bulunmaktadır. Yapılan bilimsel araştırmalarda ebeveyn eğitim seviyesinin saldırganlık davranışları üzerine herhangi bir etkisi olmadığı belirlenmiştir (Alisinanoğlu & Kesecioğlu, 2010; Özbey & Alisinanoğlu, 2009). Fakat anne eğitim seviyesi üst seviye olan kişilerin daha düşük saldırganlık seviyesine sahip olduğu neticesine ulaşan çalışmalar da mevcuttur (Tremblay vd., 2004; Nagin & Tremblay, 2001). Ne tür bir öğrenim seviyesinde bulunursa bulunsun ebeveynlik kabiliyetleri ve kişisel gelişim bakımından kendini geliştirmiş annelerin evlatları, daha az sorunlu davranışlara sahiptir (Özbey & Alisinanoğlu, 2009).

Araştırmada norm dışı davranış gösteren bireylerin akran zorbalığı düzeylerinin anne baba birliktelik durumları açısından bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Buna karşın saldırganlık düzeylerinin aile birliktelik durumuna göre farklılık gösterdiği ve ailesi boşanmış norm dışı davranış gösteren bireylerin fiziksel saldırganlık ile sözel saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Literatürde yapılan araştırmalara bakıldığında boşanma sonrası çocukların içinde bulunacağı ana duygulardan bir tanesi de saldırganlıktır. Ebeveynlerin birlikteliklerinin sonlanmasıyla oluşturduğu travma çocuklarda saldırganlıkla dışarı yansımaktadır. Fiyakalı (2008) ebeveynleri boşanmış veya boşanmamış ortaöğretim (lise) öğrencilerinin saldırganlık davranışlarının seviyelerini incelediği araştırmasında bu çalışma sonucuna benzer bir şekilde anne ve babası boşanmış çocukların kıyasla daha yüksek saldırganlık düzeyine sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu yönden bu çalışma sonucunda ulaşılan bulgular bilgi literatürleriyle paralellik gösterdiği söylenebilir. Aynı zamanda Yalın (2018) tarafından gerçekleştirilmiş olan çalışmada da saldırganlık düzeylerinin ailesi boşanan öğrencilerde daha yüksek seviyede olduğu neticesine varılmıştır.

Katılımcıların saldırganlık ve akran zorbalığı düzeylerinin aile gelir seviyeleri açısından bir farklılık göstermediği görülmüştür. Ustabas (2011) ve Kaya (2009) yaptıkları bilimsel çalışmalarda; öğrencilerin algıladıkları sosyo – ekonomik düzeye göre saldırganlık davranışlarının seviyelerinin farklılaşmadığını tespit etmişlerdir. Bazı çalışmalarda ise düşük sosyo – ekonomik seviyeye sahip ergenlerin saldırganlık davranışlarındaki ortalamaların daha yüksek olduğu; bulundukları ailenin sosyo – ekonomik seviyesi yükseldikçe saldırganlık davranışlarının puan ortalamasında ise azalmalar olduğu görülmüştür (Ağlamaz, 2006; Aral vd., 2004).

Sınıf tekrarı yapan katılımcıların saldırganlık ölçeği fiziksel saldırganlık alt boyut düzeylerinin sınıf tekrarı yapmayan katılımcılara kıyasla yüksek seviyede olduğu görülmüştür. Ayrıca sınıf tekrarı yapan katılımcıların akran zorbalığı – zorba seviyelerinin sınıf tekrarı yapmayanlara kıyasla yüksek düzeyde olduğu da tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalarda disiplin cezası alan ergenlerin diğer ergenlere kıyasla akademik başarı seviyelerinin düşük olduğu tespit edilmiştir (Karaman vd., 2016). İnan (2017) lise öğrencileri ile yaptığı bilimsel çalışmada sınıf tekrarları durumlarına göre ergenlerin saldırganlık ve akran baskısı ölçeklerinden aldıkları puanları kıyaslandığında sınıf tekrarı olan ergenlerin puanlarının sınıf tekrarı olmayan ergenlerin puanlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Jan ve Husain

(2015) tarafından gerçekleştirilen bir başka araştırma ise kötü muamele ya da akran zorbalığına maruz – kurban durumunda olan öğrencilerin bu tür davranışlara maruz kalmayan öğrencilere kıyasla akademik başarılarının daha düşük olduğu görülmüştür.

Katılımcıların akran zorbalığı seviyelerinin aile tutumları açısından bir farklılık göstermediği görülmüştür. Buna karşın katılımcıların saldırganlık seviyelerinin aile tutumları açısından;

- Ailesi tutarsız ve ilgisiz tutumda olan norm dışı davranış sergileyen bireylerin fiziksel saldırganlık düzeyleri, aileleri demokratik ve mükemmeliyetçi tutumda olan katılımcılara kıyasla yüksek seviyede olduğu,

- Ailesi gevşek ve tutarsız tutumda olan norm dışı davranış sergileyen bireylerin sözel saldırganlık düzeyleri, aileleri demokratik ve mükemmeliyetçi tutumda olan katılımcılara kıyasla yüksek seviyede olduğu,

- Ailesi otoriter ve ilgisiz tutumda olan norm dışı davranış sergileyen bireylerin öfke düzeyleri, aileleri mükemmeliyetçi tutumda olan katılımcılara kıyasla yüksek düzeyde olduğu,

- Ailesi tutarsız ve otoriter tutumda olan norm dışı davranış sergileyen bireylerin düşmanlık düzeyleri, aileleri demokratik ve mükemmeliyetçi tutumda olan katılımcılara kıyasla yüksek seviyede olduğu görülmüştür.

Aile tutumları ile yapılan çalışmalarda otoriter – baskıcı aile ortamında bulunan ergenlerin saldırganlık davranışlarında diğer ergenlere kıyasla daha fazladır. (Cüceloğlu, 2018). Ayrıca Yıldız ve Erci (2011), ebeveynleri otoriter ve ilgisiz olan ergen bireylerin saldırgan davranış eğilimlerini yüksek, ebeveynleri demokratik olan ergenlerin ise saldırgan davranış eğilimlerini ise düşük bulmuşlardır. Uğur ve Murat (2014), ebeveynleri demokratik olan ergenlerin saldırganlık davranış seviyelerinin, ebeveynleri tutarsız, koruyucu veya otoriter olan ergenlere kıyasla daha düşük olduğunu tespit etmişlerdir.

Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin narsisizm düzeylerine bakıldığında en yüksek düzeyde olan narsisizm alt boyut düzeylerinin üstünlük (Ort: 24,35) olduğu sömürü alt boyutunun ise (Ort. 13,39) düzeyinde olduğu görülmektedir.

Çalışmadaki bireylerin narsisizm düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından herhangi bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir. Literatüre bakıldığında Yalın (2018) tarafından yapılan araştırmada da öğrencilerin narsisizm düzeylerinin cinsiyete göre farklılık göstermediği sonucu elde edilmiştir. Salman – Akthar ve Thomson (1982) ile gerçekleştirilen çalışmada narsisizm ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunamaması bu çalışmayı desteklemektedir.

Narsisizmin bilhassa 14 – 18 yaş arasında belirgin bir şekilde artış gösterdiği, 18 – 23 yaş arasında ise hafif bir şekilde düşüş eğilimi gösterdiği tespit edilmiştir. (Carlson & Gjerde, 2009). Akıncı (2015) gerçekleştirdiği bilimsel çalışmada ise yaşın artmasıyla narsisizm eğilimlerinde düşüşler olduğu sonucuna varmıştır. Öğretmenler, lise ve üniversite öğrencileri ile yapılan başka bir çalışmada ise farklı gelişim dönemleri ile narsisizm eğilimleri arasındaki değişimler ortaya konulmuştur. Lise öğrencilerinin aldıkları narsisizm puanları, üniversite öğrencileri ve öğretmenlerinin aldıkları narsisizm puanlarıyla kıyaslandığında lise öğrencilerinin daha yüksek puanlar aldıkları tespit edilmiştir (Uçar & Konal, 2018).

Araştırmada norm dışı davranış gösteren bireylerin kardeş sayıları bakımından narsisizm puanları ele alındığında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Özbey ve Alisinanoğlu (2009) çocuklardaki sıkıntılı davranışların (alay etme, saldırganlık davranışları, takılma, zorbalık vb.) bazı değişkenlere kıyasla inceledikleri çalışmada kardeş sayılarının saldırganlık davranışları seviyesiyle bir ilişkisi olmadığı neticesine varmışlardır.

Katılımcıların narsisizm düzeylerinin anne ve baba eğitim düzeyleri açısından bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Gönülalan (2019) tarafından yapılan çalışmada ebeveynlerin eğitim seviyeleri farklılık gösteren öğrencilerin narsisizm puanlarına ait ortalamalarında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı bu çalışma ile benzerlik göstermektedir. Buna karşın Horton vd. (2006) yaptıkları çalışmalarda eğitilmiş ebeveynlerin çocuklarına karşı beklentilerinin yüksek olduğu, yüksek oranda beklenti düzeylerinin de çocuklarda narsisizm oranlarını artırabileceğini ifade etmektedirler.

Katılımcıların narsisizm seviyelerinin aile birliktelik durumları açısından bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Madencioğlu (2021)'nin yaptığı bilimsel çalışmada da aynı şekilde aile birliktelik durumu ile ilgili anlamlı bir istatistikî farklılık bulunmamıştır.

Katılımcıların narsisizm düzeylerinin aile gelir açısından bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Akdur Çiçek (2021) ve Üzümcü (2016) tarafından yapılan ayrı ayrı çalışmalarda da ergen bireylerin narsisistik kişilik puanları ile aile gelir düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Buna karşın yüksek sosyo – ekonomi düzeyine sahip kişilerin narsisistik özellik puanları, düşük sosyo – ekonomik düzeyine sahip kişilere kıyasla daha yüksek olduğu (Cai vd., 2012) ve çocukluk döneminde ebeveynlerinin aile gelir seviyesinin gelecekteki narsisistik özellikleriyle ilişkili olabileceği (Martin vd., 2016) araştırmalarda gösterilmektedir.

Sınıf tekrarı yapan katılımcıların narsisizm ölçeği üstünlük alt boyut düzeylerinin sınıf tekrarı yapmayan katılımcılar açısından yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Akademik başarı ile narsistik düzeylerinin karşılaştırıldığı Madencioğlu (2021)'nin çalışmasında teşekkür belgesi alan öğrencilerin, takdir belgesi alan öğrenciler ile başarısız öğrencilere kıyasla narsisizm seviyelerinin anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın Koşan'ın (2015) yaptığı çalışmasında ise bireylerin akademik başarı ortalamaları ile narsisizm puanları arasında istatistikî anlamda bir farklılık tespit etmemiştir.

Katılımcıların narsisizm düzeylerinin aile tutumları açısından bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Demokratik ve dengeli anne ve baba tutumlarının sağlıklı narsisizm ile; yetkeci (otoriteci), izin verici ve kayıtsız ebeveynlik tutumlarının patolojik narsisizm ile ilişkisi olabileceği ayrıca özellikle ebeveynlerden algılanan yetkeci anne ve baba tutumlarının hem kırılğan hem de büyülenmeci narsisizm ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir (Akdur Çiçek, 2021).

BÖLÜM VI

Sonuç ve Öneriler

Bu bölümde çalışmanın amaç ve alt amaçlarında varılan sonuçlar ile bu sonuçlardan hareketle geliştirilen öneriler yer almıştır.

Sonuç

Araştırmada norm dışı davranış gösteren bireylerde saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizm ilişkisi ele alınmıştır. Yapılan bilimsel araştırma neticesinde elde edilen bulgulara göre;

- Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin sosyo – demografik özelliklerine bakıldığında yoğun olarak %64,8’nin erkek, %47,8’inin Anadolu Lisesinde öğrenim gören, %38,3’ünün 11. sınıf öğrencisi ve %89,6’sının 3 kardeş ve üzeri şeklinde dağıldığı görülmüştür. Norm dışı davranış gösteren bireylerin ailelerine ilişkin bilgilere göre dağılımlarına bakıldığında ise annelerinin %49,6’sının ilkokul mezunu, babalarının ise %36,5’inin ilkokul ve altı mezunu olduğu görülmüştür. Katılımcıların %88,3’ünün annesinin çalışmadığını, %85,2’si ise babasının çalıştığını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra katılımcıların %93,9’unun ailelerinin birlikte olduğu, %54,8’nin aile gelir durumlarının orta düzeyde olduğu görülmektedir. Norm dışı davranış gösteren bireylerin %80’i sınıf tekrarı yapmadığını, %87’si çekirdek ailede yaşadığını, %29,1’i ailesinin koruyucu tutum sergilediğini, %80’i okuldaki arkadaşları ile olumlu ilişki içerisinde olduğunu, %34,8’inin sosyal ve kültürel faaliyetlere aktif olarak katıldığını ve %68,7’sinin ise arkadaşları ile tutumlarında açık ve dürüst davranıldığını belirtmiştir.

- Norm dışı davranış sergileyen bireylerin fiziksel saldırganlık seviyeleriyle narsisizm ölçeği sömürü alt boyutu ile pozitif yönlü ve orta düzeyde, akran zorbalığı – kurban düzeyi ile pozitif yönlü ve düşük düzeyde, akran zorbalığı – zorba düzeyi ile pozitif yönlü ve orta düzeyde ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

- Norm dışı davranış sergileyen bireylerin sözel saldırganlık düzeyleri ile narsisizm ölçeği sömürü alt boyutu ile pozitif yönlü ve orta düzeyde, akran zorbalığı – kurban düzeyi ve akran zorbalığı – zorba düzeyleri ile pozitif yönlü düşük düzeyde ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

- Norm dışı davranış sergileyen bireylerin öfke düzeyleri ile narsisizm ölçeği sömürü alt boyutu, akran zorbalığı – kurban düzeyi ve akran zorbalığı – zorba düzeyleriyle pozitif yönlü düşük düzeyde ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

- Norm dışı davranış sergileyen bireylerin düşmanlık düzeyleri ile narsisizm ölçeği üstünlük alt boyut düzeyleri negatif yönlü düşük düzeyde, narsisizm ölçeği sömürü alt boyutu ve akran zorbalığı – zorba düzeyi ile pozitif yönlü düşük düzeyde ve akran zorbalığı – kurban düzeyi ile pozitif yönlü orta düzeyde ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

- Norm dışı davranış sergileyen bireylerin narsisizm ölçeği sömürü alt boyut düzeyleri ile akran zorbalığı – kurban düzeyi pozitif yönlü ve düşük düzeyde ve akran zorbalığı – zorba düzeyi pozitif yönlü ve orta düzeyde ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

- Araştırmaya katılan norm dışı davranış gösteren bireylerin saldırganlık düzeylerine bakıldığında en yüksek düzeyde olan saldırganlık alt boyut düzeylerinin düşmanlık (Ort. 10,43) olduğu görülmektedir. Bu boyutu öfke (Ort.8,22), fiziksel saldırganlık (Ort. 7,48) ve sözel saldırganlık (Ort. 6,44) takip etmektedir. Akran zorbalığı düzeylerine bakıldığında Akran Zorbalığı – Kurban düzeylerinin (Ort. 89,04) ve Akran Zorbalığı – Zorba düzeylerinin ise (Ort. 75,96) düzeyinde olduğu görülmektedir. Narsisizm düzeylerine bakıldığında en yüksek düzeyde olan narsisizm alt boyut düzeylerinin üstünlük (Ort. 24,35) olduğu sömürü alt boyutunun ise (Ort. 13,39) düzeyinde olduğu görülmektedir.

- Norm dışı davranış sergileyen bireylerin saldırganlık davranışlarının seviyelerinin cinsiyetler bakımından farklılık analizi sonucunda kızların saldırganlık ölçeği öfke ve düşmanlık alt ölçeklerinin seviyelerinin erkeklere kıyasla yüksek seviyede olduğu,

- Kardeşi olmayan norm dışı davranış sergileyen bireylerin saldırganlık ölçeği öfke alt boyut düzeylerinin 2 kardeşi olan norm dışı davranış sergileyen bireylere kıyasla yüksek seviyede olduğu görülmüştür.

- Ailesi boşanan norm dışı davranış sergileyen bireylerin fiziksel saldırganlık alt boyut düzeylerinin ailesi birlikte olan katılımcılara göre daha yüksek, ailesi boşanan katılımcıların sözel saldırganlık alt boyut düzeylerinin ailesi ayrı ama boşanmayan norm dışı davranış sergileyen bireylere kıyasla yüksek seviyede olduğu görülmüştür.

- Katılımcıların saldırganlık düzeylerinin anne eğitimi, baba eğitimi ve aile gelir düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık göstermedikleri görülmüştür.

- Sınıf tekrarı yapmış norm dışı davranış sergileyen bireylerin saldırganlık ölçeği fiziksel saldırganlık alt boyut seviyelerinin sınıf tekrarı yapmayan norm dışı davranış sergileyen bireylere kıyasla yüksek seviyede olduğu görülmüştür.

- Aile tutumları bakımından;

- Ailesi tutarsız ve ilgisiz tutumda olan norm dışı davranış sergileyen bireylerin fiziksel saldırganlık düzeyleri, aileleri demokratik ve mükemmeliyetçi tutumda olan katılımcılara kıyasla yüksek seviyede olduğu görülmüştür.
- Ailesi gevşek ve tutarsız tutumda olan norm dışı davranış sergileyen bireylerin sözel saldırganlık düzeyleri, aileleri demokratik ve mükemmeliyetçi tutumda olan katılımcılara kıyasla yüksek seviyede olduğu görülmüştür.
- Ailesi otoriter ve ilgisiz tutumda olan norm dışı davranış sergileyen bireylerin öfke düzeyleri, aileleri mükemmeliyetçi tutumda olan katılımcılara kıyasla yüksek düzeyde olduğu görülmüştür.
- Ailesi tutarsız ve otoriter tutumda olan norm dışı davranış sergileyen bireylerin düşmanlık düzeyleri, aileleri demokratik ve mükemmeliyetçi tutumda olan katılımcılara kıyasla yüksek seviyede olduğu görülmüştür.

- Erkek katılımcıların akran zorbalığı – zorba seviyelerinin kız katılımcılara kıyasla yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

- Katılımcıların akran zorbalığı düzeylerinin kardeş sayıları, anne eğitimi, baba eğitimi, aile birlikteliği, aile gelir düzeyi ve aile tutumları açısından bir farklılık göstermedikleri tespit edilmiştir.

- Sınıf tekrarı yapan katılımcıların akran zorbalığı – zorba seviyelerinin sınıf tekrarı yapmayanlara kıyasla yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

- Katılımcıların narsisizm seviyelerinin cinsiyetler, kardeş sayıları, anne eğitimi, baba eğitimi, aile birliktelik, aile gelir düzeyi ve aile tutumları açısından bir farklılık göstermedikleri görülmüştür.

- Sınıf tekrarları yapan norm dışı davranış sergileyen bireylerin narsisizm ölçeği üstünlük alt boyut düzeylerinin sınıf tekrarı yapmayan norm dışı davranış sergileyen bireylere kıyasla yüksek seviyede olduğu görülmüştür.

- Katılımcıların saldırganlık seviyeleri akran zorbalığı – kurban seviyelerini %11,8, saldırganlık seviyeleri akran zorbalığı – zorba seviyelerini %17,8, saldırganlık seviyeleri narsisizm seviyelerini %1,7, narsisizm seviyeleri akran zorbalığı – kurban seviyelerini %2,3, narsisizm seviyeleri akran zorbalığı – zorba seviyelerini ise %7 düzeyinde yordadığı görülmüştür.

Öneriler

Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

- Norm dışı davranış gösteren bireylerin narsisizm ve saldırganlık düzeylerinin düşürülmesi için akran zorbalığı ile mücadele edilebilir.
- Tek çocuk olan norm dışı davranış gösteren bireylerin saldırganlık düzeylerini minimize edebilmek ya da ortadan kaldırmak için gerekli destekler sağlanmalıdır.
- Anne babası boşanmış olan, sınıf tekrarı yapan, ailesini ilgisiz olarak gören norm dışı davranış gösteren bireylere psikolojik destek sunularak saldırganlık düzeyleri en aza indirgenebilir.
- Son senelerde dünya genelinde zorbalık ve özellikle onun alt türü olan siber zorbalık alanlarındaki yaygınlık ve görülme sıklıklarındaki artışlar inkâr edilemez. Zorbalık ve siber zorbalık ile mücadeleye dair farklı eylem planları ve programları geliştirilip uygulanması önem arz etmektedir.
- Karşılaşılan vakalarda, toplam kalite kapsamında, bütün okul toplumunu (genelini) ilgilendiren müdahale eylem planlarının uygulanması önem arz etmektedir.
- Vakalardan elde edilen bilimsel verilerin gizlilik ilkesi gözetilerek ortak bir veri bankasına aktarılması, başka zamanlarda yapılacak bilimsel çalışmalara ışık tutması açısından önerilebilir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Araştırmada kullanılan sosyo – demografik özellikler dışında başka demografik özelliklerle saldırganlık, narsisizm ve akran zorbalığı araştırılabilir.
- Saldırganlık, narsisizm ve akran zorbalığı farklı psikolojik etmenler ilişkilerinde de araştırılabilir.
- Disiplin cezası almış kamu veya özel sektör personelleriyle de çalışılabilir.

Klinisyenlere Yönelik Öneriler

- Klinisyenlerin saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizm açısından farkındalıkların arttırılmasına yönelik anket, afiş, broşür, eğitim, sempozyum, organizasyon gibi materyal ve etkinlikleri hazırlaması önerilir. Klinisyenlerin bu konuda risk altında bulunabilecek kişilerin belirlenmesi ve düzenli aralıklarla takip etmeleri önerilir. Klinisyenlerin saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizm konularında koruyucu, önleyici ve var olan semptomların rehabilitasyonu, gereken psikoterapi ile sosyal müdahalelerin planlanma, uygulanma ve sonrasında yapılan çalışmaların değerlendirilme sistemlerini oluşturması önerilir.

- Norm dışı davranışları azaltmaya yönelik psiko – eğitimlerin düzenlenmesi ve etkinliklerin planlanması, bahsi geçen kişi ve grupların bu faaliyetlere katılmalarının teşvik edilmesi önerilir. Norm dışı davranışları ortaya çıkaran süreçleri göz önünde bulundurularak bu konuda klinisyenlerin bilgilendirilmesi önerilir.

- Norm dışı davranış gösteren bireylerin saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizmleriyle ilişkili ortaya çıkabilecek diğer fiziksel, psikolojik ve sosyal problemler veya hastalık (sigara, uyuşturucu, alkol gibi bağımlılıklar, kazalar, çete – klikler, suç davranışları vs.) durumları öncesinde klinisyenlerin etkin profesyonel yardım sunmaları konusunda hazırlıklı olmaları önerilir.

- Klinisyenlerin ortak çalışma anlayışı ile diğer paydaş kurumlarla (sağlık, milli eğitim, emniyet, adliye vs.) birlikte hareket etmeleri ve bu konuda bu hareket birlikteliğini sağlayacak faaliyetleri organize etmeleri önerilir.

Kaynakça

- Ağlamaz, T. (2006). *Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Puanlarının Kendini Açma davranışı, Okul Türü, Cinsiyet, Sınıf Düzeyi, Anne-Baba Öğrenim Düzeyi ve Ailenin Aylık Gelir Düzeyi Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Akdur Çiçek, S. (2021). *Narsisistik Kişilik Özelliklerinin Anne Babadan Çocuğa Aktarımı: Ebeveynlik Tarzlarının Rolü*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Akıncı, İ. (2015). *The Relationship Between The Types Of Narcissism And Psychological Well-Being: The Roles Of Emotions And Difficulties İn Emotion Regulation* (Master's Thesis). Middle East Technical University, Ankara.
- Aktaş, Vezir (2001). *Çocuklarda Saldırganlık İle Olumsuz Niyet Yükleme Eğilimleri Arasındaki İlişkiler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Alisinanoğlu, F. & Kesicioğlu, O. S. (2010). *Okul öncesi dönem çocuklarının davranış sorunlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Giresun ili örneği)*. Kuramsal Eğitimbilim, 3(1), 93-110.
- American Psychology Association (APA) (2023). Sözlük. <https://dictionary.apa.org/aggression>. Erişim tarihi: 12/01/2023.
- Anderson, C. A. & Bushman, B. J. (2002). *Human aggression*. Annual Review of Psychology, 53, 27-51.
- Ang, R. P. & Raine, A. (2009). *Reliability, validity and invariance of the Narcissistic Personality Questionnaire for Children-Revised (NPQC-R)*. Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 31, 143-151.
- Ang, R. P. & Yusof, N. (2005). *The relationship between aggression, narcissism and self-esteem in Asian children and adolescents*. Current Psychology, 24, 113-122.
- Ang, R. P. & Yusof, N. (2006). *Development and initial validation of the narcissistic personality questionnaire for children: A preliminary investigation using schoolbased Asian samples*. Educational Psychology, 26(1), 1-18.
- Ankay, A. (1998). *Ruh Sağlığı ve Davranış Bozuklukları*. Ankara: Turhan Kitabevi.

- Aral, N., Ayhan, A., Türkmenler, B. & Akbıyık, A. (2004). “İlköğretim okullarının sekizinci sınıfına devam eden çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi.” *Çağdaş Eğitim Dergisi*. 17 (25), 18-24.
- Arsenio, W. & Lemerise, E.A. (2001). *Varieties of Childhood Bullying: Values, Emotion Processes and Social Competence*. *Social Development*, 10 (1): 59-73.
- Arslan, C., Hamarta, E., Arslan, E. & Saygın, Y. (2010). *Ergenlerde saldırganlık ve kişilerarası problem çözmenin incelenmesi*. *İlköğretim Online*, 9(1), 379-388.
- Aslan, Ö.M. (2013). *Anaokuluna Devam Eden Çocukların Oyun Davranışları ve Oyunlarında Ortaya Çıkan Zorbalık Davranışlarının İncelenmesi*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara, 290s.
- Atay, S. (2009). *Narsisistik Kişilik Envanterinin Türkçe’ye Standardizasyonu*. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 11(1), 181-196.
- Aydın, A. & Akgün, S. (2014). *Ergenlikte Reaktif-Proaktif Saldırganlık, Öfke ve Narsisizm İlişkisi*. *Türk Psikoloji Dergisi*, Haziran 2014, 29 (73), 44-56.
- Aydın, Gül & Aydın O. (1993). “*Ekranda İzlenen Şiddet Saldırgan Davranışları Artırır mı ?*” *Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmakoloji Dergisi*. 1, (4). s.43–51
- Aytekin, E. (2015). *Ortaokul Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyinin Ebeveyn Kabul Red Algısı ve Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Balkaya, F. & Şahin, N. H. (2003). *Çok boyutlu öfke ölçeği*. *Türk Psikiyatri Dergisi* 14(3), 192-202.
- Bandura, A. (1983). *Psychological mechanisms of aggression*. In R. G. Geen & E. I. Donnersten (Eds), *Aggression: Theoretical and Empirical Reviews*. vol. 1. New York: Academic Press.
- Bandura, A. 1989. *Social Cognitive Theory*. In R. Vasta (Ed.), *Annals of Child Development*. Vol. 6. Six Theories of Child Development (pp. 1-60). Greenwich, CT: JAI Press.
- Bandura, A. (2016). *Moral disengagement: How people do harm and live with themselves*. New York, NY, US: Worth Publishers.
- Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G. V. & Pastorelli, C. (1996). *Mechanisms of moral disengagement in the exercise of moral agency*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(2), 364-374.

- Baumeister, R. F. (1982). *A self-presentational view of social phenomena*. Psychological Bulletin, 91 (1), 3-26.
- Bayraktar, F. (2009). *Ergenlerin Zorba ve Kurban Davranışlarında Birey, Aile, Akran ve Okula Dair Özelliklerin Rolü: Bütüncül Bir Model Önerisi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 242s.
- Blake, P. & Grafman, J. (2004). *The neurobiology of aggression*. The Lancet, 364, 12-13.
- Bryant, F. B., & Smith, B. D. (2001). *Refining the architecture of aggression: A measurement model for the Buss–Perry Aggression Questionnaire*. Journal of Research in Personality, 35(2), 138-167.
- Budak, S. (2009). *Psikoloji sözlüğü* (4'üncü baskı). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Burger, J. M. (2016). *Kişilik*. İstanbul: Kaknüs
- Buss, A. H., & Perry, M. (1992). *The Aggression Questionnaire*. Journal of Personality and Social Psychology, 63(3), 452 – 459.
- Büyüköztürk, Ş. Çakmak, E.K. Akgün, Ö.E. Karadeniz, Ş. & Demireli, F. (2021). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cai, H., Kwan, V. S. & Sedikides, C. (2012). *A sociocultural approach to narcissism: The case of modern China*. European Journal of Personality, 26(5), 529-535.
- Capolino, A. (2006). *The Hidden Side of Bullying: A Study and Intervention of Relational Aggression*, Master thesis, The College at Brockport: State University of New York.
- Carlson, K. S. ve Gjerde, P. F. (2009). *Preschool Personality Antecedents Of Narcissism In Adolescence And Young Adulthood: A 20-Year Longitudinal Study*. Journal of Research in Personality, 43(4), 570-578.
- Crick, N. & Dodge, K. A. (1990). *Social information-processing bases of aggressive behavior in children*. Personality and Social Psychology Bulletin, 16(1), 8-22.
- Crick, N. R. & Dodge, K. A. (1996). *Social information-processing mechanisms in reactive and proactive aggression*. Child Development, 67(3), 993-1002.
- Crick, N. R. & Grotpeter, J. K. (1995). *Relational aggression, gender and social-psychological adjustment*. Child Development, 66, 710–722.
- Coleman, M. C. (1992). *Behavior Disorders: Theory and Practice*. Boston: Allyn and Bacon.

- Cüceloğlu, D. (2018). *İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları*, (36. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çuhadaroğlu, F., Canat, S., Kılıç, E.Z., Şenol, S., Rugancı, N. & Öncü, B. (2004). *Ergen ve ruhsal sorunları durum saptama çalışması*. TÜBA raporları, 4, Ankara.
- Deniz, D. (2007). *İşyerinde Örgütsel Yıldırmaya Maruz Kalan Çalışanların Kişilik Yapıları ve Kullandıkları Ego Savunma Mekanizmaları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Dill, J. C. & Anderson, C. A. (1995). *Effects of frustration justification on hostile aggression*. *Aggressive Behavior*, 21(5), 359–369.
- Dizman, H. (2003). *Anne-Babası İle Yaşayan ve Anne Yoksunu Olan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Doherty, M. J. 2009. *Theory of Mind: How Children Understand Others' Thoughts and Feelings*. New York: Psychology Press.
- Dollard, J., Miller, N. E., Doob, L. W., Mowrer, O. H. & Sears, R. R. (1939). *Frustration and aggression*. New Haven, CT, US: Yale University Press.
- Dölek, N. (2002). *İlk ve ortaöğretim okullarındaki öğrenciler arasında zorbaca davranışların incelenmesi ve zorbalığı önleme tutumu geliştirilmesi programının etkisinin araştırılması*. (Yayınlanmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Dursun, Y. (2011). *Şiddetin izini sürmek: Şiddet nedir?* Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, 12, 1–18.
- Duss, D. M. & Chiodo, L. M. (1991). *Narcissistic Act In Everyday Life*. *Journal of Personanality*, 59(2), 179-215.
- Efilti, E. (2006). *Orta Öğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık, Denetim Odağı ve Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Elliot, M. (1997). *101 Ways of dealing with bullying*. London: Hodder Childrens's Book.
- Eminoğlu, M. (2018). *Ergenlerde Sosyal ve Duygusal Yalnızlık ile Akran Zorbalığı Arasında Psikolojik Dayanıklılığın Aracı Rolü*. Bayburt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı Yüksek Lisans Tezi. Bayburt.143s.

- Eslea, M. & Smith, P. K. (2000). *Pupil and parent attitudes towards bullying in primary schools*. European Journal of Psychology of Education, 15(2), 207-219.
- Ferrer-Cascales, R., Albaladejo-Blázquez, N., Sánchez-SanSegundo, M., Portilla-Tamarit, I., Lordan, O. & Ruiz-Robledillo, N. (2019). *Effectiveness of the TEI program for bullying and cyberbullying reduction and school climate improvement*. International journal of environmental research and public health, 16(4), 580. <https://doi.org/10.3390/ijerph16040580>.
- Fiyakalı, C. N. (2008). *Anne-Babası Boşanmış Ve Boşanmamış Lise Öğrencilerinin Sürekli Öfke Düzeyleri Ve Öfke İfade Tarzlarının Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi. Denizli.
- Freud, S. (1957). *Instincts and their vicissitudes*. J. Strachey (Ed. ve Çev.) *The standard edition of the complete works of Sigmund Freud içinde (Vol.14, s. 109-141)*. London: Hogarth Press Ltd. (orijinal metnin yayın yılı 1914).
- Freud, S. (1957). *On Narcissism: An introduction*. J. Strachey (Ed. ve Çev.) *The standard edition of the complete works of Sigmund Freud içinde (Vol.14, s. 73-102)*. London: Hogarth Press Ltd. (orijinal metnin yayın yılı 1915).
- Freud, S. (2016). *Haz ilkesinin ötesinde, ben ve id (5'inci baskı)*. İstanbul: Metis.
- Fromm, E. (2016). *İnsandaki yıkıcılığın kökenleri*. Ankara: Say.
- Glass, D. C. (1977). *Stress, behavior patterns, and coronary disease*. American Scientist, 65(2), 177-187.
- Gönülalan, G. D. (2019). *Ortaokul Öğrencilerinde Öz Yeterlik ve Narsisizm*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Gültekin, Z. & Sayıl, M. (2005) *Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması*. Türk Psikoloji Dergisi Yazıları. 8(15), 47-61.
- Gürhan, N. (2017). *Her Yönü ile Akran Zorbalığı*. Türkiye Klinikleri / Psychiatry Nurs. 3(2); 175-81.
- Güvenir, T. (2005). *Okulda akran istismarı*. Kök Yayınları, Ankara.
- Hatunoğlu, A. (1994). *Ana-Baba Tutumları İle Saldırganlık Arasındaki İlişkiler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Horton, R. S., Bleau, G., & Drwecki, B. (2006). *Parenting narcissus: What are the links between parenting and narcissism?* Journal of Personality, 74, 345–376. doi:10.1111/j.1467-6494.2005.00378.x
- İkiz, S. & Öztürk Samur, A. (2016). *Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın ebeveyn tutumları açısından incelenmesi*. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(35), 159-175.
- İnan, N. (2017). *Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri Ve Akran Baskısı İle İlişkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Jan, A. & Husain, S. (2015). *Bullying in elementary schools: Its causes and effects on students*. Journal of Education and Practice, 6 (19), 43-56.
- Kaleli, M. (2016). *Ortaokul Öğrencilerinde Saldırgan Davranışların Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul.
- Kantemür Köse, Z. (2018). *İşitme Engelli Ergenlerin Benlik Algıları ile Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Karaboğa, F. & Eker, E. (2018). *Ebeveyn reddi algısı yüksek olan ergenlerin bazı sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi*. Aydın İnsan ve Toplum Dergisi, 4(1), 33-56.
- Karaman Ö., Tomakin H., Kılıç İ. & Yılmaz E., (2016). *Opinions of High School Students Involved in Violence*, Journal of Education and Practice, 2016, v7, n35, p45-51.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karataş, Z. (2008). *Lise öğrencilerinde öfke ve saldırganlık*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(3), 277-294.
- Karatoprak, S. & Özcan, Ö. (2017). *Akran zorbalığı. Türkiye Klinikleri*. J Child Psychiatry-Special Topics, 3(3): 195-203.
- Kaufman – Goodstein, P. (2013). *How to Stop Bullying in Classrooms and Schools: Using Social Architecture to Prevent, Lessen and Bullying*. New York: Routledge. 264s.
- Kaya, F. (2009). *Lise Öğrencilerinde Saldırgan Davranışların Ortaya Çıkışına Katkıda Bulunan Faktörlerin Araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

- Kealy, D., & Rasmussen, B. (2012). *Veiled and vulnerable: The other side of grandiose narcissism*. *Clinical Social Work Journal*, 40(3), 356–365.
- Kernberg, O. F. (1967). *Borderline personality organization*. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 15(3), 641–685.
- Kernberg, O. F. (1975). *Borderline conditions and pathological narcissism*. New York: Jason Aronson.
- Koçer, B. (2015). *Aggression And Video Games: The Effect of Justification of Violence and Presence of a Stereotyped Target* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Kohut, H. (1966). *Forms and transformations of narcissism*. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 14(2), 243-272.
- Kohut, H. (1971). *The analysis of the self*. New York: International Universities Press.
- Kohut, H. (1977). *The restoration of the self*. New York: International Universities Press.
- Kohut, H. & Wolf, E. S. (1978). *The disorders of the self and their treatment: An outline*. *International Journal of Psycho-Analysis*, 59, 413 – 425.
- Korkut, F. (2004). *Okul Temelli Önleyici Rehberlik*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Koşan, Y. (2015). *Üniversite öğrencilerinin Facebook kullanımının narsisizm ve saldırganlık düzeyleri ile ilişkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Kowalski, R.M. & Limber, S. P. (2013). *Psychological, Physical and Academic Correlates of Cyberbullying and Traditional Bullying*. *Journal of Adolescent Health*, 53(1); 13-20.
- Köroğlu, E. (2013). *Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı*, Beşinci Baskı (DSM – 5), Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı'ndan, çev. Köroğlu E, Hekimler Yayın Birliği, Ankara.
- Köroğlu, E. & Bayraktar, S. (2007). *Kişilik bozuklukları*. Ankara: HYB Yayınları.
- Kuzucu, Y., & Sarıot-Ertürk, Ö. (2020). *Psychometric properties of Turkish Version of Aggression Questionnaire Short Form in adolescents and adults*. *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology*, 11(3), 243-265.
- Lau, K. L., Marsee, M. A., Kunimatsu, M. M., & Fassnacht, G. M. (2011). *Examining associations between narcissism, behavior problems, and anxiety in non-referred adolescents*. *Child and Youth Care*, 40, 163–176.

- Levy, K. N., Ellison, W. D. & Reynoso, J. S. (2011). *A historical review of narcissism and narcissistic personality*. W. K. Campbell ve J. D. Miller (Ed.), *The handbook of narcissism and narcissistic personality disorder: Theoretical approaches, empirical findings, and treatments içinde* (s. 3-13). Hoboken: John Wiley & Sons Inc.
- Lorenz, K. (2008). *İşte insan*. İstanbul: Cumhuriyet
- Madencioğlu, Y. C. (2021). *9-14 Yaş Grubu Çocuklarda Narsistik Kişilik Özelliğinin Siber Zorbalık Ve Siber Mağduriyet İle İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Düzce.
- Martin, S. R., Côté, S. & Woodruff, T. (2016). *Echoes of our upbringing: How growing up wealthy or poor relates to narcissism, leader behavior, and leader effectiveness*. *Academy of Management Journal*, 59(6), 2157-2177.
- Masalıcı, A. D. (2001). *Aile İçi Etkileşimlerle Çocuğun Saldırganlık Düzeyi ve Uygu Davranışlarının Karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Matuszka, B., Bacskai, E., Czobor, P. & Gerevich, J. (2016). *Physical aggression and concurrent alcohol and tobacco use among adolescents*. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 15(1), 90-99.
- Menesini, E. & Salmivalli, C. (2017) *Bullying in schools: the state of knowledge and effective interventions*. *Psychology, Health & Medicine*, 22(1), 240-253. doi: 10.1080/13548506.2017.1279740.
- Miller, J. D. & Campbell, W. K. (2008). *Comparing clinical and social-personality conceptualizations of narcissism*. *Journal of Personality*, 76(3), 449 – 476.
- Millon, T. (1969). *Modern psychopathology: A biosocial approach to maladaptive learning and functioning*. Philadelphia, PA: Saunders.
- Millon, T. (1981). *Disorders of personality DSM-III: Axis II*. New York, NY: John Wiley & Sons.
- Millon, T. (2011). *Disorders of personality: Introducing a DSM/ICD spectrum from normal to abnormal*. (3rd ed.). New York, NY: John Wiley & Sons.
- Millon, T. & Davis, R. O. (1996). *Disorders of personality. DSM-IV and beyond*. (2nd ed.). New York, NY: John Wiley & Sons.
- Millon, T., Grossman, S., Millon, C., Meagher, S. & Ramnath, R. (2012). *Personality disorders in modern life* (2nd ed.). New York, NY: John Wiley & Sons.

- Molcho, M., Craig, W., Due, P., Pickett, W., Harel-Fisch, Y. & Overpeck, M. (2009). *The HBSC Bullying Writing Group. Cross-National Time Trends in Bullying Behaviour 1994- 2006: Findings from Europe and North America*. International Public Health., 54(2): 225-234.
- Mynard, H. & Joseph, S. (2000). *Development of the multidimensional peer victimization scale*. Aggressive Behaviour. 26, 169–178.
- Nagin, D. S. & Tremblay, R. E. (2001). *Parental and Early Childhood Predictors of Persistent Physical Aggression in Boys from Kindergarten to High School*. Arch Gen Psychiatry, 58(4), 389-394.
- Nair, B. & Ercan, H. (2019). *Ergenlerde saldırganlığın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Kuramsal Eğitimbilim Dergisi [Journal of Theoretical Educational Science], 12(3), 1067-1094.
- Olweus, D.(1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 140 pp.
- Önen, E. (2009). *Saldırganlık ölçeği 'nin psikometrik niteliklerinin Türk ergenleri için incelenmesi*. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4(32), 75-84.
- Özbey, S. & Alisinanoğlu, F. (2009). *Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların problem davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(6), 493-517.
- Özcan, U. (2022). *Sosyolojide toplumsal değer ve norm kavramlarına yeniden bir bakış*. Sosyologca, Sayı 23, s. 19-31.
- Özdemir, O., Güzel Özdemir, P., Kadak, M. T. & Nasıroğlu, S. (2012). *Kişilik gelişimi*. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4(4), 566-589.
- Özen, C. (2012). *Akran zorbalığında ergenlerin nedenlere, duygusal tepkilere ve baş etme yöntemlerine ilişkin açıklamalarının incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, Y. & Çıfci, E. G. (2010). *Düşük Sosyo – Ekonomik Düzeydeki İlköğretim Okullarında Akran Zorbalığı*. İlköğretim Online, 9(2): 576-586.
- Özmen, A. (2006). *Anger: The theoretical approaches and the factors causing the emergence in individuals*. Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences, 39(1), 39-56.

- Panayiotis, S., Anna, P., Charalambos, T. & Chrysostomos, L. (2010). *Prevalence of bullying among cyprus elementary and high school students*. International Journal of Violence and School, 11, 114-128.
- Pauletti, R. E., Menon, M., Menon, M., Tobin, D. D. & Perry, D. G. (2012). *Narcissism and adjustment in preadolescence*. Child Development, 83 (3), 831-837.
- Peren, S. & Alsaker, D. F. (2006). *Social behavior and peer relationships of victims, bully-victims and bullies in kindergarten*. Journal of Child Psychology and Psychiatry. 47 (1), 45-57.
- Pişkin, M. (2002). *Okul zorbalığı, tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2, 531-562.
- Pişkin, M. (2003). *Okullarımızda Yaygın Bir Sorun: Akran Zorbalığı*. Yedinci Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi. İnönü Üniversitesi. Malatya.
- Pişkin, M. (2005). *Okulda akran zorbalığı*. Ankara Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü Özel Eğitim Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Bölümü "Okullarda Şiddet" panelinde sunulan bildiri. Ankara.
- Pişkin, M. & Ayas, T. (2005). *Lise öğrencileri arasında yaşanan akran zorbalığı olgusunun okul türü bakımından karşılaştırılması*. VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, 21-23.
- Pişkin, M. & Ayas, T (2011). *Akran Zorbalığı Ölçeği: Çocuk Formu*. Akademik Bakış: Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, 23, 1-12.
- Pişkin, M. & Ayas, T. (2015). *Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu*. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi. 50: 316- 324.
- Pişkin, M., Öğülmüş, S., Çinkır, Ş., Ayas, T., Babadoğan C., Çokluk, Ö., Atik, G., Boysan, M., Kalafat, T. & Şahan, B. (2011). *Liselerde şiddetin saptanması ve okul temelli şiddeti önleme programının geliştirilmesi*. (Proje No: 108K305). Ankara: Tübitak.
- Podubinski, T., Lee, S., Hollander, Y., & Daffern, M. (2017). *Patient characteristics associated with aggression in mental health units*. Psychiatry Research, 250, 141-145.
- Poland, S. (2003). *Congressional testimony: Schools violence from the perspective of a national crisis response*. In, Fishbaugh, M.S.E., Berkeley, T. R., and Schroth, G. New Jersey: Lawrence and Libaum associates publishers.

- Ronningstam, E. (2005). *Identifying and Understand the Narcissistic Personality*. New York: Oxford Univ. Press.
- Salman Akhtar, M. D., & Thomson Jr, J. A. (1982). *Overview: Narcissistic personality disorder*. Am J Psychiatry, 139(1).
- Satan, A. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorba davranış eğilimlerinin okul türü ve bazı sosyo-demografik değişkenler ile ilişkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sexton, M. B., Davis, A. K., Buchholz, K. R., Winters, J. J., Rauch, S. A. M., Yzquibell, M., . . . Chermack & S. T. (2019). *Veterans with recent substance use and aggression: PTSD, substance use, and social network behaviors*. Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 11(4), 424-433.
- Siyez, D. & M. Kaya, A. (2011). *Akran Zorbalığı Gruplarında Empatik Eğilim*. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 12(2); 23-43.
- Soykan, Ç. (2003). *Öfke ve öfke yönetimi*. Kriz Dergisi, 11(2), 19-27.
- Şahan, M. (2007). *Lise Öğrencilerinde Saldırganlığı Yordayan Bazı Değişkenlerin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, H. (2006). *Öfke denetimi eğitiminin çocuklarda gözlenen saldırgan davranışlar üzerindeki etkisi*. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3(26), 47-61.
- Şen, M. (2009). *3-6 yaş grubu çocukların sosyal davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi.
- Thomaes, S., Bushman, B. J., Poorthuis, A. & Telch, M. J. (2010). *I Like Me If You Like Me: On The Interpersonal Modulation And Regulation Of Preadolescents' State Self-Esteem*. Child Development, 81 (3), 811-825.
- Thomas, S. P. & Smith, H. (2004). *School Connectedness, Anger Behaviors, and Relationships of Violent and Nonviolent American Youth*. Perspectives in Psychiatric Care, 40 (4), 135-138.
- Tıprıdamaz – Sipahi, H. (2008). *İzmir İli Bornova İlçesinde İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı, Etkileyen ve Eşlik Eden Faktörler*. (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İzmir.136s.

- Timuroğlu, K. & İşcan, Ö., F. (2008). *İş yerinde narsisizm ve iş tatmini ilişkisi*. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 22(29), 239-264.
- Toptaş, M. (2018). *Öfke Duygusunun Saldırgan Davranışa Dönüşmesinde Kişilerarası İlişki Boyutlarının Rolünün İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Totan, T. (2008). *Ergenlerde Zorbalığın Anne, Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bolu, 133s.
- Tremblay, R., E., Nagin, D. S., Séguin, J. R., Zoccolillo, M., Zelazo, P. D., Boivin, M., Pêrusse, D. & Japel, C. (2004). *Physical Aggression during Early Childhood: Trajectories and Predictors*. Pediatrics, 114(1), 43-50.
- Tuzgöl, M. (1998). *Ana-Baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2023). *Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr>. Erişim tarihi: 12/01/2023.
- Uçar, M. E. & Konal, B. (2018). *Öğretmenler İle Lise Ve Üniversite Öğrencilerindeki Narsisizm Kişilik Özellikleri Benlik Saygısı Ve Duygu Gereksinimi Arasındaki İlişkiler*. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 8(14), 92-136.
- Uğur, E., & Murat, M. (2014). *Lise öğrencilerinin kişilerarası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaları ve saldırganlık tepkileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 13(2), 525-543.
- Ustabaş, S. (2011). *İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık ve Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uysal, H. & Dinçer, Ç. (2013). *Okul öncesi dönemde karşılaşılan fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Eğitim ve Bilim Dergisi, 38 (169), 328-345.
- Üzümcü, E. (2016). *Büyüklenmeci ve kırılğan narsisistik kişilik özellikleri ile ilişkili faktörlerin şema terapi modeli çerçevesinde incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

- Vernberg, E., Jacobs, M.A.K. & Hersberger, S.L (1999). *Peer victimization and attitudes about violence during early adolescence*. Journal of Clinical Child Psychology. 28, 386 – 395.
- Vitoratou, S., Ntzoufras, I., Smyrnis, N., & Stefanis, N. C. (2009). *Factorial composition of the Aggression Questionnaire: A multi-sample study in Greek adults*. Psychiatry Research, 168(1), 32–39.
- Wonderlich, S. J. (2007). *Predictors of bullying behaviors: A follow-up study on early childhood play behaviors of preschoolers*. Child Clinical Psychology Master's Thesis. Southern Illinois University. USA.
- Yalın, N. (2018). *Narsistik Kişilik, Empatik Eğilimler, Eleştirel Düşünme ve Saldırganlık Arasındaki İlişkiler*. (Yüksek Lisans Tezi), Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yaman, E., Eroğlu Y & Peker, A. (2011). *Başa Çıkma Stratejileriyle Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık*. 1. Baskı, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 256s.
- Yavuzer, H. (2003). *Okul Çağı Çocuğu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, Y. (2017). *Ergenlerde saldırganlık ve sosyometrik popülerlik arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri,13(2),767-780.
- Yıldız, E. & Erci, B. (2011). *Anne Baba Tutumları İle Adölesan Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,1(3):6-11.
- Zhang, W., Finy, M. S., Bresin, K. & Verona, E. (2015). *Specific patterns of family aggression and adolescents' self- and other-directed harm: The moderating role of personality*. Journal of Family Violence, 30(2), 161-170.

Ekler

Ek – 1.

KATILIMCI BİLGİLENDİRME FORMU

Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programında yürüteceğim tez çalışmam için araştırma yapmaktayım.

Bu çalışmanın amacı “Norm dışı davranış gösteren bireylerde saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizm” incelenmesidir. Bu çalışmada size bir Sosyo – Demografik Bilgi Formu ve bazı ölçekler sunduk.

Sosyo – Demografik Bilgi Formu’nda; yaş, cinsiyet, okul adı, sınıfı, kardeş sayısı, anne ve babanın; yaşı, eğitimi, çalışma durumu, sağ olup olmaması, öz olup olmaması, birliktelik durumu, ailenin gelir düzeyi, algılanan başarı düzeyi, sınıf tekrarının olup olmaması, yaşadığı aile tipi, ailenin kendisin karşı tutumu, sağlık durumu, algılanan okul arkadaşlarıyla ilişkisi, okul faaliyetlerine katılım ve algılanan okul arkadaşlarının kendisiyle olan tutumu gibi verileri toplamaya yönelik kişisel sorulardan oluşmaktadır. Ölçekler ise saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizm arasındaki ilişkiyi ölçmeye yöneliktir.

Ölçeklerde ve bilgi formunda isminiz ve verdiğiniz cevaplar gizli kalacaktır. Araştırma sonuçları bireysel bilgi olarak değil, grup ortalaması olarak bilimsel raporda kullanılacaktır. Eğer çalışmayla ilgili bir şikâyetiniz, görüşünüz veya sorunuz varsa bunu çalışmanın araştırmacısı olan Psk. İbrahim Halil BULDAĞ ile iletişime geçiniz (ihbuldag@gmail.com 0505 288 00 21).

Eğer bu çalışmaya katılmak sizde belirli bir düzeyde stres yaratmışsa ve bir danışmanla konuşmak istiyorsanız, ülkemizde ücretsiz hizmet veren devlet hastaneleri ve poliklinikler bulunmaktadır.

Katılımınız için teşekkür ederim.

Psk. İbrahim Halil BULDAĞ

Yakın Doğu Üniversitesi, Klinik Psikoloji Bölümü / Lefkoşa

E–Posta: ihbuldag@gmail.com

Ek – 2.**AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU:**

Değerli katılımcı,

Bu çalışma Klinik Psikoloji Yüksek Lisans programı öğrencisi Psk. İbrahim Halil BULDAĞ tarafından “Norm dışı davranış gösteren bireylerde saldırganlık, akran zorbalığı ve narsisizm” incelenmesi amacıyla yürütülen bir tez çalışmasıdır.

Bu araştırmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayalı olup, araştırmaya katılmanız için İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden gerekli yasal izinler alınmıştır. Araştırma kapsamında özel bilgiler istenmemektedir. Bu çalışma süresince toplanan veriler yalnızca akademik araştırma amacı ile kullanılacaktır ve yalnızca ulusal/uluslararası akademik toplantılarda ve/veya yayınlarda sunulacaktır. Araştırmadan herhangi bir sebeple ayrılmak isterseniz, anketi doldurmayı hemen bırakabilirsiniz. Uygulama yaklaşık olarak 20–25 dakika sürmektedir. Bu konu ile ilgili herhangi bir sorunuz ya da endişeniz olursa Yakın Doğu Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans öğrencisi İbrahim Halil BULDAĞ’a aşağıdaki iletişim bilgilerinden ulaşabilirsiniz.

İlginiz ve katılımınız için şimdiden teşekkür eder, saygılar sunarız.

Araştırmacı bilgileri:

Psk. İbrahim Halil BULDAĞ

Telefon: 0505 288 00 21

E-Posta: ihbuldag@gmail.com

Yukarıda yer alan ve araştırmaya başlanmadan önce gönüllülere verilmesi gereken bilgileri içeren metni okudum (ya da sözlü olarak dinledim). Eksik kaldığımı düşündüğüm konularda sorularımı araştırmacılara sordum ve doyurucu yanıtlar aldım. Yazılı ve sözlü olarak tarafıma sunulan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anladığım kanısındayım. Çalışmada katılmayı isteyip istemediğim konusunda karar vermem için yeterince zaman tanındı. Bu koşullar altında, araştırma kapsamında elde edilen şahsıma ait bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını, gizlilik kurallarına uyulmak kaydıyla sunulmasını ve yayınlanmasını, hiçbir baskı ve zorlama altında kalmaksızın, kendi özgür irademle kabul ettiğimi beyan ederim.

Tarih: --/ -- /--

İmza:

Ek – 3.

SOSYO – DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

1. Yaşınız:

2. Cinsiyetiniz: ( ) Kız ( ) Erkek

3. Okulunuzun adı:

4. Sınıfınız:

5. Kaç kardeşsiniz?

( ) Kardeş yok ( ) 1 kardeş ( ) 2 kardeş ( ) 3 kardeş ve üzeri

Aile Durumu

Yaşı:

Anne

Baba

Eğitimi:

( ) Okuma – yazması yok
( ) Okur – yazar
( ) İlkokul mezunu
( ) Ortaokul mezunu
( ) Lise mezunu
( ) Üniversite mezunu
( ) Lisansüstü

( ) Okuma – yazması yok
( ) Okur – yazar
( ) İlkokul mezunu
( ) Ortaokul mezunu
( ) Lise mezunu
( ) Üniversite mezunu
( ) Lisansüstü

Çalışma Durumu:

( ) Çalışıyor
( ) Çalışmıyor

( ) Çalışıyor
( ) Çalışmıyor

Sağ mı?

( ) Evet
( ) Hayır

( ) Evet
( ) Hayır

. Öz mü?

( ) Evet
( ) Hayır

( ) Evet
( ) Hayır

11. Anne ve babanın birliktelik durumu:

( ) Birlikteler
boşanmadılar

( ) Boşandılar

( ) Ayrı yaşıyorlar ama

12. Sizce ailenizin gelir düzeyi nasıl?

( ) Çok düşük

( ) Düşük

( ) Orta

( ) İyi ( ) Çok iyi

13. Başarı durumunuzu nasıl algılıyorsunuz?

( ) Çok düşük ( ) Düşük ( ) Orta ( ) İyi ( ) Çok iyi

14. Sınıf tekrarı var mı? ( ) Evet ( ) Hayır

15. Yaşadığınız aile tipi nedir?

- ( ) Çekirdek aile (sadece anne-baba ve kardeşlerin birlikte aynı evde yaşıyor)
 ( ) Geniş aile (anne – baba, dede, büyükanne, hala vb birlikte aynı evde yaşıyor)
 ( ) Tek ebeveyn
 ( ) Akraba yanı
 ( ) Diğer.....

16. Ailenin sana karşı tutumunu nasıl algılıyorsun?

- ( ) Demokratik / yetkin ( ) Otoriter / baskıcı ( ) Tutarsız
 ( ) Koruyucu / tavizkar ( ) İlgisiz ve kayıtsız ( ) Mükemmeliyetçi
 ( ) Gevşek (Serbest)

17. Herhangi bir sağlık sorunun var mı? ( ) Evet (Belirtiniz) ..... ( ) Hayır

18. Okuldaki arkadaşlarıyla ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsun?

( ) Olumlu ( ) Olumsuz

19. Okuldaki sosyal ve kültürel faaliyetlerden (spor, müzik, tiyatro vb) bir veya birkaçı ile ne derece ilgileniyorsun?

- ( ) Bu tür çalışmalara aktif bir şekilde katılıyorum.
 ( ) Bu tür çalışmalara sadece izleyici olarak katılıyorum.
 ( ) Bu tür çalışmalarla hiç ilgilenmiyorum.
 ( ) Okulda bu tür çalışmalar yok.

20. Sence arkadaşlarının sana karşı tutumu aşağıdaki üç seçenekten hangisine daha çok uymaktadır?

- ( ) Haklarına saygı duyarlar, görüşmelerime değer verirler, kendimle ilgili karar almamda beni destekler, bana açık ve dürüst davranırlar.
 ( ) Bana ilişkin her türlü kararı kendileri verirler, isteklerinin her zaman yerine getirilmesini beklerler, sıkı ve katı disiplin uygular.
 ( ) Nerede olduğumu, ne yaptığımı hiç merak etmezler ve benimle ilgilenmezler.
 ( ) Diğer.....

Ek – 4.**BUSS – PERRY SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ KISA FORMU (BPSÖKF):**

Örnek üç madde ilgili ekte sunulmuştur.

AS - Lütfen aşağıdaki ifadelerin, sizin için ne oranda doğru ya da yanlış olduğunu belirtiniz.

Maddeler	Tamamen yanlış	Çoğunlukla yanlış	Ne yanlış ne doğru	Çoğunlukla doğru	Tamamen Doğru
1. Biraz tahrik edildimde başka birisine vurabilirim.	A	B	C	D	E
2. Bana sataştığı için yumruk yumruğa geldiğim çok insan olmuştur.	A	B	C	D	E
3. Tanıdığım insanlara gözdağı verdiğim olmuştur.	A	B	C	D	E

Kuzucu, Y., ve Sarıot-Ertürk, Ö. (2020). Psychometric Properties of Turkish Version of Aggression Questionnaire Short Form in Adolescents and Adults. Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology, 11(3), 243-265.

Ek – 6.

ÇOCUKLAR İÇİN NARSİSİZM ÖLÇEĞİ GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ FORM (ÇİNÖGGF)

Örnek üç madde ilgili ekte sunulmuştur.

Aşağıdaki her bir ifadenin sizi ne ölçüde tanımladığını, karşılarındaki beş aralıklı ölçek üzerinde değerlendiriniz. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Önemli olan, hangi ifadenin sizi ne derece tanımladığı konusunda samimi olmanızdır.

1-----2-----3-----4-----5

Beni hiç tanımlamıyor Beni çok iyi tanımlıyor

1.	Her zaman ne yaptığımı bilirim.	1	2	3	4	5
2.	Büyük bir insan olacağım.	1	2	3	4	5
3.	Ben iyi bir lider olmak için doğmuşum	1	2	3	4	5

Ek – 7.

Ölçek İzinleri

Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu ➤

Gelen Kutusu x

✕ 🖨️ 📧

İbrahim Halil BULDAĞ <ihbuldag@gmail.com>

20 Mar 2022 17:00

☆ ↩️ ⋮

Alıcı: yasarku, ozge.sariot ▾

İyi günler sayın hocam,

Ben İbrahim Halil BULDAĞ, Yakın Doğu Üniversitesi Klinik Psikoloji Bölümü Tezli Yüksek Lisans programı tez aşamasında öğrenciyim.

Hocam liselerde disiplin cezası almış bireylerde narsisizm, saldırganlık ve akran zorbalığı hakkında bir tez çalışması yapmayı düşünüyorum. Bu konuda sizin "Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu Türkçe Versiyonu" ile alakalı olarak;

1. Liselerde öğrenim gören öğrenciler üzerinde bu ölçeği kullanabilir miyim?
2. Akademik açıdan Saldırganlık Ölçeği Kısa Formunu araştırmam için uygunluk ve yasal iznini alabilir miyim?
3. Ölçeğin puanlanması ve yorumlanması ile ilgili değerlendirme kriterlerini öğrenebilir miyim?

Herşey için teşekkür ederim.

İbrahim Halil BULDAĞ

Psikolog

0505 288 00 21

Yakın Doğu Üniversitesi Klinik Psikoloji Bölümü

Tezli Yüksek Lisans Programı Tez Aşama Öğrencisi

OZGE SARIOT

20 Mar 2022 17:33

☆ ↩️ ⋮

Alıcı: ben ▾

Merhaba,

Makaleden de kontrol edebileceğiniz gibi 15-18 yaş arası ergenlerde geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı.

Uygun şekilde referans vererek kullanabilirsiniz.

Ölçeğin madde ve puanlamasını ekte paylaşıyorum.

Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği - Ergen Formu ➤

✕ 🖨️ 📧

İbrahim Halil BULDAĞ <ihbuldag@gmail.com>

21 Mar 2022 00:13

★ ↩️ ⋮

Alıcı: tayas, mpiskin ▾

İyi günler sayın hocam,

Ben İbrahim Halil BULDAĞ, Yakın Doğu Üniversitesi Klinik Psikoloji Bölümü Tezli Yüksek Lisans programı tez aşamasında öğrenciyim.

Hocam liselerde disiplin cezası almış bireylerde narsisizm, saldırganlık ve akran zorbalığı hakkında bir tez çalışması yapmayı düşünüyorum. Bu konuda sizin "Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği - Ergen Formu" ile alakalı olarak;

1. Liselerde öğrenim gören öğrencilerde kullanabilir miyim?
2. Akademik açıdan uygunluk ve yasal iznini alabilir miyim?
3. Ölçeğin puanlanması ve yorumlanması ile ilgili değerlendirme kriterlerinizi öğrenebilir miyim?

Herşey için teşekkür ederim.

İbrahim Halil BULDAĞ

Psikolog

0505 288 00 21

Yakın Doğu Üniversitesi Klinik Psikoloji Bölümü

Tezli Yüksek Lisans Programı Tez Aşama Öğrencisi

Tuncay Ayas <tayas@sakarya.edu.tr>

21 Mar 2022 08:38

☆ ↩️ ⋮

Alıcı: ben ▾

Merhabalar, liselerde kullanılabilir. yapacağınız çalışmada kolaylıklar

Prof. Dr. Tuncay AYAS

Sakarya Üniversitesi

Eğitim Fakültesi

Psikolojik Danışma ve Rehberlik ABD

Çocuklar için Narsisistik Kişilik Ölçeği-Gözden Geçirilmiş Form

Gelen Kutusu x

İbrahim Halil BULDAĞ <ihbuldag@gmail.com>

23 Mar 2022 01:21

Alıcı: arzuquay

İyi günler sayın hocam,

Ben İbrahim Halil BULDAĞ, Yakın Doğu Üniversitesi Klinik Psikoloji Bölümü Tezli Yüksek Lisans programı tez aşamasında öğrenciyim.

Hocam "liselerde disiplin cezası almış bireylerde narsisizm, saldırganlık ve akran zorbalığı" hakkında bir tez çalışması yapmayı düşünüyorum. Bu konuda sizin "Çocuklar için Narsisistik Kişilik Ölçeği-Gözden Geçirilmiş Form" ile alakalı olarak;

1. Liselerde öğrenim gören öğrencilerde kullanabilir miyim?
2. Akademik açıdan uygunluk ve yasal izniniz alabilir miyim?
3. Ölçek, Ölçeğin puanlanması ve yorumlaması ile ilgili değerlendirme kriterlerinizi öğrenebilir miyim?
4. Ölçeğin geçerlilik ve güvenirlik çalışmasını alabilir miyim?

Herşey için teşekkür ederim.

İbrahim Halil BULDAĞ

Psikolog

0505 288 00 21

Yakın Doğu Üniversitesi Klinik Psikoloji Bölümü

Tezli Yüksek Lisans Programı Tez Aşama Öğrencisi

ARZU AYDIN

25 Mar 2022 11:11 (12 gün önce)

Alıcı: ben

Sevgili Halil, öncelikle gecikme için özür dilerim. Aşağıda sorularının yanıtlarını bulabilirsiniz.

1. Ölçeği 12-17 yaş grubuna uygulayabilirsiniz.
2. Ölçeği çalışmanızda kullanabilirsiniz.
3. Ölçek 5'li Likert tipi bir araç, ilk 7 maddesi üstünlük sonraki 5 madde sömürü boyutunun maddeleri. Ters puanlanan madde yok. Yüksek puanlar narsisizm düzeyinde artışa işaret ediyor.
4. Ekteki makalede psikometrik özellikleri anlatılıyor. Ölçeği de ekledim.

Başarılar dilerim.

Ek – 8.

Etik Kurul İzin Formu

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

BİLİMSEL ARAŞTIRMA ETİK KURULU

31.05.2022

Sayın İbrahim Halil Buldağ

Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'na yapmış olduğunuz YDÜ/SB/2022/1306 proje numaralı ve **“Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Saldırganlık, Akran Zorbalığı Ve Narsisizm”** başlıklı proje önerisi kurulumuzca değerlendirilmiş olup, etik olarak uygun bulunmuştur. Bu yazı ile birlikte, başvuru formunuzda belirttiğiniz bilgilerin dışına çıkmamak suretiyle araştırmaya başlayabilirsiniz.

Doçent Doktor Direnç Kanol
Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu Raportörü

Not: Eğer bir kuruma resmi bir kabul yazısı sunmak istiyorsanız, Yakın Doğu Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'na bu yazı ile başvurup, kurulun başkanının imzasını taşıyan resmi bir yazı temin edebilirsiniz.

Ek – 9.

Valilik Makam Oluru

T.C.
ADIYAMAN VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-67610468-774.99-51839016
Konu : Araştırma ve Uygulama İzin İsteği

14.06.2022

VALİLİK MAKAMINA

İ l g i : a) İbrahim Halil BULDAĞ'ın 02.06.2022 tarihli dilekçesi.
b) İl Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma ve Değerlendirme Komisyonunun 10.06.2022 tarihli kararı.

İbrahim Halil BULDAĞ'ın Müdürlüğümüze vermiş olduğu ilgi (a) dilekçesinde; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yakın Doğu Üniversitesi Klinik Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi olduğu, Yrd. Doç. Dr. Hande Çelikay SOYLER danışmanlığında İlimiz Merkezinde bulunan Ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilere yönelik " Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Saldırganlık, Akran Zorbalığı ve Narsisizm" Konulu Araştırma- anket uygulaması yapması talep edilmektedir.

Bu bağlamda; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yakın Doğu Üniversitesi Klinik Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi İbrahim Halil BULDAĞ'ın Yrd. Doç. Dr. Hande Çelikay SOYLER danışmanlığında İlimiz Merkezinde bulunan Ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilere yönelik " Norm Dışı Davranış Gösteren Bireylerde Saldırganlık, Akran Zorbalığı ve Narsisizm" Konulu Araştırma- anket uygulamasını okul idarelerinin sorumluluğunda ilgi (b) komisyon kararı doğrultusunda yapması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Abdullah BİLEN
Müdür a.
İl Milli Eğitim Şube Müdürü

OLUR
14.06.2022

Ramazan AŞCI
Vali a.
İl Milli Eğitim Müdürü

Ek: 1 Adet dilekçe, Ölçek ve Araştırma Değerlendirme Formu

Adres : İl M.E. Müdürlüğü 02100/ADIYAMAN

Telefon No : 0 (416) 216 10 21
E-Posta: hizmetci02@meh.gov.tr
Kep Adresi : meh@h01.kep.tr

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meh-adyan>

Bilgi için: Bekir DÖYAN
Uman : Şef
İnternet Adresi: www.adiyaman.meh.gov.tr Faks: 41 62 164 570

Ek – 10.

İntihal Raporu

halil ibrahim buldağ			
ORJİNALLİK RAPORU			
%6	%5	%0	%1
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ
BİRİNCİL KAYNAKLAR			
1	acikbilim.yok.gov.tr İnternet Kaynağı	%2	
2	acikarsiv.aydin.edu.tr İnternet Kaynağı	%1	
3	kitaplar.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	%1	
4	www.scribd.com İnternet Kaynağı	<%1	
5	9lib.net İnternet Kaynağı	<%1	
6	docs.neu.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1	
7	Submitted to Erciyes Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<%1	
8	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	<%1	
9	Submitted to Marmara University Öğrenci Ödevi	<%1	
10	Submitted to Istanbul Gelisim University Öğrenci Ödevi	<%1	
11	Submitted to Kastamonu University Öğrenci Ödevi	<%1	
12	sssjournal.com İnternet Kaynağı	<%1	
13	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) Öğrenci Ödevi	<%1	
14	acikerisim.ohu.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1	
15	egitimvebilim.ted.org.tr İnternet Kaynağı	<%1	
16	PİŞKİN, Metin. "Examination of peer bullying among primary and middle school children in Ankara", Kaligrafi Yayıncılık, 2010. Yayın	<%1	
Alıntıları çıkart Kapat Eşleşmeleri çıkar Kapat			
Bibliyografyayı Çıkart Üzerinde			

Özgeçmiş

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : İbrahim Halil BULDAĞ
Doğum Yeri ve Tarihi : Diyarbakır, 23.08.1981

Eğitim Durumu

Lise Öğrenimi : Diyarbakır Fatih Lisesi (1995 – 1997)
Lisans Öğrenimi : Dicle Üniversitesi Fen – Edebiyat Fak.
 Psikoloji Bölümü (1998-2002)

Yüksek Lisans Öğrenimi :

- Yakın Doğu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Klinik Psikoloji Anabilim Dalı (2021 – devam ediyor).
- Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimler Enst./Psikolojik Danışmanlık Ve Rehberlik Anabilim Dalı (2011-2012)
- Dicle Üniversitesi Sosyal Bil. Enst. Felsefe Grubu Öğretmenliği (2011–2012)

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Sertifika Programları:

• Çözüm Odaklı Çatışma Yönetimi ve Prensipli Müzakere Eğitimi
 Otizm Spektrum Bozukluğu Gösteren Bireylerle Etkileşen Bakım Personeli, Eğitici ve Ailelerin Eğitim Programı

- İşaret Dili Eğitimi
- Proje Yazma Eğitimi (PCM)
- Cinsel Terapi Eğitim Programı
- Psikolojinin Tıbbi Uygulamaları Yetki Belgesi
- Afetlerde Psikososyal Destek Temel Eğitim Programı
- Aile Eğitimi Programı (AEP) Formatörlüğü Eğitimi
- Toplam Kalite Yönetimi Eğitimi
- Aile Eğitim Programı (AEP) Eğitimci Eğitimi
- Çocuk Evleri Personeline Yönelik Hizmet İçi Eğitim Programı
- Baba Destek Programı (BADEP)
- 6. Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar Sempozyumu
- Aile Danışmanlığı Eğitimi
- Wechsler Çocuklar İçin Zekâ Ölçeği (WISC-R) Testi Eğitimi
- Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri (MMPI) Testi Eğitimi
- Rehabilitasyon Merkezlerinde Görevli Meslek Elemanlarına Hizmet İçi Eğitim Programı
- Türk Silahlı Kuvvetleri Rehberlik ve Danışmanlık Merkezleri Koordinasyon Programı

İş Denevimi:

- Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi (2002 – 2004)
- Rehberlik ve Danışmanlık Merkezi–Yedek Subay(2004–2005)
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2005 – 2016)
- Özel Rehberlik ve Psik. Dan. Merk. (2016 devam etmektedir)

İletişim: ihbuldag@gmail.com